

૩૭૫૩

ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકલાનું આખ્યાન.

[રસથી ભરપુર એક વાર્તા]

રચીને પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ડક્ટર. સુંદરજી પુનભાઈ

રહીશ રાજકોટ હાલ ધ્રાંગધરા

નડીયાદ સત્યસાગર પ્રેસ.

સંવત ૧૯૪૫ સન ૧૯૮૯

(અથ સ્વામિત્વના સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યાં છે)

કિંમત આડ આના.

ઉપોદ્ધાત્ર.

વિદ્યા વિલાસી વિદ્વજનોને વિનય વાણીવડે વિનંતી કરવાની કે શ્રોત્રહારી માધુર્યમય મનોહર શબ્દના સમુહ રૂપ, સાનંદાશ્ચર્ય પન્નાનાર, રમણ્ય ચંદ્રસેનને ચંદ્રકળાનું આખ્યાન, આપ આર્ય મિત્રોની સેવામાં મુક્તિ, શું હકિકત છે ? તે જણાવવું જોઈએ, જેથી જણાવવાનું કે આ પુસ્તકની અંદર ચંદ્રસેન ચંદ્રકળાના સ્નેહાર્પિત ઉદ્યય ચયેલ પ્યાર, સર્વોત્તમ વિવાહ વર્ણન, ચંદ્રસેનનું પોતાની પ્રિયા સહવર્તમાન તેના માતાપિતાદિ સગાં સખંધીઓ સાથે યાત્રાએ જવું, અને યાત્રાએથી વળતી વખતે ચંદ્રકળાનું હરણ થવાથી, ચંદ્રસેનનું તેની પાછળ જવું, અને તે સમય ક્રંતાએ કર્મના યોગે આપેલાં કષ્ટ તથા અગાધ અકલથી તેઓ દંપતિનું દુર્દશાથી મુક્ત થવું, વિગેરે બાળતોનો યથામતિનુસાર ચિતાર આપેલો છે; જેથી આ લઘુ પુસ્તક એક વખત દ્રષ્ટિગોચર થવાથી, સજ્જન ગ્રહસ્થોના મનને અપૂર્વ અસર કરી, કરકમળના સ્પર્શને પાત્ર થશે. યદ્યપિ માર્ગ પુસ્તક પરીહાસ ધામયોગ્ય હોય, તો પણ જેમ કમળ પત્રના સ્પર્શ વડે જળ બિંદુ મુક્તાક્ષળ દ્રુતિને પાત્ર થાય છે, તેમજ ગુણુચ ગૃહસ્થોની દયા દ્રષ્ટિવડે માર્ગ પુસ્તક મનોહર મુક્તાક્ષળના સમાનપદ પામવા પાત્ર થાઓ, એવી શ્રદ્ધાશા રાખું છું.

શ્લોક.

અન્યેષાંવિદુષાંવિચાંસિન્નિભલાન્યાડડાયસારોતરા ।

વ્યસ્મિન્નયક્ષ્મણીકરોમિકિમપિક્ષંતુંસમર્થાબુધાઃ ॥

નાસૂયન્તુલધીયસોઽસમતયાયૂયંગુણૈરુતમા ।

નૂનંવક્રવિશેષનિસ્પૃહધિયઃસંતોહિલુબ્ધાગુણૈઃ ॥

અર્થ—સારના સમુદ્ધતી રહેલાં અન્ય વિદ્વાનોનાં પવિત્ર વચ-
નને લહીને, આ ગ્રંથમાં જે હું કાંઈ પણ ચપળતાપણું કરું છું, તે
બુદ્ધિવાન વિદ્વાનો ક્ષમા કરવાને સમર્થ છો. હું આ છું, આપ સ-
મર્થ છો, તેથી મારું તમારું સમાનપણું નથી; મારે (લધીયસઃ)
અલ્પ બુદ્ધિવાળો જે હું, આ પુસ્તકનો કર્તા બનું છું, તેથી તમે મા-
રી નિંદા કરશે નહીં; કારણ કે નિશ્ચે કરીને, ગુણ વડે કરીને, (પં-
ડિતપણાવડે કરીને) શ્રેષ્ઠ તથા મુખના વિશેષપણા વડે કરીને જે-
ઓ નિસ્પૃહા રહ્યા બુદ્ધિ છે, એવા મહત્ત્વનો ગુણમાં લુબ્ધ રહેછે.
(શ્રેષ્ઠ પુરૂષો દોષ દેખાડતા નથી, પ્રેક્ષ્ય ગુણમાંજ લોભાયલા રહેછે)
આ પુસ્તક છપાવતાં, રા. સોની લીલાધર ગોરધન તરફથી સારી
મદદ મળી છે, જેથી તેઓ સાહેબનો આભાર માનું છું.

લી. ઠકર સુંદરજી પુંજભાઈ

ગ્રંથ કર્તા.

અર્પણ પત્રિકા.

મેહરબાન નેકનામદાર નાથાજી સાહેબ
સાહેબ ખાનજી,

મુ. ખજાણા.

આપ નામદાર સાહેબ ઉછરતા ગ્રંથકારોને
આશ્રય આપવા તન મનથી આહોહો તેમજ
વિદ્વજનોની કદર જાણનારાઓ, એટલુંજ નહીં
પણ ઉદાર દિલવાળા અને સર્વ ગુણ સંપન્ન
છો જેથી તે સધળા સદગુણોની યાદગીરી માટે
આ લઘુ પુસ્તક આપને પ્રેમ પૂર્વક અર્પણ
કરું છું તે સ્વીકારશે.

બી. ઠક્કર સુંદરજી પુંજભાઈ
ગ્રંથ કર્તા.

ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકલાનું આખ્યાન

પ્રકરણ ૧. લું

દોહરો.

ચરણ કમળ ચિત્ત નિત ચહું, પૂજું પ્રેમે પાય;

કરો કરુણા ઉમયાપતિ, જયજયકાર જણાય.

જગતના પુજ્ય પિતા બ્રહ્માના કમંડળની પૂર્ણ સિદ્ધિ અને શ્રી નારાયણ ભગવાનના ચરણકમળને સ્પર્શ કરવાથી પુનિત થયેલી અને જેનો વેગ, કાઈથી સહન થઈ શકે નહિં એવી અને જેને ત્રૈલોક્યેશ્વર ત્રિપુરાસીએ પૂર્ણ પ્યારથી પોતાની જટામાં ધારણ કરેલી, અને પાતકી જનોનાં પાતકને ભસ્મ કરનારી, એવી શ્રી જગત્જનુની ગંગાજના કિનારા ઉપર સ્વર્ગસમાન સુશોભિત અંબકાપુરી સમાન શ્રીવાન, અને કૈલાસ સરખું સદુર્ગ, વૈદ્યસ્થાન તુલ્ય વિશ્વસારવાળું અને પોતાની કાન્તીવડે, સમસ્ત ભૂમંડળના નગરોની કાન્તીને હરણ કરનાર, કાંચનપુર નામનું નગર હતું. તે નગરના પશ્ચિમ ભાગમાં, અત્યુત્તમ ઉપમા આપવાને લાયક, ચારે બાજુથી આરસના સરખા અને સ્વચ્છ પરચરોથી બાંધેલું, અને અમોઘ જળથી ભરેલું, અતિ વિસ્તારવાળું, જોનાર પુરષોની દ્રષ્ટિને આલ્લસ પમાડે એવું, અને પદ્મ સમુદાયવાળું, નિલ નામનું

એક સુંદર સરોવર હતું. મરકટમણીની કાન્તી સરખા, નિર્મળ જળના તરલ તરંગો, વાયુના પ્રભાવથી પછડાતા, અતિ ગંભીર ઘોષ કરતા હતા; જેથી, પુર્વે મહામુનિ શ્રી અગસ્ત રષિએ, ક્રોધે કરી, સમુદ્રનું પાન કરી પાછો પ્રગટ કરેલો, તેથી તે સમુદ્ર ક્ષાર થયેલો જાણી, તેના ક્ષેત્રે વિધીએ જાણી, પ્રતિનિધી નિર્માણ કર્યો હોય, તેવું તે સુંદર સરોવર, સુશોભિત દેખાતું હતું. સરોવરના કિનારા ઉપર, અગણિત આમ્ર, આશોપાલ, ઇલાદિ વૃક્ષો વાવેલાં હતાં; જેથી ઉનાળાના દિવસોમાં લોકો સૂર્યનારાયણના ઉતાપથી અતિ અકળાયલા, તૃપ્તાતુર થયેલા ત્યાં આવી જળપાન કરી મંદ મંદ સુગંધી સમિરની લહેરો લેવા વૃક્ષોની ઘટામાં બેસતા હતા; કેટલાએક શોખી સદ્ગૃહસ્થો સાંજ સમે હમેશા હવા ખાવા ખાતર આવતા હતા.

આ અત્યુત્તમ સુંદર સરોવરની દક્ષીણ દિશામાં, ઈંદ્રના ઉપવન જેવો અને નંદન વનની ભ્રાન્તી ઉત્પન્ન કરનારો, અતિ રમણીક મનોહર અને રૂળ કુસોથી ફાયેલો એક બાગ હતો, તે બાગરક્ષકો હુશિઆર હોવાથી, જાત જાતનાં વૃક્ષો પાવેલાં હતાં; રસાળ વૃક્ષની પંક્તિઓ અતિ ગાઢ હોવાથી ઇંદ્રઘટા જેવી દેખાતી હતી. રંભાવૃક્ષની પાડેલી આવલીઓ અતિ મનોહર રૂળે કરી નમેલી દેખાતી હતી. યુક્તાગ, મોગરો, જાંબ, જુઈ વિગેરે સુગંધી પુષ્પોની વિવિધ પ્રકારની વેલીઓ સહવર્તમાન દ્રાક્ષાદીના વેલાવાળા મનોહર મંડપો અતિ રમણીક દેખાતા હતા જેથી જાણુ વનદેવતા આહિંજ આવી આશ્રમ કરી રહ્યા હોય, એમ દેખાતું હતું. કલમી આમ્ર વૃક્ષનાં પાકેલાં રૂળો કુદ-

તા એના કપિઓએ અર્ધ કરડેલાં પૃથ્વીપર પડતાં હતાં, કેટલાં-
 એક સામીળી વૃક્ષોનાં ઉંચાં શિખરો આકાશના અબ્ર સાથે સ્પર્શ
 કરતાં હોય એમ મનને બ્રાન્તી થતી હતી. અને કેટલીએક વનલ-
 તાઓ પૃથ્વીને આચ્છાદન કરી રહી હતી. બાગરક્ષકે દુર્વાવની
 વેદીઓ બાંધી તેની આજુ બાજુ રંગી બેરંગી અને ખુશબોદાર
 પુષ્પોના લઘુ દુમની આવતીઓ પાડી હતી તેથી જાણે, પૃથ્વી
 ઉપર રંગી બેરંગી ગલીઓ બિછાવ્યો હોય એમ દેખાતું હતું.
 આમ વૃક્ષની ગાઠ ધટામાં, વિવિધ પ્રકારનાં પક્ષિઓ સાથે મત-
 કાકીજાના ગાધુર્થ બરેલા શબ્દોવડે દિશાઓ શબ્દાયમાન થઈ ર-
 હી હતી અને તેથી જાણે સંગીત શાસ્ત્રને જાણનારી મેનિકા વિજે-
 રે વારાંગનાઓ સપ્તસ્વરે સુઝનાદિ મેદે કરી, મહા સુનિઓની સમા-
 ધી છોડાવવાને મધુરેસ્વરે ગાયનો ગાતી હોય એમ દેખાતું હતું
 વિવિધ પ્રકારનાં પક્ષિઓના કોલાહલના ધ્વનિયકી પ્રતિધ્વનિ ગંગા
 તથા નિલ સરોવરમાંથી આવતો હતો. અત્યુત્તમ ઉપવનની અંદ-
 ર અહોનિશ પદ્મ રતુનાં પુષ્પ ફળ સંભાર શોભતાં હતાં તેથી સ-
 વ્ય શક્તિમાન માહાદેવના ત્રિતિય નેત્રમાં રહેલા પ્રલયાગ્નિના ભય-
 વડે ત્રાસ પામી વસતે સહવર્તમાન મન્મથ જગત્જનુની ગંગાજી-
 નું શણુંગત ધારી આંહીરહ્યો હોય એમ દેખાતું હતું; વળી તે શે-
 હરના ઉત્તર ભાંગમાં આવેલી પાપિ પ્રાણીઓનું પાપ હરણુ કરી
 શિવલોક પ્રત્યે મોકલનારી માહાદેવી શ્રી ગંગાજી પોતાના અમો-
 ધ શુભ્ર જગત્વડે નિરંતર વહેતી હતી તે ગંગાજીના પવિત્ર ઘાટ
 ઉપર નચ્ચિવાસી વનિતાના વિચિત્ર વૃદ્ધો જળ બરવા અર્થે આવતાં
 હતાં. વિશાળ ક્રમળ પત્ર સરખાં નેત્રવાળી અને કર્ણ પર્યંત આવેલી

ધનુષાકૃતી બ્રહ્મકૃતીવાળી અને જેનાં મનોહર મુખાર્ચિદનો અળ-
કાટ ચંદ્ર અળકાટ સમાન સુશોભિત દેખાય છે એવી મત મુઘ્ધા-
ઓ પોતપોતાની સરખી સખીઓ સાથે વાતવિનોદ કરતી, મસ્ત-
ક ઉપર સુવર્ણ સમાન અળકતાં ત્રાંખા પિતળનાં બેડાં ધારણ કરી
મદમસ્ત હસ્તિણીની પેઠે ઝુલતી ઝુલતી પોતાના ધર તરફ જતી
જણાતી હતી. કેટલીએક નવલ બાળાઓ હસ્ત કમળમાં કનક મ-
ણીમય અને રત્નજડીત થાળ દેવશેવાની સામગ્રી સહિત ગૃહણ
કરી શિવાલ્ક્ય વિગેરે દેવમંદીરમાં પવિત્ર પ્રેમે પુજા કરવા પ્રવેશ
કરતી હતી. વિલાસ કરતી કામિનીઓના કર કમળમાં કમનિય
કમળ સદૈવ શોભતાં હતાં તેથી એ સમયમાં એ નગર શરદ્વૃત્ત
સમાન દેખાતું હતું. કેશપાસમાં ગુંથેલા બાલકુંદની રચનાયુક્ત
સ્ત્રીઓ નિરંતર રહેતી હતી તેથી હિમંતીક બાવ જણાતો હતો.
લોધ પ્રસવ પરાગવડે પદ્મની આદિ સુદંડીઓના મુખાર્ચિદ મનો-
હર દેખાતાં હતાં તેથી શૈશિર સંજાર રહેલો જણાતો હતો. ધન-
વાન ગૃહસ્થોના ગૃહમાં સ્થાપન કરેલા સુવર્ણ સંપોના મુસ્તક ઉ-
પર રહેલા રત્ન પ્રદિપો રજનીએ પ્રકાશ પામતા હતા. નક્ત સંમ-
ય ધવલ મંદિરના ઉપલા ભાગની અગારીઓ ચંદ્ર કિર્ણોથી ઝર-
તા ચંદ્રકાન્ત મણીમય બંગલાઓમાં પતિપત્ની કામક્રીડા કરી મ-
ગ્ન થતાં હતાં લક્ષ્મીવાળા લોકોનાં ગૃહો વિચિત્રચિત્રોથી ચિત્રે-
લાં હોવાથી ધંદ્ર ધનુષ સમાન સુશોભિત જણાતાં હતાં મણી-
મય મેદની અને મણીમય ભિંતોવાળાં ગૃહોથી તે નગરી નિરંતર
તેજોમય દેખાતી હતી; ઉંચા પ્રાસાદો આકાશના અબ્રસાથે સ્પ-
ર્શ કરતાં હતાં તેથી આકાશના અબ્ર સમાન દેખાતાં હતાં સંગીન

શાસ્ત્રમાં પારાંગત ગયેલા ગાંધર્વો સગાન ગાયન ગાનારા ગાયકોના માધુર્ય બરેલા મૃદંગો અને વિચિત્ર પ્રકારના તંતુ વાદના ગંભિર ધોષવડે નમ્ર નિવાસી લોકો અહોનિશ આનંદમાંજ દિવસો નિર્ગમન કરતા હતા; વેદ શાસ્ત્રમાં પારાંગત ગયેલા અને બ્રહ્મ વિદ્યાને જાણનારા બ્રાહ્મણોને ઘેર યજ્ઞયાગાદિક કર્મ નિરંતર થવાથી તેઓનાં મહો નિમુસા અરણ્યમાં રહેનારા માહાત્મા રૂષિઓનાં પવિત્ર આશ્રમો જેવાં દેખાતાં હતાં; વિદ્યા અર્થે આવેલા વિદ્યાર્થીઓ નિર્મળ અંતઃકરણથી સદ્વિદ્યા સંપાદન કરતા હતા. અને ક્ષત્રીઓ સ્વધર્મમાં રહી ગૌબાહ્ય અર્થે ધર્મની રક્ષા કરતા હતા; વૈશ્યલોકો પણ પોતપોતાના ધર્મમાં રહી વાણીજીવ્ય કર્મ ધર્મથી કરતા હતા, અને શુદ્રો સેવાનાજ અધીકારી હતા.

સઘળા શહેરની સુંદરતા હરણુ કરનાર કાંચનપુર નગરીમાં, મહારાજ મહલદેવ નામે નેક ન્યાઈ, પ્રજા પાળક, અને ધર્માચરણી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. સમસ્ત નૃપ મંડળ, મહારાજ મહલદેવની આજ્ઞાને અનુસરી ચાલતા હતા; અને ધુરંધર ધરા પતિઓના રત્ન જડિંત્ર મણીમય મુકુટ પંકિત વડે, તેના ચરણ યુગલ બિરાજતા હતા. સમસ્ત સામંત ચક્રમધ્ય, ગિરાજીત મહલદેવ તારા સમુદમાં ચંદ્ર સમાન, અને દેવ મધ્યસ્થ ઈંદ્ર સમાન દેખાતો હતો. રાજ્ય ભુવનમાં રહેલા રત્ન પ્રદિપોમાંથી પ્રસરતાં કિર્ણોના પ્રભાવે કરી રાજ્યભુવન ઇંદ્રભુવનથી અધીક ઉપમા આપવા યોગ્ય અને તેજથી જળહણીત જોવામાં આવતાં હતાં. કાંચન મહેલમાં રાજતા રાજહસોની મનોહર ચંદ્રધવલ પંકિતના તુપુર સહિત શમ્પો વડે કુર્ણપ્રિય નાદ નિરંતર થઈ રહેતા હતા. મહારાજ મહલદેવને વિલા-

સવતી નામની પટરાણીના ઉદરથી રત્ન ગણીમાં રહેલી રતિ સર-
ખી કાન્તિ વાળા બે કુમારો ઉત્પન્ન થયા હતા. રાજા પોતે શ્રુતિ
સ્મૃતિ વિગેરે ષટ્ શાસ્ત્રોને જાણનારો અને કાવ્યકળામાં કુશળ હો-
વાથી સદ્વિદ્યાને જાણનાર વિદ્વજનોને સત્કાર પુર્વક અતિ ઉમદો
આશ્રય આપતો હતો; સઘળી રૈયતના સુખને માટે રથજે રથજે
હુન્નરશાળા, વિદ્યાશાળા, પાઠશાળા વિગેરે બુદ્ધિની વૃદ્ધિ થવાનાં સા-
ધનો પુષ્કળ પૈસો ખર્ચી કરાવ્યાં હતાં. રાજા પોતાની પ્રજાને
તનુજ તનયા તરીકે ગણી અદ્વલ ઇન્સાફ આપતો અને સ્વધર્મા-
નુસાર ગૌબ્રાહ્મણ અને ધર્મની રક્ષા કરતો હતો. જેથી, પ્રજાનો પ-
ણ પુરેપુરો પ્રેમભાવ રાજા ઉપર રહેતો હતો. મહારાજા મહાદેવે પ-
શુ, પક્ષી વિગેરે જંગલી જાનવરો અને માછલાં આદિ જળ જંતુ-
ઓનાં પ્રાણ હરણ કરનાર પાપી પારધીઓને પાયમાલ કર્યા હતા;
ચોરી જારી કરનાર પાપી પુરોને સખ્ત શિક્ષા થતી હતી જેથી
એ મહારાજાના ધર્મી રાજ્યમાં, એવાં કૂર કૃત્ય કરનાર, કવચિતજ
જોવામાં આવતા હતા. રાજ્યરિધીનો વહીવટ ચલાવનાર અને પ્ર-
જાને નેક ન્યાયથી સંતોષ પમાડનાર, નિતી ધર્માનુસાર ચલાવનારો
નિતીસાગર નામે પ્રધાન હતો. નિતીસાગર પુર્વે પુન્યના પ્રભાવે,
પુષ્કળ પૈસો પામેલો અને મોટા મહિપતિઓનાં ગસ્તક જેના ચર-
ણને સ્પર્શ કરે છે એવા મહારાજા મહાદેવનો પ્રધાન હોવાથી,
તેને ત્યાં પણ રથ, પાદખી, હાથી, ઘોડા, ચાકર, નોકર વિગેરે વૈ-
ભવ વિલાસમાં કાંઈ ખામી નહોતી. તેનાં મહો રંગી બેરંગી ચિત્રો-
થી ચિત્રેલાં અને રથજે રથજે સૂવર્ણ રથબો મુકેલા હોવાથી અતિ
રમણીક અને જોનાર જોનારી દ્રષ્ટિને આલ્હાદ આપે એવાં હતાં.

નિતીસાગર, સર્વ ગુણ સંપન્ન ગુણ સુંદરી નામની સુંદર સ્ત્રી સાથે પરણ્યો હતો; ગુણસુંદરી, પોતે પતિવ્રતા હોવાથી અન્ય લાં. પટ અને દુરાગ્રહી પુરુષો સાથે સ્વપ્નાંતરમાં પણ વાતવિનોદ કરતી નહીં; શ્રુત પોતાનો પ્રાણપ્રિય અને પાલણુ પોષણ કરનાર પતિનીજ હરહમેશ સ્નેહ સહિત સેવા કરતી હતી.

સંવેધો.

સુંદર શાણી સુગુણની ખાણી, વદે મુખ વાણી મધુરી મધુરી;
પ્રિત પતિશું નિરંતર અંતર, ચિત્ત અહે નહીં સંગત પુરી.
પ્રેમ સહિત પતિ પદ પુજન, ચાહી કરે નવ ચુકે હનુરી;
સુંદર દેવ દયાળા કૃપા થકી, નાર મળી સદ્ગુણની પુરી.

શ્લોક.

કાર્યેષુમંત્રી, કર્ણેષુદાસી; ભોજેચમાતા, શયનેષુરંભા ॥

ધર્મેષુસાહ્યા, ક્ષમયાધરિન્ની; ષડ્ગુણ્યમેવા, સ્તિઃધર્મપત્ન્ય ॥

અર્થ—કામકાજમાં સલાહકારક, સેવાળગ્નવવામાં દાસી જેવી, ભોજન વેળાએ માતા પ્રમાણે પ્રિતોભાવ રાખનારી, શયનસમયે રંભા જેવી ધર્મની આગતમાં સાથ કરનારી, પૃથ્વી પ્રમાણે ક્ષમાવંત, આવી રીતે સર્વ સદ્ગુણ સંપન્ન સુસુ સુંદરી મળવાથી, અને વૈભવ વિલાસની ન્યુનતા નહીં હોવાથી નિતીસાગર અંતઃકરણમાં પરમ પરમાત્મા પ્રભુનો પુરેપુરો પાડ માનતો હતો; પરંતુ પોતે પરણ્યા પછી પંદર વર્ષ થવા આવ્યાં, તથાપિ અદ્યાપિ સુધી પોતાની પ્રિયાને પેટ પુત્ર રત્ન પ્રાપ્ત થયું નહીં, જેથી તેનું અંતઃકરણ અ-

હોનિશ ચિંતાતુર રહેતું હતું. પુત્ર પ્રાપ્તી થવા અર્થે બન્નો પતિ પત્નીએ પુષ્કળ પ્રયત્ન કર્યા. તથાપિ ઐશ્વરી અકૃપાથી તેની સઘ-
ળી ધારણા નિર્ણય થઇ.

એક સમે ગુણ સુદરી પોતાના જળહણીત ઝરખામાં બેઠી બે-
ઠી પ્રાચિન કાળમાં થયેલા મહાન વિદ્વાન પુરૂષોએ નિતી ધર્માદિ
સદ્વૃત્તિપદેશ આપનારા રમેશ ગ્રંથોનું અવલોકન કરતી હતી, તેવામાં
અકસ્માત પુત્ર સ્મરણ થવાથી ચિત્રામણમાં ચિત્રેલાં ચિત્રોની પેઠે
સ્તબ્ધ થઈ પુરતકો પડતાં મુકી અંતરથી ઉત્પન્ન થયેલ અપશોષ-
ના આવેશમાં આવી, આંખોથી અશ્રુ પાડવા લાગી. કમળપત્ર સ-
રખાં નેત્રોથી ઝરતાં જળના ઉપલુ ગિંદુ વડે, પહેરેલાં પટકુળો પ-
લળી ગયાં, અને પ્રકુલિત થયેલ મખમલની કાન્તી કરગાર કાળી
પડવા લાગી; એટલુંજ નહીં પણ પુત્ર રત્નની ખામીથી પ્રગટેલો
દાવાનળ તેના સઘળા શરીરને દહન કરવા લાગ્યો. રૂદન કરતી
ગિચારી ગુણસુદરીની આંખોમાંથી આવતાં અશ્રુઓ અટકતાં નહો-
તાં; તો પણ સતિ અને પતિ પ્રત્યે સ્નેહ સહિત વર્તનારી શાણી
સુદરીએ પોતાનો પતિ આવવાનો વખત થવાથી, પોતાને દુઃખમંથ
સ્થિતિમાં દેખી પતિ પણ દિલગીર થશે, એવું જાણી, બળાત્કરે
શોક સમાવી, ભવિષ્ય ભરૂંસે નિશ્વાસ નાખી, રૂદન કરતી બંધ પડી;
અને પહેરેલાં પટકુળોપર પડેલ નેત્રોના નિરને કુમળા કર વલિ
લુછી નાંખી સાવધપણે બારીમાં જઈ બેઠી. શોકસિંધુમાં કુબેલી
ગુણસુદરી પતિ આવવાની રાહ અતિ આતુર થઇ જીવે છે, તેવા-
માં પોતાનો પતિ આવ્યો; નીતીસાગર આવ્યો કે તુર્તજ ગુણસુ-
દરી પોતાના નિત નિયમ પ્રમાણે આદર આપવા ઉભી થઇ, અને

સત્કાર પુર્વક સ્વામિ સમિપે વિનય વાણીવડે આજીજી કરવા લાગી.

નિતીસાગર—(પોતાની પ્રિયાના વિદ્વાસી નેત્રાહતા છતાં, આ-
જે અપશોભ થવાથી, નિસ્તેજ અને ઉડાં ઉતરેલાં નેત્રાં, તેમજ
ફીકા પડેલા એહેરો જોઇ બોલ્યો.) પ્રિયા, આજે એવી શું આ-
પ્ત આવી છે? કે જેથી તારું કમળવદન કરમાએલું અને નિસ્તે-
જ જોવામાં આવે છે!

ગુણસુંદરી—પ્રિય, આપ આ દાસીના દુઃખથી અજાણ્યા
નથી, તોપણ કહું છુંકે, જ્યાં સુધી એક પણ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો ન-
થી, ત્યાં સુધી આ અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થયેલો શોકાગ્નિશાન્ત પ-
ડશે નહીં. કારણ કે દિન પ્રતિદિન આપણી ઉગર વધતી જાય છે,
અને આયુષ્ય ઓછું થાય છે.

નિતીસાગર—પ્રિયા, પુત્ર વિયોગની વ્યાધિ વિદારવા અનેક
ઉપાય આદર્યા, તથાપિ આપણા કમ કિસ્મતના યોગે સમ્વળી ધાર-
ણા નિષ્ફળ થઇ. જોકે ભુવા, જનિ, ભારાડી અને પ્રપંચના પુત્ર-
ળાં છે, એમ જાણ્યા છતાં પણ, ફેટલાએક વહેમી લોકોના કહેવાથી
અને પુત્ર ગળવાના લોભથી, તેઓના દાસ થઇ, ગુનાગમીરી કરી;
અને પુત્રકાળ પૈસો આપી પ્રસન્ન કર્યા; તોપણ તેઓ આપણું ક-
ષ્ટ કમિ કરી શક્યા નહીં. તું કહેતો રત્ન હીરાથી જડેલા ચળક-
તા ચંદનહાર વિગેરે ધાટ ધરેણાં અને દ્રવ્યથી મળતા પદાર્થો લા-
વી આપું; પરંતુ પુત્ર પ્રાપ્ત થવો એતો દૈવાર્ધન છે.

ગુણસુંદરી—સ્વામિ, આપ કહો છો તે હીક, પણ મારે ધા-
ટ ધરેણાં જોતાં નથી. કારણ કે:—

સવૈયો.

મોર ચહે ધન ધોર ધટા, શશિ તેજ છટા થકિ શું સુખ પામે;
દર્શન ચંદ્ર ચકોર ચહે ધનધોર ધટા થકિ કેમ વિરામે.

દીપક સંગ પતંગ ચહે, નહિં ગંગ તરંગ થકિ દુઃખ વામે;
નીરજ નીરથી દુર થઇ, નહિં ધીર ધરે કદિ ક્ષીરને ઠામે.

સુંદર સણગાર સજવા અને મનહર મેહલાતમાં મોજગજ
માણવા માઈ ગન થતું નથી; કારણ કે પુત્ર વિના રત્ન રાજીત
ઈંદ્ર ભુવનથી અધીક ઉપમા આપના યોગ નિવાસ ભુવનની સઘ-
ળી સુંદરતા લોકાનંદકર સુધાકર રહિત રાત્રીના જેવી બચંકર ભા-
સે છે; અને પુત્ર વીના સૃગારાદિ આનંદ આપનારા વૈભવ વિલા-
સ ખેદ ઉત્પન્ન કરે છે. જે સ્ત્રીએ પોતાના પ્રિય જાળકને, પોતાના
હૃદયકગળ સાથે ચાંપી સુખ્યન કરી રસનાને ત્રાપ્તી નથી પમાડી,
અને જે સ્ત્રીએ પોતાના પુત્રને, આનંદે સહવર્તમાન ઉછરંગમાં લ-
ઇ, પયોધર પ્રત્યે વળગાડો, પયપાન નથી કરાવ્યું, અને જે સ્ત્રીએ
કિલ્લોલ કરતાં, આગથી તેગ ઉછરી ઉછરી ઉલાળા મારી, માતા-
ને મળવા આતુર થઇ રહેલાં જાળકને આનંદાશ્રુવડે વધાવી દે-
વાનો દહાવો નથી લીધો એવી નિર્ભાગણી નારીઓની છંદગીનિ-
ષ્ઠ છે, તેના જીવિતને ધીક્કાર છે, એટલુંજ નહીં પણ એવી ક-
મ કિસ્મતની કામિનીઓને સુખનાં સઘળાં સાધનો શમ્શાન સ-
માન સુન્ય અને કષ્ટકારી લાગે છે.

નિતીસાગર—(પોતાની પ્રિયાના સુખથી, પડતા શોકમય શ-
ખેદા સાંભળીને) પ્રિયા, તારી કંઈણાકારી વાણીવડે, માઈ હૃદય
ભેદાઇ જાય છે, પણ લાચાર કે ઈશ્વરી ઇચ્છા આગળ કોઈતું કાં-
ઇ આશરું નથી !

કોહરો.

નાશ થાય કે નવ મળે, તેનો તજીએ સોક;
જેનો ઉપાય નવ જડે, પ્રાંશં તજીએ ફોક.
અંગતણા પણુ અંશ નિત્ય, વધે ઘટે એ ખેલ;
અંગ રહ્યું તે આપણું, ગયો અંગનો મેલ.
સૌથી સરસ સંતોષ છે, ઠરવા કેરું ઠાગ;
રાખો રૂડી રીતથી, દિલમાં દલપતરામ.

ગુણસુંદરી—હા, પ્રાણનાથ, એ સઘળું સત્ય છે; પણ હું સંતોષ શી રીતે અને શું સુખે પામું ! પરમ પ્રભુએ માત્ર એક પણ સંતાન આપ્યું હોત, તો પણ હું સંતોષ પામત અને ઈશ્વરનો આભાર માનત; પણ અરે ! હું નિર્ભાગિણીના નસિયમાં, સ્વ-સંતાનની અદભુત આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારી બાળએટાથી થતો હૃદયનાંદ, નિર્ભાણુ નહીંજ ક્યો હોય કે શુ ! ! ખરેખર, એમજ હશે ! નહીં તો અન્ન અને વસ્ત્રોની વ્યાધી વડે ખીલાતા પુરૂષોને પુત્રપુત્રાદિ પુષ્કળ પ્રાપ્ત થાય છે; પણ આપણને આપણા અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થયેલો ચિંતામિ જે આપણું અંગ આતસ વીના પ્રગ્લબ્યાં કરેછે, તેને શાન્તી પમાડનાર અને આ રમણીક રંમમ-હેલ જેના વીના ઉજડ અરણ્યવત નિરતેજ થયા છે; તેને તેજોમય કરનાર અને આપણા સઘળા સુખનો સિંધુ પુત્ર પ્રાપ્ત કેમ ન થાય !

નિતીસાગર— શ્લોક.

પત્રંનૈવયદાકરીરવિટપેદોષોવસંતસ્યર્કિં ।

નોલૂકોપ્યવલોકતેયદિદિવાસૂર્યસ્યકિંદૂષણમ્ ॥

ધારાનૈવપતંતિચાતકમુખેમેઘસ્યકિંદૂષણમ્ ।

યત્પુર્વવિધિનાલલાટલિખિતંતન્માર્જિતુંકઃક્ષમઃ ॥

અર્થ—વસંત રતુનાં પુષ્પ ફળ સંભાર રમૂધી સમયમાં કે-
રડાના વ્રક્ષમાં પત્રોદય નથી થતો; તેમાં વસંતનો શું દોષ ! અને
સૂર્યોદય થવાથી ધુડ દેખી શકતો નથી; તેમાં દિવાકરનો શું દોષ !
તેમજ વર્ષા રતુમાં, વરસતા મેઘની ધારા ચાતકના મુખમાં નથી
પડતી; તેમાં મેઘનો શું દોષ ! માટે જે વિધાનાએ નિજબાલ પ-
ટમાં નિર્માણ કરેલું છે, તેને અન્યથા કરવા કોણ સમર્થ ? કોઈ
નહીં. વળી કહ્યું છે કે:—

દોહરા.

નાડ ખતાવો વૈદને, જોશીને ગ્રહ જોશ;

ખાધા રાખો આકરી, વળી થવા નિર્દોષ.

હાથ ખતાવો બ્રહ્મને, કપાળ કેરી રેખ;

જવતત્ર વધે ઘટે નહીં, લખ્યા વિધાતા લેખ.

પ્રજુ કૃપાવણુ આદરો, ઉપાય સધળા વ્યર્થ;

કૃપા થયે વણુ સાધને, સરશે સધળા અર્થ.

વૈદ જોશિના કામમાં, વડો એક વિદ્વાન;

સૃષ્ટિમાં સરખા ગણે, રંક અને રાગ્ગન.

ન પડે તેને પુછવું, કેવું છે મુજ કર્મ;

વળત થયે તે પ્રેરશે, સુખ દુખ એ નિજ ધર્મ.

સહુનું સહુને આપતાં, થાકે નહીં એ વીર;

સહસ્ત્ર દુખ સંહારતાં, હારે નહીં રણુધીર.

ભકતોને સુખ આપવા, હર વખતે તૈયાર;
 સંકટમાં દુખ કાપતાં, જરા ન ભાગે વાર.
 રાતે જન સઘળા સુવે, પ્રભુને નહીં આરાગ;
 ધાકે નહીં એ સુભટનર, કરતાં એવું કામ.
 પુરણ પરોપકારીની, કૃપા હોય જગ માંહી;
 નિકટ વસે નિશદીન પધ્ધી, કોણ વૈદ્ય ધર જાય.
 કૃત્ય સર્વનો કીમીઓ, જાદુગર જગરાય;
 તે સેવે ચિત શુદ્ધથી, સુખ શાન્તી સહુ યાય.

આવી રીતે અરસપરસ નિતીસાગર અને ગુણસુંદરી પુત્ર
 પ્રશંસા કરતાં હતાં, તેવામાં સ્વધર્મ કર્મથી પવિત્રપણાને પામેલો
 અને સત્યવર્તતા યુદ્ધિદત્ નામનો બ્રાહ્મણ આવ્યો, અને આશિર્વાદ
 આપી ઉભો રહ્યો; તેને જોઈ ગુણસુંદરી ખેલી; ગદ્યારાજ, આપ
 સકળ શાસ્ત્રને જાણનારા અને બ્રહ્માના પુત્રછો, તો કહો કે, જગ-
 નિયંતા જગદિશ્વર ઈશ્વરે પુત્ર પ્રાપ્તિ મારા લલાટમાં લખી છે કે
 નહીં? યુદ્ધિદત્ જોલ્યો, તમારા ભવિષ્યમાં શું છે, એ હું કાંઈ જા-
 ન્યુંતો નથી; તો પણ પુત્રની ઇચ્છા રાખતાં હો તો ત્રૈલોક્યેશ્વર ઇશ્વર
 ઉમાપતિની ઉપાસના કરો કે જેથી તમારી ધારેલી ધારણા ફળીત
 થાશે. કારણ કે ભક્ત વત્સળ ભોળો શંભુ, ભાવિક ભક્તોની મનોવૃત્તિ
 પુરી પાડે છે; અને દુષ્પદાગિદ્રો દુર કરે છે. એટલુંજ નહીં પણ
 દેવાધી દેવ માહાદેવ પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખનાર પ્રાણી સંસારનાં સઘ-
 નાં સુખ પામે છે. માટે તમે દંપતિ પણ દયાળુ દેવની સેવા કરો.
 (આટલું ખેલી તે બ્રાહ્મણ ચાલી નીકળ્યો.)

પ્રકરણ ૨ જી.

સકળ સુરાધીપતિ, દેવ, દાનવ અને માનવને, મહા કષ્ટથી મુ-
ક્ત કરનાર ઉમાધશની ઉપાસના કરવાથી, પુત્ર વિયોગની વ્યાધી
વડે, પીડા પામતી ગુણસુંદરીના ઉદરથી, ચંદ્રનાં ચળકતાં કિર્ણો સ-
માન તેજસ્વી અને જેતું મનોહર મુખાવિવેદ છે, એવો એક પુત્ર
ઉત્પન્ન થયો.

પોતાની પ્રિયાને, પુત્ર પ્રસવ થયાના ખુશ ખગર શ્રવણે સાં-
ભળી, નિતીસાગરના અંતઃકરણમાં; આનંદના ડિબરા ઉપરાઉપરી
આવવા લાગ્યા; અને અઝણોદય થવાથી, જેમ કમળો પ્રકૃલિત થાય
છે, તેમજ વર્ષા રૂતુમાં, મેઘરાગ્નના આવાગમનથી, મધુરના મનમાં,
જેમ આનંદ-ઉત્પન્ન થાય છે, અને અઝોદય થવાથી અકાર પક્ષી
જેમ હર્ષ પામે છે, તેમ તે પણ પ્રમોદ પામવા લાગ્યો. અને પુત્ર-
નો જન્મ થતી વેળાએ કેટલાએક કંગાલ જનોને દ્રવ્યદાન આપી,
સંતુષ્ટ કર્યા. કેટલાએક બિશુકોને, વસ્ત્રાલંકાર આપ્યા; કેટલાએક
ક્ષુધાર્થ માણુગોને કસારદી સ્વાદિષ્ટ ભોજન કરાવી તૃપ્ત કર્યા.
એ ક્ષુન્ન નહીં પણ સમસ્ત શહેરનાં બાળકોને, બરશી, પેડા વિગેરે
વિવિધ પ્રદારની મિષ્ટ મીઠાઈ વહેંચી રાજી કર્યાં નિતીસાગર પ્રજા
પીડા પામે એવાં અઘટિત આચરણો આચરી લોકોને દુખ દેતો
નહીં; પણ, સદૈવ સદાચરણોવડે રૈયતને રાજી રાખતો હતો; જેથી
સઘળા શહેરની સુંદર અને શાણી સુંદરીઓ સૌવર્ણ સરખા શરીર
ની શોભાને, વૃદ્ધી પગાડનાર જળહળીત વસ્ત્રાભુષણો વડે, બહુમંજી
ગુણાલંકૃત ગુણસુંદરીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર રત્નને નીરખવા,

આતિ આતુરતાભેર નિતીસાગરને ત્યાં જવા લાગી. વિવિધ પ્રકારનાં વાજાંત્રે વાગવાવડે અને ગીત ગાનારી ગોરીઓના ગાધુર્ય બરેલા શ્રવણ પ્રિયકર શબ્દોવડે, નિતીસાગરનાં નિવાસ જીવન કૈલાસપુરી તુલ્ય રણિઆમણાં દેખાવા લાગ્યાં. અને જેમ પુર્ણીમાનો પ્રકાશ પામેલો પૂર્ણ તમાલી, પોતાના પ્રસરતાં ફિલ્લાં અવની ક્ષપર આચ્છાદન કરી અંધકાર અસ્ત કરે છે, અને વિલાસી દંપતિના વિલાસમાં વૃદ્ધી કરે છે, તેવીજ રીતે સકળ શ્રદ્ધાંડાધીપતિ ગહાદેવની દયા દ્રષ્ટિવડે, પ્રાપ્ત થયેલો પ્રધાન પુત્ર સ્વતેજ યજ્ઞ વડે કરી પોતાના પિતા ગાતાદિ સગાં સળાધીના હૃદયમાં રહેલ અપશોષરૂપિ અંધકાર અસ્ત કરી, આનંદરૂપિ અજવાળું આચ્છાદન કરી રંગ જીવનમાં રહેલા રત્નપ્રદિપોની રતિને વૃદ્ધી પમાડવા લાગ્યો.

દોહરો.

શશિસમ સુંદર સુત છે, જાણે ખીજે કાગ;
તેથી પાડચું તેહનું, ચંદ્રસેન શુભ નામ.

∴ ચંદ્રસેન, દિન પ્રતિદિન શુકલ પક્ષના ચંદ્રની ચડતી કળાની પેઠે વૃદ્ધી પામવા લાગ્યો; અને લગભગ પાંચ વર્ષની ઉંમર થવા આવી તેટલા દરમ્યાન તે તે પોતાની વિભળ વાણીના વિલાસ વડે પોતાના પુજ્ય પિતા અને ગાતાને સંપૂર્ણ સંતોષ પમાડવા લાગ્યો; એટલુંજ નહીં પણ પોતાથી મોટી વયના છોકરાઓને વિદ્યાભ્યાસમાં જતા જોઈ તેની સાથે સરસ્વતિ સેવા કરવા (વિદ્યાભ્યાસ કરવા) જવા, નિતીસાગર આગળ આજ્ઞા માગવા લાગ્યો. આટલી નાની ઉંમરથીજ વિદ્યાભ્યાસમાં જઈ વિદ્યા સંપાદન કરવાની ઉત્કંઠા જોઈ.

નિતીસાગરના મનમાં પ્રથમ પુત્ર પ્રાપ્ત થવાથી જે આનંદ ઉત્પન્ન થયો હતો, તેથી પણ આ પ્રસંગે અધીક અધીક આનંદ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યો. કારણ કે:—

શ્લોક.

વરમેકોગુણીપુત્રોનચમૂર્ણશતાન્યપિ ।

एकश्चन्द्रस्तमोहन्तिनचतारागणोऽपिच ॥

અર્થ:—સેંકડો દુર્ગુણી પુત્રો કરતાં એક ગુણવાન પુત્ર હોય તો સારો; કારણ કે નિશિપતિ એકલો અંધારાનો નાશ કરેછે; પણ તારાના ટોળાથી તેમ થતું નથી.

શ્લોક.

एकेनापिसुवृक्षेणपुष्पितेनसुगन्धिता ।

वासितंतद्वनंसर्वसुपुत्रेणकुलंयथा ॥

અર્થ:—સુગંધીમય એક સુવૃક્ષવડે સમગ્રવનખંડી સુગંધીવાન થાય છે; તેમજ એક ઉત્તમ પુત્રવડે પોતાનું સમસ્ત કુટુંબ સુગંધીવાળું થાય છે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટતાને પામે છે. તેમજ ચંદ્રસેન હજુ ઘણી નાની વયનો છે, તથાપિ તેના કામળ હૃદયને વિશે પિતૃની પવિત્ર ભક્તિ કરવાનું એવું તો સજ્જડ ચોટયું હતું કે, તે કોઈ દિવસ પોતાના પ્રિય પિતા અને માતાની આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરતો નહીં; વળી રેદીઆર અને કુછંદી છોકરાઓની સાથે બે અદ્ભૂત બોલો બોલી ગાજો બાંડવી અને મારપછાડ કરવી અથવા તો જ્યાં ત્યાં આપડવું વિગેરે કુચાલ તો તેનામાં હતીજ નહીં.

પછી ચતુર ચંદ્રસેનનો અત્યાગ્રહ જોઈ, વિદ્યાગુરુને જોલાવી સત્કાર પુર્વક સનમાન કરી નિતીસાગરે પોતાના પ્રિય પુત્રને મોટી ધામધુમથી વિદ્યાશાળામાં મોકલ્યો. ચંદ્રસેન ચૌદ વર્ષનો થયો તેટલા દરમ્યાન તો તે પદ્મશાસ્ત્રોને જાણનારા વડા વિદ્વાનો સાથે શાસ્ત્ર સંવાદમાં વિવિધ પામવા લાગ્યો. એક દિવસ ચંદ્રસેન વિદ્યાશાળામાંથી પોતાના ઘર તરફ જતો હતો, તેવામાં છેલ્લચંદ નામનો છકેલો અને ઇશકળાજ એક છોકરો આવી ઠહેવા લાગ્યો.

છેલ્લચંદ—(ચંદ્રસેનને) કેમ સાહેબ, કેની તરફ પધારશો. ?

ચંદ્રસેન—ઘરતરફ.

છેલ્લચંદ—આપતો આજો દિવસ ઘરમાંજ ધલાઈ રહોછો પણ દોષ દિવસ નવી નવી નાયકાના નાચ, ગાન કે મજરાની મોજમજ માણવા આવતાજ નથી; ચાલો આજતો મારી સાથે હું તમને એક રંગીલી અને યુલ્લયુલ નામની નાયકાને ત્યાં મજરો જોવા તેડી જાઉં.

ચંદ્રસેન—ના ભાઈ, હું તો ત્યાં કદિપણ આવું નહીં; કારણ કે એ વાતની મારા માતૃપિતાને ખબર પડે તો મને માર્યા વિના પણ મુકે નહીં.

છેલ્લચંદ—અરે તમે ચાલો તો ખરા? તેનો હાવભાવ અને ગાન તાન જોશો, તો પછી માતા અને પિતા બંધાને જુલો જશો; અંતે ત્યાંજ દિવસો નિર્ગમન કરવા નક્કી કરશો. હજી તો તમોએ તેનું મનહર સુખ જોયું નથી, અને હૃદય બેદક ગાયન સાંભળ્યું નથી. ત્યાં સુધીજ આવવા ઇચ્છા થતી નથી; પણ પછી તો પરાણે પ્રિતી કરશો.

ચંદ્રસેન—ગારે તેનું સુખ જોવું નથી. અને ગાયન સાંભળવું નથી. કારણ કે જે જાળતમાં ગાતપિતા ઈતરાજ થાય એવું અધટિત આચરણ આચરવા હું સ્વપ્નાંતરમાં પણ ચાહતો નથી.

છેલ્લયંદ—આપણે ગુપ્તધર્મ કરીએ તેમાં ગાળાપને ખજર પણ શાની પડે અને ખજર પડે તોપણ તેઓ શું કરી નાખે. માળાપ તો ખડગડાટ કરે, પણ આપણે શ્રવણે સાંભળીએજ શાને. વળી તેઓની એટલી બધી શું આશિઆજ હોય કે, તેઓ કહ્યે તે પ્રમાણેજ કરીએ?

ચંદ્રસેન—(ક્રોધા વેશમાં) અરે, અજ્ઞાની તુંને શરમ પણ આવતી નથી? કે જેઓએ આપણા અર્થે અસહ્ય સંકટો સહન કરી આપણને ઉછેરી નાનેથી મોટા કર્યા. જેઓએ આપણી અજ્ઞાન અવસ્થામાં આપણુ મળ મુત્ર સુધ્યું, જેઓએ આપણું પાલણુપોષણ કર્યું અને અનેક પ્રકારનાં લાડલડાવ્યાં એટલુંજ નહીં પણ જેઓ આપણા સુખ સાર પોતે પીડા પામીને પણ આપણી ધારેલી ધારણા પાર પાડે છે; એવા ખવિત્ર પિતામાતાની પ્રેમે સહવર્તમાન પુત્ર કરી તેઓની આંતરડી ફારી આશિષ ન લીધી તો પછી આ જીંદગી શું ઉપયોગની? વળી જેઓએ આપણે પ્રતિમા પાળશું એવી ઈચ્છાથી, આપણા આશ્રય ઉપર આખી જીમરતો આધાર રાખ્યો છે; તેઓની સ્નેહસહિત સેવા કરી સંતોષાનંદ ન પમાડીએ તો પછી જીવીને શું કરવું? કહ્યું છેકે:-

સવૈથો.

પૂત ન શેવન માતપિતા પદ, પુતકપુતે તે જન્મ ધર્મો કાં;
પૂતનો પ્રેમ ન માતપિતા પદ, પુત કપુત જીવ્યો જનમીકાં,

પૂત જો માતપિતા ન બજ્યો, તવ પુત ન પંથર પેટ પડ્યો કાં;
પૂત ન સેવત માતપિતા તવ, ફોકટ બાર વહી જનની કાં.

મનહર છંદ.

જેણે ગાત તાત તણો પ્રેમ રસ પીધો નહીં.
પ્રભુ તણો પ્રેમરસ પીધો તે શા કામનો;
પ્રસન્ન કયાં ન માત તાતને પુજન કરી,
રહ્યો ન આ દેહ પછી કોડી તણા કામનો.
મેળવ્યો ન ભાવ ગાત તાત તણો ભલી ભાતે,
કામનો ન ભાવ ગળ્યો જગત તગામનો;
ગાત તાત પ્રસન્ન ન કયાં ન તેણે મેળવ્યો ન,
જગતમાં જીવી લાભ ટુટીરે બદામનો.
જેણે ગાત તાત તણી પ્રાર્થના પ્રિતે ન ગાધ,
પ્રભુ કેરી પ્રાર્થના જે ગાધ તે ન ગાધ છે;
ચાહી નહીં ગાત તાત તણી પુજા ચિત્ત ગાંહી,
પ્રભુ તણી પુજા ચિત્ત ચાહી તે ન ચાહી છે.
જેણે ગાત તાત તણી આંતરડી ફારી નહીં,
અન્ય તણી આંતરડી ફારી તે ન ફારી છે;
આખી ન પ્રસાદી માત તાત તણી મન કરી,
પ્રભુની પ્રસાદી ચાહી આખી તે ન ચાખી છે.

છેલચંદ—હા, એ સઘળું કહેવાનું પણ કરવાનું નહીં. તે
વળી ગાયાપો પુત્રોને પાળી પોષી મોટા કરે તેમાં શું નવાધ !
તેનો તેની ન્દરજ છે.

ચંદ્રસેન—(મનમાં) હરિ હરિ ! ! આના દુર્ઘુદ્ધી દુષ્ટોનાં

દેહ્ય કર્તાએ કેવાં કર્તા કર્યાં છે; કે જેને આટલું આટલું કલાકતાં
જરા પણ અસર થતી નથી, પણ અરે ! એતો મારીજ બૂલ છે.
કેમકે, કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

લભેતાસિકતાસુતૈલમપિયત્નતઃ ।

પીડયન્પિવેચ્ચમૃગતૃણિકાસુસલિલંપિપાસાર્દિતઃ ॥

કદાચિદાપિપર્યટજ્ઞશ્ચાવિષાણ ।

માસાદયેન્નતુપ્રતિનિવિષ્ટમૂર્ખજનચિત્તમારાધયેત્ ॥

અર્થ:—ધાણીમાં નાખી જોરથી પીણતાં પીણતાં, રેતીનેવિષે
પણ તેલનો લાભ થશે; મૃગ જળમાં પણ તૃણથી પીડાયેલો પાણી
પીશે; કદાચિત્ દરતાં દરતાં, સસલાતું શિંગડું મળશે; પણ જ્ઞાન
વાળાથી, મૂર્ખના ચિત્તનું સમાધાન થનાર નથી. વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

શક્યોવારયિતુંજલેનહુતમુક્છત્રેણસૂર્યાતપો ।

માર્ગેદ્રોનિશિતાંકુશેનસમદોદંડેનગોર્ગદ્ભૌ ॥

વ્યાધિર્ભેષજસંગ્રહૈશ્ચાવિવિધૈર્મત્રપયોગૈર્વિષં ।

સર્વસ્યૌષધમાસ્તિશાસ્ત્રવિહિતંમૂર્ખસ્યનાસ્ત્યૌષધમ્ ॥

અર્થ:—પાણીથી અગ્નિ ઓગવાઈ જાય છે, છત્રીથી સૂર્ય-
નો તાપ શાન્તી પામે છે, ખીખ્રયેલો ગજેન્દ્ર ઝીણા અંકુશથી તાળે
ધાય છે, જ્વેષ્ટકાથી (લાકડીથી) ગાય, જળદ, ગર્ધવ (ગધેડાં) વિગે-

૨ વશ થાય છે, રોગ ઔષધ ખાધાથી મટે છે, અને વિષ મંત્રથી ઉતરે છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રવડે ઇલાજે બધા ઉપર છે; પણ મૂર્ખ-નું ઔષધ નથી. જ્યારે આમજ છે. ત્યારે આવા મૂર્ખ ગાણુસ સાથે વૃથા વાદવિવાદ કરવો તે તો ઠીક નહીં. કારણ કે હું તેના હિતાર્થે ચાહે તેટલો સદ્બોધ કરીશ, તથાપિ તેના કૃર અને કઠોર હૃદયને કશી અસર થશે નહીં. (સ્વગત છેલચંદને) ઠીક ત્યારે તમારી મરજી પણ હું તો નહીં આવું.

છેલચંદ—(દીક્ષેમોટે) ઠીક ત્યારે નહીં આવો કે. (એમ કહી ચાલવા માંડે છે)

પ્રકરણ ૩ નું.

એક દિવસ ચંદ્રસેન, સાંજ સમે સુંદર અને સુગંધમય ઉપવનની અલૌકિક લિલા જોતો જોતો નિલસરોવરના કિનારા ઉપર આવી, આમ આશોપાલવ વિગેરે વૃક્ષોની ધટામાં, વિશ્રામ લેવા વિચાર કરતો હતો; તેવામાં ફેટલીએક સખીઓ સહવર્તમાન, ચંદ્રકળા નામની મનહર સુગંધા પોતાના તરફ અતિ આતુરતા ભરી આંખોએ અવલોકન કરતી આવતી જોઈ ઉભો રહ્યો. જેમ જેમ ચંદ્રકળા આગળ આવવા લાગી, તેમ તેમ તેનાં નેત્ર કટાક્ષના તિક્ષ્ણ તીર ચંદ્રસેનના હૃદયકગળને ભેદ કરી, મનમાં મોહ ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યાં. ચતુર ચંદ્રકળાએ આતુરીનાં ચરીત્ર વડે, ચંદ્રસેનનું ચિત્ત ચોરી લીધું; અને પ્રેમપાસના પંજામાં પકડી પાડ્યો. પણ તુર્તજ

તેના કમ કિસ્મતના ચેજે સાથે રહેલી સહેલીઓએ સાદ પાડી ધર તરફ જવા આગ્રહ ખતાવ્યો. જોકે ચંદ્રકળાનું ચિત્ત, ચંદ્રસેનના ચં-
ળકતા ચહેરા ઉપર આસક્ત હતું; જેથી તેને જવુ ગમતું નહોતું; તે
પણ સખીઓની શરમને લીધે, મૌનપણે સહુની સાથે પોતે ચંદ્રકળા
પણ ચાલતી લાગી.

પ્રેમ પયોધીના તરલ તરંગો સાથે અફળાવાથી અકળાએલો
ચંદ્રસેન ચંદ્રકળા દ્રષ્ટિથી દુર થઇ કે તાત્કાળ, મુઠ્ઠા ખાઇ પૃથ્વીપર
ઢળી પડ્યો; અને ચંદ્રકળા વિયોગ વિરહજનિત પરીતાપ વડે અ-
તિશય પીડા પામવા લાગ્યો. આ વખતે તેને સુગંધી સગિરે સહવ-
ર્તમાન જલાર્દ્ર વસંત પ્રજ્વળીત અગ્નિસમાન ઉજ્જ્વલાવ દર્શાવવા
લાગ્યાં. અને નળીની ઢળવડે પ્રસરતો મંદ પવન તેના પ્રાણને આ-
કર્ષણ કરવા લાગ્યો. ઉપવનમાંથી આવતા સુગંધી સગિર જાણે પ્રે-
મયેલા ઇશ્વરી દુત પ્રાણ ગ્રહણ કરવા આવ્યા હોય, એમ દર્શાવવા
લાગ્યા. અને કણ્ઠોત્તમાં પ્રવેશ કરતા, દિશાઓથી પ્રસરતા કોકિલક-
લાલાપ તેના અંતઃકરણમાં વિનાય સમાન ભયંકર ભાસવા લાગ્યા.
આવીરીને અકસ્માત સ્નેહના સજ્જડ સંચારમાં સપડાએલો ચંદ્રસેન
થોડીવાર બેશુદ્ધ પડ્યો રહ્યો; પણ પાછી હિમત રાખી પોતાને ઘેર
આવ્યો; અને અપશોષના આવેશમાં નિરાશ થઇ પોતાની બેઠકમાં
બેઠો. આ વખતે તેનો ચહેરો પાસે જઈ જોનારને તુર્તજ તર્ક આ-
પતો હતો કે, તે કાંઈ સમ્પૂર્ણ દિલગીરીમાં ગીર્ફતાર થયેલો છે.
ચંદ્રસેન ઉભો થઈ ધડીમાં બારીબાણી જતો, અને ધડીમાં પાછો હે-
ઠો બેસતો; ધડીમાં ચોપડી લેતો હતો, અને પાછી મુકીદેતો હતો;
ધડીધડીમાં તેના અંતઃકરણમાં અનેક વિચારો ઉત્પન્ન થતા હતા. આ-

વી રીતે આશ્વલ્લવિશ્લદ થતો હતો, દિર્ઘ નિશ્વાસ નાખી, વખતે ને-
ત્રમાં પાણી પણ લાવતો હતો; અને પોતાના આંતઃકરણમાં ધારેલી
સુરાદ કયા પ્રયાસથી પાર પડશે; એમ અનેક તર્ક વિતર્ક કરતો, સુ-
દર અને સુગંધી પુષ્પોની ખુશગોવાળો એક પ્રાઢ પલંગ હતો; ત્યાં
જઈ સુવાનો ધરાદો કર્યો; તે એવા હેતુથી કે, નિદ્રા દેવીને સ્વાધીન
થાજી તો મારા કષ્ટમાં કાંઈ કમિ થશે. પરંતુ તેમ કરવાથી નિદ્રા
ન આવી, અને ઉઘટો કામજ્વરથી પીડા પાગવા લાગ્યો; પછી સુ-
તેલે રથબેથી બેઠો થઈને:—

શ્લોક.

રેરેનિર્દયદુર્નિવારમદનપ્રોત્ફુલ્લપંકેરુહં ।

વાળંસંવૃણુસંવૃણુસજધનુઃકિંપૌરુષમ્મામ્પ્રતિ ॥

કાન્તાસંગવિયોગદુઃસ્વદહનજ્વાલાવલિઢંવપુઃ ।

શૂરાણામૃતમારણેનહિપુરાધર્મઃપ્રયુક્તોબુધૈઃ ॥

અર્થ:—અરે દયા રહીત દુર્નિવાર મદન તારાં પ્રફુલ્લિત કમળરૂપિ
ખાણુને નિવૃત્તી પમાડ, નિવૃત્તી પમાડ? અને ખેંચી રહેલા તારા ધ-
નુપનો ત્યાગ કર. કેમકે કાન્તાના સંયોગના વિયોગ જનિતદુઃખથી
દહન કરતી જ્વાળાવડે કરી મારું શરીર દગ્ધ થઈ ગયું છે;
માટે મારા ઉપર પુરુષાર્થપણું બતાવવું, એ તુને યોગ્ય નથી. શૂરપુ-
રુષોએ મરેલાને મારવામાં સામર્થ્ય બતાવવું, એ બુદ્ધિવાળા પુરુષોએ
પુરાતન ધર્મ કહ્યો નથી; અર્થાત મૃત્યું પામેલા ઉપર પ્રહાર કરવો
એ શૂરપુરુષોને હાર્યાબદ પમાડનારું છે.

શ્લોક.

સ્વયિકુસુમશરત્તંશીતરાશ્મિત્વાર્મદૌ ।

દ્વયામિદમયથાર્થદૃશ્યતેમદ્વિત્રેષુ ॥

વિષ્ટજતિર્હિમગભૈરશ્મિર્મિદુર્મયુત્વૈ ।

સ્ત્વમપિકુસુમવાણાન્વજ્રસારીકરોષિ ॥

અર્થ:—હે કાગદેવ તુને સમસ્ત સારત્ર કુસુમ સરત્વપણું
ગાન આપે છે. અને આ લોકાનંદકર ચંદ્ર શિતરશ્મિ કહેવાય છે;
તે વાત મારા અનુભવમાં વિપરીતપણે વરતાવાથી અવિત જણાય
છે. કારણ કે તમે જન્મે મારો વધ કરવામાં ઉત્તરી રીતે વર્તો છો.
જેના ગદ્યમાં મનોહરહીન રહેશે છે. એવો ચંદ્ર પોતાના કિર્ણોવ-
ડે મારા ઉપર અગ્નિ વરસાવી રહ્યો છે. અને તું પણ તારા કુસુમ
જાણુ વરસાવી વજ્રથી પણ અધીક માર મારે છે.

ગરબી.

(સાંભળને તું સજની મારી રજની ક્યાં રમીઆવીજ એ રાગ)

પદ્મંગ ગિછાબ્યો પ્રેમે કરીને, અત્તર છાંટયું અપારજ;

પુષ્પતણી તો આદર ઓઢી, પુષ્પના પેચો હારરે. નિદ્રા ન આવેજ.

હાંડી તકતા ને ઝમરખો, વૈભવનો નથી પારજ;

તુમજિના તે શુન્ય લાગે છે, પ્યારી પ્રાણુ આધારરે. નિદ્રા.

વાજ્રંત્ર મુજને વાણાં હતાં તે, દવણાં થઈ દુઃખ આપેજ;

સુંદરસુર જે સારંગીકરો, કાળજડાંને કાપે રે. નિદ્રા.

કનક જેવી કાન્તી હતી તે, કરમાઈ કાળી થઈ છે જ;

વિયોગવનિતા તાહરો થાતાં, શુદ્ધ યુદ્ધ મારી મધ છેરે. નિદ્રા.

આતસ વિના આ અંગ દાઝે, લાગે નહીં કાંઈ સારું; નિર્મ.
 ચક્રાર ચંદ્રનું ધ્યાન ધરે છે, ધ્યાન ધરું તેમ તારું રે. નિર્મ.
 છેલછત્તીલી નવલરંગીલી, મુખનું જતાવ તું તારું; નિર્મ.
 મળવા માટે પ્યારી તુજને, મન તણપે છે મારું રે. નિર્મ.
 નામજ તારું દિલને પ્યારું, અન્ય આકારું લાગે છે;
 પ્રાણ પ્રિયા તુજ મુખ મનોહર, નિરખતાં દુઃખ ભાગે રે. નિર્મ.
 સુંદર શાણી વાણી મધુરી, કાન્તી કહુ શું હું મુખથી; નિર્મ.
 ગૌર ગોળછે વદન મનોહર, દેખું તો થાઉં દુઃખથી રે. નિર્મ.

આટલું બોલી દિવંગીરીના દરિયામાં હુએસો અને કામા-
 ગિનના પ્રાણ તાપમાં તપાસેલો ચંદ્રસેન વિરહવ્યાધીની અસહ્ય પી-
 ડાથી અતિશય દુઃખ પામી દયામણે ચહેરે પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થ-
 ના કરી કહેવા લાગ્યો. આહા દૈવ સધળી સૃષ્ટિને સંકટ સમય
 સર્વદા સહાય કરનારો અને પ્રાણી માનવનું પાશવ્યપોષણ કરનારો
 તુંજ છે; તારી દયાદ્રષ્ટિથી પાપી પ્રાણી પણ પાપથી મુક્ત થઈ મન-
 હા મુખ મહાસે છે. એટલુંજ નહીં પણ આ આખી અવનીને
 ખરો આધાર તારોજ છે; માટે હે જગનિયંતા જગદિશ્વર ઈશ્વર
 જે મારું મન હરી મધ, જેના માટે હું પાણીથી વિષ્ણુટી પડેલી
 માચ્છલીની માફક તરફડું છું, જેના માટે આ આખું અંગ આ-
 તસ વિના સળગી ઉડ્યું છે. જેના મનદર મેળાપ માટે આકુળ-
 વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છું. અને જેને જેવા ચહુ અપખતથી ચારેતર-
 ૫ અતિઆતુર થઈ અવસોક્યા કરે છે અને જેના વિયોગવડે ક્રોધ
 પામેલા ત્રૈલોક્યેશ્વર ત્રિપુરાસિના ત્રિતયલોચનથી ઉદય પામેલા પ્ર-
 લયનળ પરીતાપે દહન થયેલો મનમય મારા મન સાથે નિવાસ

કરી. અંતઃકરણમાં અત્યંત અગ્નિ વરસાવી રહ્યો છે; એટલુંજ નહીં પણ જેનું એક ક્ષણ માત્ર પણ વિસ્મરણ થતું નથી અને જેના અધરામૃત પાનવીના અન્યરસ અરૂચિ ઉપજાવે છે. એ શા-ણી અને સદ્ગુણી દેવાંગાના સંદ્રકળાના પ્રસરતા શિતળ કિર્ણો-વડે મારા સમસ્ત અંગમાં ઉદય પામેલો અગ્નિ સમાવવા ક્યારે કૃપા કરીશ. અને હું તથા તે પતિ પત્ની ક્યારે કહેવા શુ?

આમ અનેક રીતે અપશોષના આવેશમાં ધૃશ્વર આગળ આ-જી કરતો સંદ્રસેન જારી પાસે જઈ જુઓ છે તો અધિકાર અસ્ત થઈ તમાગ ભુમંગળ સૂર્યનાકેન્દ્રવળ કિર્ણોથી આચ્છાદિત થયેલું જો-યું. પછી નિશ્વાસ નાખી, આરામ ખુરસી ઉપર ભ્રિંગિત ચિત થ-યેલ મનુષ્યની ગાફક આગ તેમ આજોટવા લાગ્યો; થોડોએક વખ-ત આગ તેમ આજોટી ઉભો થવા ધરાદો કરે છે તેવામાં સદ્ગુ-ણી નાગનો તેનો મિત્ર આવ્યો અને સંદ્રસેનનો ચહેરો ચિંતાગિન-થી દગ્ધ થયેલો જોઈ જોડ્યો.

સદ્ગુણી—મિત્ર, આપ અહોનિશ આનંદમાંજ મગ્ન રહો છો, દિલને દિલગીરી ગમતી નથી, અને આજે એવું શું સંકટ આવી પડ્યું છે ? કે જેથી નેત્રનો વિશ્વાસ દુર થયો છે, માર્મિક વચનો મુખમાં જણાતાં નથી, તેમજ સકચક્રિત ચહેરાનો ચગકાટ અને ખુ-શતું ભરેલો દેખાવ દુર થઈ, દુઃખરૂપિ શ્યામરંગની છાંયા, આખા અંગ ઉપર છવાઈ ગઈ છે; એટલુંજ નહીં પણ ગાનતાન ત્યાગી, જેભાન થઈ જોડાછો; તો એવા કયા પ્રગળ દુઃખમાં ડુબી ગયાછો, તે ત્વરાથી જણાવો; કે જેથી દુઃખરૂપિ અધિકારનો નાશ કરવા, અને સુખરૂપિ શશિને ઉદય કરવા ઉત્તમી થઈએ.

ચંદ્રસેન—(નિશ્વાસ નાખીને) મિત્ર, મારા અંતઃકરણમાં ભિત્તન થયેલ આતસને ઓલવનાર, એક ઇશ્વરજ છે. શિવાય અન્યથી બની શકે એમ આશા રહેતી નથી.

સદ્ધ્યુદ્ધિ—(જરા મગરૂખીથી) અરે ! એવું ક્યું કદ છે કે મનુષ્યથી મુક્ત ન થાય ? તમારાં આહે તેટલાં સંકટોનો નાશ કરવા ઈશ્વર કૃપાએ હું શક્તિવાન થઈશ. પરંતુ કૃપા કરી કહો કે શું સંકટ છે ?

ચંદ્રસેન—પ્રિય ભાઈ, આપ મારા દિલોગ્નન દોસ્ત છો, તેમજ મુખ દુખના સાથી છો, એટલુંજ નહીં પણ સર્વ ગુણ સંપન્ન અને મિત્રની ખરી ફરજ બજાવવામાં નિપુણ છો, તેથી કહું છું કે હું ગદ્ય કાલે સાંજસમય ઉપવનની અદ્ભુત આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારી ત્રિલા જોતો જોતો, નિલ સરોવરના કિનારા ઉપર ગયો; અને ત્યાં કેટલીએક સાહેલીઓના સાથમાં, એક મનહર મુગ્ધાને જોતાંજ, આ ઉદાસી આખા અંગમાં નિવાસીત થઈ છે. તે તારૂણીનાં ખુખી ભરેલાં દરેક અવયવો નિરખી નિરખીને જોયા પહેલાં તો તે શાણી સુંદરીએ મારું મન હરી લીધું. મારો પ્રેમ તેણે મેળવી લીધો. અને તેના મુખ ચંદ્રને નિરંતર નિરખવા આ ચક્રારને અધીરો કરી મુક્યો. એટલુંજ નહીં પણ તે લલિત લલનાએ ચાલતી વખત જરા મુખ મલકાવી પ્રેમ કટાક્ષનું તિક્ષણ તિર મારા હૃદયને વિશે માર્યું. ત્યારથી:—

દોહરો.

સકુળ સુખ નીવારીઆં, લાગી લગની અંગ;

રટણ રેનદિન લાગિયું, કરવા તેનો સંગ.

સહ્યુદ્ધી—હે મિત્ર તે એવી તે કેવી બાબતી રૂપાળી છે,
કે જેને મળવા માટે આપ આટલા બધા આતુર થઈ રહ્યા છો;
અને તેનું નામ એક ક્ષણુ વિસ્મરણ કરતા નથી.

ચંદ્રસેન— સચ્ચૈયો.

ચંદ્રસમાન સુશોભિ છે મુખ દુઃખ વિદારણદિન પ્રશકારી;

નેત્ર કટાક્ષતણે ચળકાટ કર્યું દિલ ધાયલ પુરણ પ્યારી.

અંગ ઉમંગ અથાગ ધરી, સખી સંગ મળી સરતિર જે બાળી;

સુંદર ચંચળ નાર સકોમળ, અઘાપિ નજરે ન નિહાળી.

હે મિત્ર, જે મનહર મુઝા મારું મન મોહદધીમાં દુખાવી ગ-
ઇ, અને જેનું સ્મરણુ વિસ્મરણુ થતું નથી; તેના તુલ્ય કાન્તીવા-
ળી કામિનીઓ કવચિત્જ હશે. કેમકે જેના ચક્રિત હરીણી સમાન
નેત્રયુગલ નિરખતાં મોટા મુનિશ્વરોની વૃત્તિ પણ અચળ રહેવા આ-
શા રહેતી નથી. અને જેના મયુરગદ્ધ સમાન કેશપાસમાં ગુથેલાં
કમળોની સુંદર સુગંધી સારૂ ભગરાઓ આતુરતાથી આસપાસ ગું-
જાર કરવા ઉત્કંઠા ધરાવે છે; વળી જેના પદ્મગિંચ સરખા ઓ-
ષ્ઠાની અનોપમતા અને મૃદુ મૃદુ હસતી વેળાએ મુખ માહેલા દે-
ખાતા દાંતોની, મૌકિક સર સમાન સુશોભિત ધવલ પંક્તિની
સુંદરતા જોતાં શાણા અને સુચ પુરૂષો પણ મોહદધીમાં દુખ્યા વિ-
ના રહે નહીં. એટલુંજ નહીં પણ તેના મુખ ચંદ્રના તેજપુંજ પ્ર-
તાપ સમિપે શશિ પણ નિસ્તેજ દેખાય છે. હરી હરી । । એ
કામળાંગી ક્યારે પ્રાપ્ત થશે. (આટલું બોલી પલંગપર પડી જાયછે).

સહ્યુદ્ધી—અરે મિત્ર આપ આગ એકદમ ધૈર્ય છોડી અ-
ધીરા થઇ જાવજો, તે શું વ્યાજબી છે. નહીં, નહીં, મિત્ર આપ

સરખા શાણા સજ્જનોએ સંકટ સમય સચેતપણે સંકટનું સ-
માધાન કરવું જોઈએ. પણ હિંગત હારી બીનયત્ને બેસી રહેવું નહીં.

ચંદ્રસેન—(નિશ્વાસ નાખીને) હા મિત્ર એ સધળું સત્ય છે.
પણ જ્યાં સુધી પ્રેમીત્રી ખ્યારીનો સુખદાઈ સયોગ થયો નથી. ત્યાં-
સુધી અનંગનું અંગમાં આવાગમન થવાથી ઉપજેલો આતરા
ઓલવાશે, એમ આશા રહેતી નથી. એટલુંજ નહી પણ જ્યાં સુધી
એ શશિમુખી શાણી અને સદ્ગુણી સુંદરી સાથે સંગ્રામ થયો નથી
ત્યાં સુધી જીવિત પણ નિષ્ફળ છે.

સદ્ગુહી—(ગનમાં) ખરે ખર ચંદ્રસેનનું ચિત્ત ચતુર ચ-
રાના ચરિત્રની આલોકીથી ચળીત થયેલું છે. નહીં તો આમ હોય ન-
હીં (સ્વગત) મિત્ર આપનો અત્યંત આગ્રહ છે તો તે કાગ કરવ-
મારાથી અપાશે. એટલો આશ્રય આપી આપની ઇચ્છા પરીપુર-
ણ પાડવા પ્રયત્ન કરીશ. પણ તે પક્ષણી કાણ હતી તે તો કહો.

ચંદ્રસેન—મિત્ર તે આપણા ગામના નગરશેઠના રોઠ માધવ
ચંદ્રશેઠની પુત્રી ચંદ્રકળા હતી. કેમ હવે ઓળખી?

સદ્ગુહી—હા હા, મિત્ર તેને તો હું સારી રીતે ઓળખું-
છું. અને તેની ખુબસુરતી પણ તમારા કહેવા પ્રમાણેજ છે વળી
તે સ્વભાવે પણ સારી અને મૃદુ બાપણી છે. કારણ કે હું તેને ત્યાં
એક દિવસ કાંઈ કામના પ્રસંગે ગયો હતો ત્યારે તે પોતાની સ-
રખી સખીઓ સાથે પુસ્તકાલયમાં બેઠી બેઠી પુસ્તકો દ્રષ્ટિ ગો-
ચર કરતી હતી.

ચંદ્રસેન—હા, પણ તેમાં વળ્યું શું ?

સદ્ધૃષ્ટી—મિત્ર આપ એક પત્રમાં આપને ઉપજેલ વિરહ-
વ્યાધીનું વિવેચન અને તેની દુઃખદાઇ જીવદાઈનો ચિતાર ચિત્રીને
(લખીને) મને આપો; એટલે હું તે પત્ર માલજી મારફત તેને પ-
હોંચતો કરીશ.

ચંદ્રસેન—પત્ર તો મેં લખીજ રાખ્યો છે. પણ તે કાની
સાથે મોકલાવવો, એજ અપશોષ હતો. પણ અરે! માળજી તો
આ આવી.

સદ્ધૃષ્ટી—ઠીક થયું હત્યો; આપજીને આંટો આળશ્યો. (મા-
ળજીને પાસે બોલાવી. ચંદ્રસેને લખેલી ચીઠી ચંદ્રકળાને આપવા
આપે છે. અને તે લખ માળજી પોતાના ધરતરફ જવા લાગી.)

ચંદ્રસેન—(માળજીને પાછી બોલાવીને) જોહો, આપત્રીકા
ખીજ કાઢને હાથ જમ નહીં; તેમજ તેને (ચંદ્રકળાને) આપતાં
એકદમ માફ નામ પણ લેવું નહીં; અને યુક્તિથી આપવી. પછી
તેનો પ્રેમ હોય તોજ માફ નામ આપજો.

માલજી—જહુ સાર સાહેબ, આપ એ જાળત નિશ્ચિંત ર-
હો. કારણ કે તે ચંદ્રકળા હમેશાં જાગમાં આવે છે; માટે આજ
આવશે ત્યારે યુક્તિથી આપીશ. આપ ફીકર નહીં કરશો.

ચંદ્રસેન—ઠીક પણ પાછો પ્રત્યુત્તર તુરત લાવજો.

માલજી—જહુ સાર. (જમ છે.)

પ્રકરણ ૪ થું.

ચંદ્રસેનથી વિખુટી પડેલી ચંદ્રકળા પણ ચંદ્રસેનનું ચિંત્વન ચુકી નહોતી; ચંદ્રકળા પોતાને ઘેર આવી, વિવિધ પ્રકારનાં ભાવતાં ભોજનો અને સુખશય્યાનો ત્યાગ કરી પોતાના શયન ભુવનમાં માત્ર એક ફાટેલી દુટેલી ગોદડી પૃથ્વીપર પાથરી પડી રહી; અને મહા કષ્ટ કરી, રાત્રી નિર્ગમન કરી, પાછી પ્રાતઃકાળમાં પણ ચંદ્રસેનનું ચિંત્વન કરવા લાગી. પરમ દુઃખમાં બેઠેલી અનેક તર્ક વિતર્ક કરતી. દિધ્નિશ્વાસ નાખતી, સમસ્ત સુખનાં સાધનો દુઃખદાઇ દેખતી, અને વિહ્વગ્નિના પ્રબળ પરીતાપ પ્રતાપે પરમ-પીડા પામવાથી અંતરમાં ઉત્પન્ન થયેલ અપશોષના આવેશમાં આંખોએ આવેલ અશ્રુ અંગ ઉપર ઓઢેલી ઓઢણીના છેડાવતી લુછતી હતી. તેવામાં ચંપા નાગની તેની સખી આવી; અને ચંદ્રકળાને ચિંતાતુર થયેલી જોઇ બોલી,

ચંપા—પ્રિયસખી તું આજે એવા શું ઉંડા વિચારમાં ઉતરી પડીછે કે? જેથી તારું સુખકમળ કરમાયેલું દેખાય છે ? નેત્રો ઉડાં ઉતરી ગયાં છે, શરીર સુકાઇ ગયું છે, કનકમય કાયાની કાન્તીને કાળાશ લાગી ગઇ છે; એટલુંજ નહીં પણ શરીરની સઘળી સુંદરતા નાશ પામી છે, અને પરમપીડના ગંભિર વિચારમાં લીન થઇ બહાવરી બની બોલતી પણ નથી.

ચંદ્રકળા—(અપશોષના આવેશમાં નિશ્વાસ નાખીને) શાણ્ધી સખી હું જે દુઃખ દરીઆમાં ઢડી પડી દુર્દશાએ પહોંચી છું અને અંતઃકરણનો આનંદવિલાસ વિસરજન કરી બેઠી છું તે કારણ કહેતાં મારી જીઝા ઉપડતી નથી; તોપણ તું મારી જહાલી અ-

ને સદ્ગુણી સખી છે. જેથી કહું છુંકે હું હવા ખાવા માટે ગધ કાઢે સાંજ સમે ફટલીએક સખીઓ સહવર્તમાન નિલસરોવરના કિનારા ઉપર સરોવરની વિવિધ પ્રકારની રચના જોઇ ખુશી થતી પરમાનંદ પામતી ફરતી હતી; તેમજ સુંદર પુષ્પોની સુગધી સાથે ગાંઠ મઠ પવનની દહેરો આનંદમાં અધીક અધીક ઉમેરો કરતી હતી; તેવામાં ત્યાં અકસ્માત એક ઉગતી યુવાનીનો અને અંચળ તેમજ ખુશસુરતી વાળો પુરુષ આવ્યો. અને તેને જોતાંજ મારું મન તે અંચળ ચિત્તવાળા ચતુર પુરુષ તરફ ખેંચાયું; અને તેને હું એક નજરથી જોવા લાગી; પછી પ્રેમપાસથી પીડા પામતી હું તે યુવાન પુરુષની આગળ જઈ તેને જોલાવી તેના મૃદુ ભાષણથી મારા શ્રવણ પવિત્ર કરવા ચાહતી હતી; તેવામાંતો સાચે રહેલી સખીઓએ સાદ પાડ્યો કે ચાકો. આ વખત મારું મન તદન તેનેજ તાળે થઈ ગયું હતું; જેથી મારું અને તેનું જુદું પડ્યું થયું. અને એકબીજાના સાસું જોઈ મુખ ગલકાવી પ્રેમકટાક્ષ ફેંકવા બંધ કરી, ઘરતરફ આવી ત્યારથી આ અંતઃકરણ ઉદારીના ઓધ સાથે અથડાતું અટકતું નથી.

અંખા—સખી, તે તારું મન હરણુ કરી જનારો અને પ્રિતીના પ્રભાવે પીડા પમાડનારો પુરુષ કોણ હતો; તે તું જાણે છે?

અદ્રકળા—હા, હા, મારી વ્હાલી સખી હું તેને સારી રીતે જાણું છું. તે આપણા મામના નિતીસાગર પ્રધાનનો પુત્ર અંદ્રસેન હતો.

અંખા—એન તારું ધારતું તો બરોબર છે. અંદ્રસેન પણ તારા લાયક અને રૂપ ગુણે પણ તારા જેવોજ છે. પણ તું શીકર ન-

હીં કરીશ; ઈશ્વર ઈચ્છાએ તારી સધળી મનોવૃત્તિ યોડાજ દિવસમાં પાર પાડવા પ્રયત્ન કરીશ; કારણ કે હજુ તે ચંદ્રસેન કુંવારો છે અને તું પણ કુંવારી છો; જેથી તારો અને તેનો સખંધ થવા હું ગમે તે યુક્તિ શોધી કાઢીશ.

ચંદ્રકળા—અરે! પણ જેના વિયોગવડે રતિપતિ મારા હૃદયને વિશે નિવાસ કરી મારા સગરત શરીરને સળગાવી નાખે છે; તે શું પ્રાણાધીક પ્યારાના દર્શન વીના શાન્તી પામશે? નહીં નહીં કદિ નહીં પામે. જ્યારે તે પ્રાણ પ્યારો દયાદ્રષ્ટિથી અમીની વૃષ્ટિ કરશે ત્યારેજ વિહાગિનીથી વ્યાકુળ થયેલો આ આત્મા શાન્તી પામશે; શિવાય એક પણ ઇલાજ ઉપયોગનો નથી. શિવ, શિવ, શિવા! એ ચંદ્રસેનની ભેટ ક્યારે થશે. (આટલું બોલી બેઠેલે સ્થળે ઢળી પડે છે.)

ચંપા—પ્યારી સખી, તું એમ એકદમ અધીરી નહીં થા. ચાલ મારી સાથે તારા પ્યારાના દર્શન કરાવું કેમકે તે(ચંદ્રસેન) પણ બાગમાં આવ્યા હશે. પણ જોહો! જ્યાં સુધી તારો અને તેનો પવિત્ર સખંધ થયો નથી, ત્યાં સુધી તેની સાથે દુરાગ્રહ દર્શાવતી નહીં.

ચંદ્રકળા (જરા શાન્તી પામીને) હીંક લે; ચાલ બાગમાં જઈએ. (જાય છે)

બન્ને બાળાઓ બાગમાં આવી, આતુરતાભરી આંખોએ ચંદ્રસેનનું ચિત્તવન કરતી પ્રરતી હતી; અને ચંદ્રસેન ક્યારે આવશે, તેમજ તે તેના મુખચંદ્રનાં દર્શન દર્દ દ્રષ્ટિને ક્યારે આનંદ આપશે, અને તે તેનાં નેત્રોથી પ્રસરતા અમૃતની વૃષ્ટિથી હૃદયમાં ઉત્પન્ન થ-

યેવ્ર મનોભાવાગ્નિને શાન્તી ક્યારે પમાડશે, અને તે તેના યોવન મદગાં માહાલનો માહાલનો મારીપાસે આવી, માંડમન મગ્ન ક્યારે કરશે? એમ અનેક તર્ક વિતર્ક કરતી ચંદ્રકળા ફરતી ફરતી માલણુના આશ્રમ આગળ આવી ઉભી રહી. ચંદ્રકળાને દ્રષ્ટિથી દીઠી કે તુરત રાહ જોઈ રહેલી માલણુ ઉભી થઈ, આસના વાસના કરવા લાગી; અને કેટલાંએક ફળ ફુલ લાવી, ચંદ્રકળાને અર્પણ કરી, પોતાના આશ્રમમાં વિશ્રામ લેવા, વિનંતી કરવા લાગી; પછી સખી સહિત ચંદ્રકળા ખેડી, કે તુર્તજ માલણુ ચંદ્રસેનની લખેલી ચિઠ્ઠી ચંદ્રકળાને આપી, નમ્રતાથી કહેવા લાગી; કે જેન ચંદ્રકળા આ પત્ર કોઈ એક યુવાન પુરુષ ચુકી ગયો છે, તો તું જેતોખરી કે જીપયોગી છે કે નિરૂપયોગી ? (ચંદ્રકળા ચિઠ્ઠી વાંચે છે)

પ્રાણપ્રિય, તારૂં અંતઃકરણ અનુરાગી છે; અને દયા દેવી દિલમાં નિવાસીન છે. એમ ધારી આ પત્રીકા પાઠવતાં આશા રાખું છું; કે તેનો સંતોષકારક પ્રત્યુત્તર મળશે.

દોહરો.

સાંજ સમય હું શોખથી, ગયો સરોવર તીર;

ત્યાં તારણી તૂજને, જેતાં થયો અધીર.

હરીગીત છંદ.

મન મગ્ન થાવા સરતિરે ફરતો હતો આનંદમાં,

જેતો હતો જળને વિશે પ્રતીબિંબ વૃક્ષ વૃંદના;

સીતમંદ સુગંધી દહેરો આવતી હતી મૂજ બણી;

અનિ આપતી આનંદ દહેરો પીક ત્યાં ટીહુ ટીહુ બણી;

જેત્રે સમે મૂજ અંગમાં આનંદ રંગ રહ્યો ઠરી,

ત્યાં આવી તું લટકાળી નારી ચોવનાળી મદનરી;
 ચાલ ચંચળ ચાલીવાલી ચતુરાઈ જણાવી ચારતે,
 પછી સુખના મૃદુહાસ્યથી મોહિત કર્યું મન માથે તે.
 કાન્તા કાન્તી દેખાડી તારી કાન્તી મૂળ લીધી હરી,
 કરી કતલ તું મુજ કાળજી પછી ધર બણી પાછી ફરી;
 ચોરિ કરવા ચોર આવી ચિત્ત ખચીત ચોરી ગઇ,
 કરી નેત્રનાં નખરાં ચારે તું પ્યાર મુજ ખેંચી ગઇ.
 પ્રેમ પ્યાલી પાનથી તું ભ્રમિત ચિત્ત કરતી ગઇ,
 વળી પ્રેમ પયોધી વિશે પ્રિય પ્રાણને હરતી ગઇ;
 આળો હતો આનંદથી વધારવા આનંદને,
 ઉલટું થયું ગહા દુઃખને વિસર્યો હું સુખાનંદને.
 મદનકેરો તાપ આજે સહન મુજથી થાતો નથી,
 વાલી થતાં વિયોગ તારો કષ્ટની કાંઈ હદ નથી;
 દુઃખતણું દળ કટક દેખી અંતર પિડા ઉપજી ધણી,
 ત્યાં તર્ક એક સુખ આવીઓ તે માન્ય કિધો મણીગણી;
 કેં પત્ર લખું હું પ્યારીને મુજ પ્રેમ કષ્ટ જણાવવા,
 તેથી લખું છું ગુપ્ત રીતે પ્યારી પ્રેમ પત્રીકા;
 માટે મુકી દઈ માનને તું માન્ય કર મુજ માગણી,
 દુઃખ માહરં મેં તૂજને ઉપર જણાવ્યું વર્ણવી.
 તેથી કરી મુજ મનતણા વિચાર તું સમજી હશે,
 કર જ્ઞેર મનમાં જ્ઞેર લાવી દુઃખદ સઘળાં દુર ખસે;
 કર પ્રેમથી પ્રણામ આજે સુંદરજીના શ્યામને,
 કર પુરણું તું પ્રભુ પ્રેમથી દિનદાસના મન કામને.

જેમ પ્રેમ પાન કરવાને આતુરતા ધરાવનાર રસિક પુરો-
 પ્રેમામૃત નિરખી તે મેળવવાને ઉત્કંઠી થાય છે. અને યોવન રૂપિ
 અનુપમ બાગને ખીસેલો જોઈ તેના પુષ્પનો ભોગી ભ્રમર તેની
 સુવાસ સાર મોહ પામે છે; અને તે સુવાસ લેવા જતાં; આહે તેટ-
 લાં વિઘ્નો નડે તો પણ ત્યાં જવા ઉત્સાહ ધરાવે છે. તેમજ હે
 પ્રાણુ પ્યારી હું પણ તારા અધરામૃતનું પાન કરવા અતિ આ-
 તુર થઈ રહ્યો છું. અને જેમ અરુણને ઉદય પામેલો જોઈ કમળો
 પ્રકૃલિત થાય છે તેમજ હે પ્રાણુ પ્યારી તારા મનોહર મુખના
 દર્શથી મારું હૃદય કમળ પ્રકૃલિત થયું હતું. પણ તે પાછું અરુણ
 અસ્ત થવાથી ખીસેલાં કમળો ખીડાઈ જાય છે; તેમજ તુંને અ-
 દ્રશ્ય થયેલી જોઈ મારું હૃદયકમળ સુન્ય સ્થિતીને પામ્યું છે; એટ-
 લુંજ નહીં પણ જ્યારથી તારી મનહર સુરતી નિહાળી છે ત્યારથી
 ખાનપાન અને ગાનતાન ત્યાગી જેભાન થઈ, તારું સ્મરણુ વિસ્મ-
 રણુ કરતો નથી; અને તારા સુખદાઇ સંયોગ શિવાય અન્ય કથા
 અરૂંચી ઉપજાવે છે; તેમજ આ એક ક્ષણુ જાય છે, તે દુઃખથી
 ભરેલા કોટી કલ્પ સમાન દિર્ઘ દેખાય છે.

શ્લોક.

ચંદ્રશ્ચંદકરાયતેમૃદુગતિર્વાતોપિવજ્રાયતે ।
 માલ્યસૂચિકુલાયતેમલયજાલેપ્સુફુલિંગાયતે ॥
 રાત્રીકલ્પસતાયતેવિધિવસાત્પ્રાણોપિભારાયતે ।
 હાહંતઃપ્રમદાવિયોગસમયોસંહારકાલાયતે ॥

અર્થ:—શિત રસ્મિ ચંદ્ર મને સૂર્યના પ્રચંડ કિરણો સમાન પરીતાપ પમાડે છે, મૃદુગતિ વાળો પવન વજ્ર સમાન ભારમાન થાય છે, અને માળાઓ સુચિકુલ સમાન (સોયો સમાન) સંતાપ પમાડે છે, મલયાગીરી ચંદનના લેપ સ્પૃહિંગવત (અંગારા સમાન) વ્યથા પમાડે છે, રાત્રીઓ સતકંઠ્ય સમાન દિર્ઘ દેખાય છે, અને દૈવસપ્તાથી વહનકરતા પ્રાણુ પાણુ ભાર પમાડે છે; અહો ! પ્રમદા વિયોગનો સમય સંહારકાળ સમાન જણાય છે.

શ્લોક.

હારોજલાર્દ્રવસંનંનલિનીદલ્લાની

પ્રાલેયશીકરમુચસ્તુહીનાસુભાસઃ ॥

યસ્યેન્ધનાનિસરસાનિચચંદનાનિઃ ।

નિર્વાળમેષ્યતિકથંસમનોભવાગ્નિઃ ॥

અર્થ:—મુક્તા માલતિ આદિના હાર ચંદનયુક્ત શિતળ જલાર્દ્ર વસનનળિની દળવડે વહરાતા, મંદ સુગંધી શિતળ સમિર પ્રાલેય શિકરના મુકવાવાળા ચંદ્રકાન્તી આદિ વસ્તુઓ જેના કાષ્ટરૂપે રહી, મનોભાવાગ્નિ પ્રદિપ્ત કરે છે, અને સરસ ચંદનાદી વસ્તુઓ જેના ઈર્ધનરૂપે રહી છે, એવો મનોભાવાગ્નિ તે શિતળ પદાર્થોથી કેમ શાન્તી પામશે ? અર્થાંત હાર, પાણીથી પલાળેલાં વસ્ત્રો, કમળનાં પત્રો, ઝાકળરૂપિ વરસાદનું પડવું, ચંદ્રનો પ્રકાસ અને ખુશબોદાર ચંદન એ જેના પ્રભળવાનાં (પાળવાનાં) સાધનો છે, તે કામદેવરૂપિ અગ્નિ શિતળ પદાર્થોથી કેમ શાન્તી પામશે ? માટે

હે વિલોલનયના, હવે તારા સુપલ્લવ સરખા શોભિતા હરત કમળ-
થી અંકિત થયેલી કૃપા જળતુલ્ય એક પ્રેમ પત્રીકા પાડવી, તારા
પ્રેમ પાસમાં પડેલા પ્રેમી પ્રાણીના જલતા જીગરને શાન્તી પમાડ.
લીખીતંગ તારા સુખદાર્ઠ સંયોગથી સંસારનાં સઘળાં સુખ માન-
નારો અને પ્રેમામૃત પીવાને અધીરો ચંદ્રસેન.

પત્ર વાંચી ચતુર ચંદ્રકળાની કળા ચડવા લાગી, ચિત્તની ચ-
તુરાર્થ વધવા લાગી, અને અંતઃકરણમાં આનંદના ઉભરા ઉપરાઉપ-
રી આવવા લાગ્યા, શરીરની સુંદીરતા સઘળી ખીલી નીકળી; પ્રય-
મની પથરાયેલી પિળાશ ઉડી ગઇ, અને અંગ ઉપર ગુલાબી રંગ
છવાઈ ગયો; નેત્રોમાંથી નિકળતા ઉષ્ણ જળના ધિંદુઓ અને વિ-
ભ્રમતાને દેખાવ દુર થયો, પ્રેમ ઝળકવા લાગ્યો, અને સુકાયેલા
ઓષ્ઠો અગિથી ઓપવા લાગ્યા. પછી સંતોષાનંદમાં મગ્ન બની,
પત્રના હૃદય સાથે ચાંપી ચુમ્બન કરવા લાગી. આમ એકદમ ફારફેર
થયેલાં નેત્ર, ચંપાના ચિત્તને આનંદ થયો; અને માલણ પણ ધા-
રેલી ધારણા પાર પડશે, એમ જાણી હર્ષ પામવા લાગી. પછી અ-
જાણી થઈ બોલી, કેમ બેન, શું લખ્યું છે ? ચંદ્રકળા બોલી, જે
લખ્યું છે, તે તારાથી અજાણ્યું નહીં હોય; પણ કહેતો ખરી, કે પત્ર
આપતી વેળાએ તુને શું કહ્યું છે ? માલણ સુખ મરકાવીને બોલી,
કે તેઓએ તો કહ્યું છે કે પાછો પ્રત્યુત્તર સત્વર લાવજે. (ચંદ્રકળા
ચિઠ્ઠી લખીને માલણને) હે, આ પ્રત્યુત્તર તેને આપજે, અને મારા
પ્રણામ કહેજે.

માલણને ચંદ્રકળાએ ચિઠ્ઠી આપી કે તુર્તજ માલણ પ્રેમ
મઘના નિશાથી બેભાન બનેલો, અને આકુળ વ્યાકુળ થયેલા ચં-

દ્રસેનને ત્યાં ગઇ; અને તેને ત્યાં જઇ જુએ છે. તો ચંદ્રસેન પોતાની બેઠકમાં તર્ક સિધુના તરંગો સાથે અથડાઇ અથડાઈને થાકી જવાથી નિદ્રાને સ્વાધીન થયો હતો. પછી માલણે સાદ પાડી જાગૃત કર્યો એટલે આગળ મરડી ઉભો થયો. અને માલણને સત્કાર સહિત આસન આપી પોતાની પાસે બેસારી પુછવા લાગ્યો. (માલણને) કેમ શું સમાચાર છે? (માલણ બોલી) સમાચાર સારા છે. સાહેબ હ્યો આ તમારા પત્રનો પ્રત્યુત્તર (એમ કહી ચંદ્રકળાએ આપેલી ચાઠી આપે છે. તે લઈ ચંદ્રસેન વાંચે છે.)

મારા પ્રાણુ પ્રિય ચંદ્રસેન જ્યારથી આપના મુખચંદ્રનું દર્શન થયું છે. ત્યારથીજ આપની હમેશાની દાસી થઇ ચુકી છું. આપના વિયોગવડે મારી કેવી દશા થઈ હતી, તે હવે જણાવવા જરૂર રહી નથી; કારણ કે જેવો પ્રેમ મારા મનમાં નિવાસિત છે. તેવોજ પ્રેમ આપના અંતઃકરણમાં બિરાજમાન છે; એટલે એ બાબત વધારે વિવેચન આપતી નથી; જો કે હું આપ ઉપર એક પત્ર લખવા ચાહતી હતી. તોપણ જેમ આપના દિલને ડર લાગતો હતો. એજ પ્રમાણે મને પણ થતું હતું; જેથી મનમાંજ સમજ રહી હતી; હવે હજારો વિઠ્ઠો નડે, યાને ચાહે તેમ થાય તોપણ હું મારો અડગ નિશ્ચય ડગવા દેવાની નથી; અને આપ વીના આ-અવનીના તમામ પુરૂષોને બંધુ બરોબર ગણું છું. કદાચિત્ કોડા-ધીપતિ સાહુકારો કે મોટા મહીપતિઓ અને મનહર કાન્તીવાળા પુરૂષોથી પણ આ દાસીનું દિલ ડગે તેમ નથી; ફક્ત આપનો નિશ્ચય હોવો જોઈએ. વળી હું કોઇ પુરા પ્રેમીના ચરણમાં કિંકરી થઇ રહેવા અને દુનિઆના સુખનો અનુભવ કરવા પચ્છતી હતી,

તેવામાં મારા સુભાગ્યના પ્રભાવે આપ સરખા સર્વ ગુણ સંપન્ન અને લાયક પુરૂષની મારા ઉપર મહેરબાની થઇ. માટે હવે કૃપા કરી દાસીની વિનંતી ધ્યાનમાં લઇ મને શરણે રાખો. બાદ આવતી કાલે બાગમાં પધારી આપનું પ્રકાશ પામેલા પુણ્યમાલી સન્માન સુશોભિત મુખકમળનું દર્શન કરાવી દાસીને દુર્દશાથી મુક્ત કરશો. લીખીતંગ આપના ચરણ ચાહનારી ચંદ્રકળાના પ્રણામ અંગિકાર કરશો.

પત્ર વાંચતાંજ ચંદ્રસેનના ચિત્તમાંથી ચિંતાગ્નિએ પોતાનો પંજો ઉઠાવી લીધો. અને અનંગરંગથી અંગ ઉપર શ્યામ રંગ છવાઇ ગયો હતો, તે નાશ પામ્યો. અને શોકાગ્નિથી દગ્ધ થયેલો ચહેરો પણ ચળકવા લાગ્યો; પછી હર્ષધેલો બનેલો ચંદ્રસેન પોતાની પેટીમાંથી સોના મહેરની મુઠી ભરી માગણીને આપી, અને કહ્યું કે આવતી કાલે ઉપવનની અલૌકિક રચના જોવા કામળાંગી ચંદ્રકળા આવશે; માટે તેની આગતાસ્વાગતા કરજો ત્યાં હું પણ આવીશ. માલણ બોલી, બહુ સાફ સાહેબ પધારજો. હવે હું રમ લઉં છું. (બચ્છે)

પ્રકરણ ૫ મું.

બીજે દિવસે ચંદ્રસેનની બેઠ લેવાને આતુર થઈ રહેલી ચંદ્રકળા ચંપા સહવર્તમાન બાગમાં આવી; અને ચંદ્રસેનનું ચિંતન કરતી ચારે તરફ ચપળ ચક્ષુથી જોવા લાગી. થોડોએક વખત ઉપવનમાં આગતેમ આંટા મારી વૃક્ષોની ઘટામાં વિશ્રામ લેવા બેઠી; અને ચંદ્રસેન સાફ સુંદર અને સુગંધી પુષ્પોના હાર ગજરા યું-

થવા લાગી; તેવામાં ચંદ્રકળાને મળવા માટે ટમટમી રહેલો ચંદ્રસેન મદમસ્ત ગજેન્દ્રની માફક ઝુલતો ઝુલતો આવ્યો; અને બંને બાળાઓને બેઠેલી જોઇ બોલ્યો. અહા ! દેવાંગનાઓ, તમે તમારા મૃદુચરણને પરીશ્રમ પમાડી આહીં આવાગમન કર્યું. જોથી હું એટલો પરમાનંદ પામું છું કે, જેનું બ્યાન કરવા હું તો શું પણ પંડિતો પણ પાર પામે નહીં. (ચંદ્રકળા શરમીંદે ચહેરે ચંદ્રસેનના કંઠાગૃહમાં પુષ્પમાળા અર્પણ કરીને બોલી.) પ્રિય પતિ, હવે આ દાશીના દુઃખ સુખને આધાર આપ ઉપર છે. ચંદ્રસેન બોલ્યો; મારી વહાલી તું નિશ્ચિંત થા; કારણ કે હવે હું મારો જન જાતાં સુધી પણ તારો ત્યાગ કરીશ નહીં. પણ હવે આપણે જાહેર રીતે પંરણવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

આવી રીતે ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકળા ચરસપરસ વાતવિનોદ કરી નેત્રકટાક્ષનાં તિક્ષણ તિર મારી અન્યોઅન્ય હૃદયનાંદમાં મગ્ન બની બેઠાં હતાં, તેવામાં અકસ્માત ચંદ્રકળાનો પિતા માધવચંદ્ર આવ્યો; અને તેને દુરથી દેખતાં જ ચંદ્રકળા દિલગીરીના દરિઆમાં ડુબી ગઈ; અને આકુળવ્યાકુળ થઈ, ચંદ્રસેનને કહેવા લાગી; પ્રિય પતિ હવે હું રજા લઈ છું; કારણ કે મારા પુત્ર્ય પિતા આહીં આવે છે. અને જો તે આપણને આવી રીતે એકાંત સ્થળે બેઠેલાં જોશે તો ગુસ્સે થશે. આટલું બોલી ચંદ્રકળા ચાલતી થઈ; એટલે ચંદ્રસેન પણ પાછળથી પોતાને ઘેર ગયો.

દેહુરે.

હવે હતો હરનિશ અતિ, મળવા શાણા સંગ;
મનતણી મનમાં રહી, પડ્યો રંગમાં ભંગ.

પ્રેમના ઉભરા ઠલવવાને ટમટમી રહેલી ચંદ્રકળા બ્યારે રંગમાં ભંગ થયો, અને ચંદ્રસેનથી વિખુટી પડી ધર તરફ આવી, ત્યારે પાછું વિયોગનું દરદ તેના ક્લેશમાં ખુંચવા લાગ્યું; પછી વિરહ વ્યાધી વડે વ્યાકુળ થયેલી ચંદ્રકળા પોતાના ઝોરડામાં ગઈ; તેવામાં તેનો પિતા અને માતા ગળી, વિવાહ સમ્પન્ન થઈ વાતો કરે છે, એમ બહુકાર આવવાથી ગુપ્ત રીતે સાંભળવા લાગી.

માલતી—(માધવચંદ્ર શેઠને) પ્રિય પતિ, હવે આપણે આપણી પ્રિય પુત્રી ચંદ્રકળાનાં લગ્નની તદ્દખીર કરીએ, તો સાહે; કારણ કે તે પરણાવવા લાયક થઈ છે; અને કન્યા કાળ ગયા પછી પરણાવવી એ આપણો ધર્મ નથી; વળી ચંપા પણ ચંદ્રકળાના વિવાહ કરવા વિનંતી કરતી હતી.

માધવચંદ્ર—હા, પ્રિય, મને પણ અહોનિશ એજ વિચાર થયા કરે છે. પરંતુ હાલની ધીક્કારવા યોગ રૂઢી પ્રમાણે અયોગ્ય પતિ સાથે પોતાની પ્રિય પુત્રીને પરણાવી, દુઃખ દરિએ ફેંકી દેવી, અને પાછળ પુત્રીને પીડા પામતી જોઈ, પોતે પણ પશ્ચાતાપ કરવો; એ બાબત મને ખીલકુલ પસંદ નથી; પણ મારા મત પ્રમાણે તો તેના સ્વયંવર લગ્ન કરીએ તો વધારે સાહે; કારણ કે આપણે આ એકજ પુત્રી પરણાવી, સંસારમાં દહાવો લેવો; વળી તેમ કરવાથી તે તેને યોગ્ય લાગે તેવો શાણો સદગુણી અને સુંદર સ્વરૂપ વાળો સ્વામી સોધી દાઢશે; એટલે આપણને અથવા એને કોઈ વાતનું દુઃખ થશે નહીં.

માલતી—હા, હા, મારા ગુણુ મ્મ સ્વામિ, મારો પણ એમજ કરવાનો વિચાર છે; કારણ કે પુત્રીને પસંદ પડતા સ્વામિ સાથે

સળાંધ ક્યો હોય તો કશી વાતની હરકત આવે નહીં.

માધવચંદ્ર—પ્રિયા, લે ત્યારે હું જોશી પાસે મંડપ મુહૂર્ત જોવરાવી આવું; અને પછી આપણે સ્વયંવરની સાંગત્રી ભેગી કરવા તૈયારી કરીએ.

માસતી—(જોશીને આવનો જોઈને) પ્રાણુનાથ, જોશી તો આ આવ્યા.

માધવચંદ્ર—હીક થયું લે, જોશી તો એની મેજેજ પધાર્યા. (જોશીને) પધારો, પધારો મહારાજ, અમે તમારી રાહજ જોતાંહતાં.

જોશી—કેમ શેઠજી, શું હુકમ છે ?

માધવચંદ્ર—માહારાજ, આપણે આપણી પુત્રી ચંદ્રકળાનો સ્વયંવર કરવા વિચાર છે; માટે મુહૂર્ત ચોખ્ખુ કરાવે છે. ? તે જરા નેધ આપો.

જોશી—(દીપણ જોઈને) શેઠજી, સ્વયંવર મંડપનું મુહૂર્ત ચૈત્ર સુદ ચૈાદશને ચંદ્રવારે સારું છે; વળી એ શિવાય એકાદ બે મુહૂર્ત છે ખરાં તથાપિ તેમાં કાંઈ અવજોગ આવે છે; અને ચૈાદશને ચંદ્રવારે ચોખ્ખું અને નિર્વિઘ્ન મુહૂર્ત છે; પછી આપની મરજી.

માધવચંદ્ર—ત્યારે આપણે ચૈાદશનોજ કરાવ રાખીએ. (માસતીને) કેમ પ્રિયા, તારી શું મરજી છે ?

માસતી—જેવી આપની ઇચ્છા.

માધવચંદ્ર—હીક લે, ત્યારે હું હુકાને જઈ, દેશાવર કંકાતરીઓ મોકલાવુંછું; પછી આપણે સ્વયંવરમાં નેધતી સાંગત્રી એકઠી કરીએ.

આ સમયે હકીકત ચંદ્રકળા જોડેના ઓરડામાં બેઠી બેઠી

સાંભળતી હતી; જેથી દુઃખ દાવાનળથી દગ્ધ થયેલી, અને ચતુર ચંદ્રસેનનાં ચપળ અક્ષુનાં ચરીત્રવડે ચળિત ચિત્ત થયેલી ચંદ્રકળા, પોતાનો સ્વયંવર થવાની વાત શ્રવણે સાંભળતાંજ મનોભાવાગ્નિથી (કામદેવરૂપિ અગ્નિથી) દહન થતી શાન્તી પામી. અને તુલેજ પોતાની સખી ચંપાને જોલાવી સવિસ્તર હકિકત કહી શંભળાવી; પછી એક પત્રીકા લખી, ચંપા સાથે ચંદ્રસેનને પહોંચતી કરી. તે જ્યારે વિરહ વ્યાધીવડે પીડીત ચંદ્રશેન ને મળી ત્યારે ખુશી થઇ વાંચવા લાગ્યો. (વાંચેછે)

પ્રિય પ્રાણનાથ ચંદ્રસેન

રંગમાં ભંગ થતાં સુસંગનો ઉમંગ દુર થયો; અને સુ સમાગમથી વિમુક્ત થતાં, પાછો અંગમાં અનંગ પીડવા લાગ્યો.

તોટક છંદ.

જ્યમ પોયણિને દુઃખ ચંદ્ર વિના,
ત્યમ પંકજને દુઃખ સૂર્ય વિના;
જળવીજુ દુઃખી મિન જેમ જને,
ત્યમ આપવિના દુઃખ થાય મને.

હે પ્રાણ નાથ આપના વિયોગવડે હું પુરે પુરી પીડા પામું છું; પરંતુ પરમ પ્રભુએ આપણા ઉપર દયા દૃષ્ટિ કરી, સઘળાં સંકટો સમુળાં નાશ કરવા માત્ર ઘોડાજ દિવસો બાકી રાખ્યા છે. કારણ કે આજરોજ મારા પુજ્ય પિતાએ અને માતાએ ચૈત્ર સુદ ચૈાદશને ચંદ્રવારના દિવસ મારાં સ્વયંવર લગ્ન કરવા નક્કી કર્યું છે. અને એ પ્રસંગે દેશાવરના અને સ્વમામના શેઠીઆઓને આમંત્રણ થશે. માટે આપ પણ ત્યાં પધારી દાશીની દુર્દશા દુર કરશો.

લીખીતંગ આપની દાશી ચંદ્રકળા ચંદ્રશેન—(પત્ર વાંચીને મનમાં)
આહા દેવ ! સદ્ગિત્ર સમાન સૃષ્ટિમાં સુભેચ્છક અને સારી સલાહ
આપનાર ખીચું કોણ છે ? કોઈ નથી. કારણ કે સદ્ગિત્રનો સદ્ગ-
પદેશવડે, મનુષ્ય આહે તેવી આશ્તમાં આવ્યો હોય, તો પણ પો-
તાપર આવેલ આશ્ત અળગી કરવા યત્ન કરી કૃતેહમંદ થાય છે;
એટલુંજ નહીં પણ સારા ગિત્રોની સોચતથી સધળું સારુંજ થાય
છે. કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

જાઢયંધિયોહરતીસાચતીવાચિમસં ।

માનોઞ્જતિદિશતિપાપમપાકરોતિ ॥

ચેતઃપ્રસાદયતિદિક્ષોતનોતિકીર્તિ ।

સત્સંગતકિથયકિંનકરોતિપુંસામ્ ॥

અર્થ:—સારી સોચતથી મનુષ્યોની બુદ્ધીના જડયંધિયોનો
નાશ થાય છે, (નિર્મળ બુદ્ધી થાય છે) વાણીનું સત્યપણુ પમાય-
છે, માનનું અધીકપણુ પ્રાપ્ત થાય છે, પાપ દુર કરે છે, ચિત્ત પ્ર-
સન્ન કરે છે, દસ દિશાઓમાં કિર્તી વિસ્તાર પમાડે છે. વારતે કંડોકે,
પુરૂષોને સત્સંગતી શું નથી કરતી ? આ પ્રમાણે મારે ગિત્રે પણ
મને સારી સલાહ આપી, મારી મનોવૃત્તિ પાર પાડી; માટે હું તે-
નો આભાર કેમ છુલું ? કદિ નહીં છુલું.

પ્રકરણ ૬ હું.

ચૈત્ર સુદ ચૌદશ ને ચંદ્રવારના દિવસ માધવચંદ્ર શેઠને ત્યાં મોટી ધામધુમ થઇ રહી હતી. એક સુંદર અને વિશાળ જગ્યામાં મંડપ રચ્યો હતો; મંડપમાં હાંડી, ઝુમર અને મોટા મોટા આરસા લટકાવ્યા હતા; ઉપરના ભાગમાં સુંદર અને સોનેરી છુટાવાળી ચાંદની પાંધી હતી; તેમજ થોડે થોડે અંતરે સુવર્ણ રથભોગાં ફેરણી ફારી ધુરંધર ધરા પતિઓનાં ચિત્રો ચિત્રેલાં હતાં મંડપની અનોપમ શોભા જોઇ સર્વ લોકો ખુશી થતા હતા; અન્ય મુલકના અને સ્વમાગના શેઠીઆઓને માટે ખુરશીની ગેઠક ઘણીજ સુંદર રીતે ગોઠવી હતી, તેમાં યુવાન પુરુષો મોટા આડંબરથી ભભકે મારી બેઠા હતા; અને સર્વે કોઈ ચંદ્રકળાનું ચિત્ત્વન કરતા જોવાને અતિ આતુરનાથી હિંચા નિચા થતા હતા; તેમજ સર્વે પોતપોતાના ચેહરા ઉપર રૂમાલ ફેરવી માલેશ કરતા હતા; કેટલાએક મુંઝ મરડી ખોંખારા ખાતા હતા; કેટલાએક મૌનપણે કાષ્ટનાં પુતળાંની પેઠે સ્તબ્ધ થઈ બેઠા હતા. આવી રીતે સઘળી સમાજ પરમાનંદ પામી, કિલ્લોલા કરતી બેઠી હતી; તેવામાં સદ્ગુણી સહિત ચંદ્રસેન પણ આવ્યો. અને તેને જોતાંજ સભામાં ખીરાજોલા સઘળા સદ્ગુણીઓની સુંદરતા ઉડી ગઇ, અને ઝંખાશ જણાવા લાગી; તે એવી રીતે કે, ત્રિશિપતિ ઉદય થવાથી આભાગંડળમાં ઉગેલા ઉડગણો જેમ ઝંખા જણાય છે અને દેવેંદ્ર સગિપે દેવ જેમ ઝંખા જણાય છે તેવી રીતે ચંદ્રસેન આવવાથી સઘળી સમાજ નિસ્તેજ થઇ ગઇ. કેટલાએકે તો નિરાશ થઇ નિશ્ચય કર્યું કે હવે એ કન્યા આગણને મળવી નથી;

કારણ કે પ્રધાન પુત્ર સગાન સુંદર સ્વરૂપવાળા પુરુષને છોડી આ-
 પણને વરમાળા આરોપે એમ આશા રાખતી એ નિષ્ફળ છે.
 આવી રીતે પોતપોતાના મન સાથે સંકલ્પ વિકલ્પ કરવા લાગ્યા.
 જેઓને આગંત્રણ કર્યું હતું, તેઓ તમાગ મંડપમાં આવી ગયા;
 એટલે માધવચંદ્ર શેઠે ચંદ્રકાને મંડપમાં આવવા આજ્ઞા આપી.
 પછી કેટલીએક સખીઓ સહવર્તમાન સમસ્ત શણગાર સજ્જ મતક-
 રણી (હસ્તણી) ની માથે મહાલતી મહાલતી ચંદ્રકા મંડપના
 મધ્યમાં આવી ઉભી રહી. ચંદ્રકાનો મહેરો અને પહેરેલાં પાકુળો
 તેમજ જળદળીત આભુપણો અને આડવાની ચપળતા જોઈ જેઓ
 નિરાશ થયા હતા. તેઓને પાછી આશા હતી; અને સઘળા
 શેઠીઆ પાછા પ્રથમની પેઠે સાચ્યેન થઈ પોતે પહેરેલાં વસ્ત્રાભુષણો
 સજ કરી અક્રૂર થઈ, ચંદ્રકાની કાન્તી નિહાળવા લાગ્યા; ચંદ્રકા
 મંડપમાં થોડીવાર ઉભી રહી, અને પછી તુર્તજ ચંદ્રસેનના ગળામાં
 માળા અર્પણ કરી. પ્રધાન પુત્ર ચંદ્રસેનના કંઠમાં માળા અર્પણ
 કરવાથી માધવચંદ્ર અને તેના સઘળા સગાં સબંધી ખુશી થવા લા-
 ગ્યાં; અને નિતીસાગરને ખજાર પડી કે તુર્તજ પોતે પોતાના પુત્રના
 પ્રાક્રમથી પ્રસરતી વિજયવાણીવડે શ્રવણને સાશ્વત્વ કરવા સગાંરને-
 હિ સહવર્તમાન માધવચંદ્ર શેઠને ત્યાં આવ્યો. નિતીસાગર વિગેરે
 આવેલા પરોણાને માધવચંદ્ર શેઠે સારી રીતે સત્કાર કર્યો. પછી કે-
 ટલાએક દિવસ સુધી જન રાખી, પોતાની પુત્રીને સારી રીતે સા-
 સરવાસો આપી સંતોષ પમાડી સાસરે વળાવી. આ વખત ચંદ્રસેન
 અને ચંદ્રકાના હર્ષનો પાર નહોતો. તેઓ એક બીજાના સામું જોઈ
 ધણાંજ ખુશી થતાં હતાં. છેવટ ઘેર આવ્યા પછી ઇશ્વરી કશણથી

મળેલ વૈભવનો ઉપયોગ કરતાં રતુ રતુની મોજ માણી પોતાના દિવસો પરમાનંદમાં નિર્ગમન કરવા લાગ્યાં.

પ્રકરણ ૭ મું.

એક દિવસ નિતીસાગર ગુણસુંદરી સાથે પોતાના નિવાસ ભુવનમાં સંસાર વ્યહવારની વાતો કરતો હતો, તેવામાં તેના અંતઃકરણમાં એકદમ ઉભરો આવી જવાથી બોલ્યો; પ્રિયા, ચંદ્રશેખરનાં ચર્ણારવિંદતું ચિત્તવનંદકરવાથી હૃદયાનંદ જનક વાણીના વિજ્ઞાસ વડે, વિનોદમાં વૃંધ્વી પમાડનાર પુત્ર પ્રાપ્ત થયો; તેમજ વૈભવ વિલાસમાં પણ કિરતારની કરુણાથી કાંઈ ખામી નથી. તો હવે આપણે સઘળાં યાત્રા કરવા જઈએ, તો વધારે સારું; કારણ કે સહકુટુંબને સાથે લઈ, તમામ તિથો કરવાં અને વિવિધ પ્રકારનાં શહેરોની વિચિત્ર વર્તણૂકથી, માહેતમાર થવું; વિગેરે વિચારો મારા અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થાયછે; માટે તારી શું ઈચ્છા છે ? ગુણસુંદરી બોલી, પ્રાણનાથ જેવી આપની ઈચ્છા એવીજ આ અનુચરીની સમજવી કારણ કે પ્રાણાંત પર્યંત પણ હું આપની આજ્ઞા ઉત્સંધન કરનાર નથી; એ નક્કી સમજવું. કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

મર્ત્તાદેવોગુરુર્મર્ત્તાધર્મતિર્થવૃતાનિચ ।

તસ્માત્સર્વપરિત્યજ્યપતિમેકંભજંતસતિ ॥

અર્થ:—સ્ત્રીને પતિજ દેવ, પતિજ ગુરુ અને પાલણ પોષણ ક-

રનાર પણ પતિજ છે; તેમજ ધર્મ તિથિ તથા દુન રૂપ છે; માટે સ્ત્રિઓએ સર્વને છોડી એક પતિનીજ સેવા કરવી. તો હે પ્રાણનાથ, હું પણ કરણાપાત્ર કિંકરી પતિ ચણેદકથી પવિત્ર થનારી દાસી, આપની આજ્ઞા અનુસાર યાત્રાએ આવવા ખુશી છું પોતાની પ્રિયાની માધુર્યમય વાણીવડે ઝંરતું અમૃત ઝીલી, શ્રવણ પવિત્ર કરવાની ઉત્કંઠા ધરાવનાર નિતીસાગર ખુસી થયો. અને તુર્તજ ચંદ્રસેનને જોવાની પોતાના અંતઃકરણમાં આવેલ ઉમરા સહવિસ્તર કહી સંભળાવ્યા. ચંદ્રસેને પણ પોતાના પુજ્ય પિતા સાથે યાત્રાએ જવા ખુસી થનારી જેથી જીજ્ઞે દિવસે પોતાના સગાં સગંધી સહ વર્તમાન રથ, ઘોડા અને પાળા વિગેરે કેટલું એક શૈન્ય લઈ, નિતીસાગર નિર્ધાટન કરવા, તૈયાર થયો. આ વખતે કેટલાંએક ગાણુસો ગળવા માટે આવેલા હતાં, તેઓને પાછા વળવા આજ્ઞા આપી, કાંચનાપુર છોડી ચાલતા માંડયું. પછી મજારાપાટણ, સરસ્વતી, પૃથુદકમ્ (મોક્ષ પિપજો) ત્રિંદુ સરોવર, સુદર્શન, ગોકુળ મથુરા, ગંગા, નૈમિષારણ્ય, અયોધ્યા, પ્રયાગ, ગોમતી, ગંડકી, કાશિ, ગયા, જગન્નાથ, ગંગા સાગરનો સંગમ મહેન્દ્રાચળ ગીરી, સપ્તગોદાવરી, શ્રીશૈલગીરી, અદ્રિવેંકટ, બદ્રિનારાયણ, કાવેરી, શ્રીરંગ, શ્વેતગંગુરામેશ્વર, મલયાચળ, કુળાચળ, દુર્ગાદેવી, પુન્કરરાજ, કાર્તિક સ્વામિનું નિર્ધ, ગોકરણ, શિવક્ષેત્ર, સિધ્ધપુર, નારાયણ સરોવર અને દ્વારકાં વિગેરે તમામ તિર્થો પરિપુરણ થયાં, એટલે નિતીસાગરે સાથે રહેલા સઘનાં સઘનાં યાત્રાળુ સહવર્તમાન પાછું કાચનાપુર તરફ ચાલત્રા શરૂ કર્યું. ઉનાળાના દિવસો હોવાથી તેઓ સાંજ સવાર સૂર્યની શાન્ત રિચતી સમય ચાલતા હતા, પરંતુ એક દિવસ એક

ગામથી બીજા ગામ જતાં, રસ્તામાં એક ઉજ્જડ અને ભયંકર અ-
રણ્ય આવ્યું, જેમાં વાઘ, વર, દિપડા, ચિત્રા અને વરાહ વિગેરે
હાડીખાનારાં ધાતકી જનાવરોના ગિહાગણુ શખ્દો શ્રવણે સાંભળવા-
થી ભય ઉત્પન્ન થતો હતો. આવા વેરાન રાનમાંથી નિકળી બીજો
ગામ જતા, તે લોકોએ પુષ્કળ સત્વરતા કરી, તથાપિ અરણ્ય વિ-
શાળ હોવાથી, તેઓ મધ્યાનકાળ થતાં સુધીમાં પણ પાર પામ્યા ન-
હીં. આ વખતે દિવાકર પોતાનાં ઉજ્જ કિણું અવની ઉપર વરસાવી
રહ્યો હતો; જેથી મેના, પોપટ અને વિરહી વિગેરે પોતાના સુસ્વર
વડે, અન્ય પ્રાણીઓને આનંદ આપનાર પક્ષિઓ, ઉતાપથી અતિ
અકળાઇને આકુળ બાકુળ થયેલાં પોત પોતાના માળામાં સંતાઇને
બેઠાં હતાં હરણુ, શિયાળ, રોઝ, રિંછ વિગેરે જનાવરો ઝાડ અને
પહાડની ગુરામાં સંતાઇ ગયાં હતાં; એટલુંજ નહીં પણ રાનમાં ર-
હનારાં તમામ પ્રાણીઓ ગરમીને લીધે, પોત પોતાને રથાનકે શાન્ત
થઇ બેઠાં હતાં. નિતીસાગર વિગેરે સંઘના માણસોને પણ અકળા-
મણુ થવા લાગ્યું, જેથી તેઓ સઘળા એક ગંભિર અને વિશાળ
વૃક્ષની ઘટામાં વિશ્રામ લેવા ઉતરી પડ્યા, અને સાંજ સુધી ત્યાંજ
રહ્યા. પછી જ્યારે અરણુ અસ્ત થયો, ઉકળાટ શાન્ત પડ્યો, અને
શિતળ સગિર વહેવા લાગ્યો, ત્યારે પાછી તેઓએ યાત્રાવાની તૈયા-
રી કરી. જોકે રાત અંધારી હતી, અને જંગલ ગિહાગણુ હતું. તો
પણ તેઓની સાથે સિપાઇઓ શૂરવિર અને હિંમત વાળા હતા, જે-
થી તેઓ નિશાએ નિડરપણે યાત્રાવા કરી ધાસ્તી ધારતા નહીં.
રથ, ઘોડા, સિપાઇ વિગેરે વાહનો મધ્ય ભાગે ચાલ્યાં જતાં હતાં.
અને તેને દૂરતા સઘળા શૂરા સિપાઇઓ વિંટાઈ વળ્યા હતા. થોડે

એક દુર ગયા, ત્યાં તો કેટલાએકે મહા વિકાળ ઢાળ જેવા ભયંકર
 મિલ લોકો લુંટી લેવાની લાલચે આડા આવી ઉભા રહ્યા. આગળ
 ચાલનારા સિપાઇઓએ આડા ઉભા રહેવાનું કારણ પૂછ્યું; પણ કાંઈ
 પ્રત્યુત્તર આપ્યો નહીં; ભિન્ન લોકોનું ટોળું મેટું અને સઘળા હથિ-
 આરણ્ય હોવાથી સિપાઇઓને શક ઉત્પન્ન થયો કે આ લોકો લુંટારા
 લાગે છે. આમ વિચાર કરતા હતા ત્યાં તો તેઓ (મિલ લોકો)
 નિતીસાગરના સિપાઇઓ ઉપર ટુટી પડ્યા, અને અથ ઉપર ચડેલા
 સિપાઇઓને પગ પકડી પકડી પૃથ્વીપર પછાડવા લાગ્યા. આવી રી-
 તે એકદમ દુર્ભન દગ કટક આવી ચડવાથી પ્રથમ થોડો ધણો માર
 ખાધો ખરો, પણ પછી શૂરા સિપાઇઓ શસ્ત્રો સજ કરી ભીંત લો-
 કો ઉપર એવા જોસથી ધસી પડ્યા, કે તેઓને કતલ કરવામાં કશી
 કચાસ રાખી નહીં. આ વખતે સગશેરો વર્ષા રતુમાં ચળકતી વિ-
 જળીની માફક ઝગઝગાટ કરી રહી હતી. ભીંત લોકોના હાથમાંથી
 છુટતાં પ્રાણને હરણ કરનારાં તિક્ષણ તિરોની સુસવાટી કોપેલા સમિર
 સમાન થઈ રહી હતી, બંદૂકમાંથી છુટતી ગોળીઓના કડાકા સાંભળી
 પશું, પક્ષી વિગેરે ઝાડ અને પહાડમાં રહેનારાં પ્રાણીઓ ભયભિત
 થઈ ગયાં હતાં. તિર, તલવાર, બાલાં, ખરછી અને ગોળીઓ વિગેરે
 શસ્ત્રોથી બેઠાએલા વિર પુરૂષોના હાથ પગ પૃથ્વીપર પડેલ શ્રોણિ-
 તમાં ડુબેલા દેખી, ધીર પુરૂષો પણ હિમત દારી જતા હતા. આખર
 ભીંત લોકો હાર પામ્યા, અને નિતીસાગરના નેકો અને નિમકલ્લા-
 લ નોકરો વિજય પામ્યા. ભીંત લોકો કેટલાએક નાશી ગયા, કેટલા
 એક મરણ પામ્યા, અને કેટલાએક જખમી થયેલા પૃથ્વીપર પડ્યા
 પડ્યા ખરાડા પાડતા હતા. આ વખતે અરુણદેવ અવનીનો અધિકાર

અસ્ત કરવા પૂર્વ દિશામાં પોતાના સપ્ત મુખી અશ્વવાળા રથમાં બેસવાની તૈયારી કરતો હતો; વિહંગ વંદો વૃક્ષોની શાખા ઉપર બેસી કિલ્લોલ કરતાં હતાં. રિંછ, રોઝ વિગેરે રાત્રી પ્રાણીઓ રાતમાં આ-
મતેમ ફરતાં હતાં. મદમસ્ત ગળેદ્રના કુભસ્થળ તોડી પાડવાને શ-
કિત ધરાવનાર મૃગેદ્રો પોતાની યુદ્ધમાંથી બહાર આવી અતિ ગાઢ
ગર્જના કરી રહ્યા હતા. નિર્મળ જળથી ભરેલાં સુંદર સરોવરમાં
શોભતાં સૂર્ય વિકાશી કમળો અરુણને ઉદય થતો જોઇ પોતાની પાં-
ખડીઓ પ્રકૃલિત કરતાં હતાં. પછી જ્યારે રણસંગ્રામમાં ભંગાણુ પ-
ડ્યું, ત્યારે વિજય પામેલા સિપાઈ લોકો પોતાની સાથેના સિપાઇ-
ઓ જોઓ જખમી થયા હતા, તેઓની આગતાસ્વાગતા કરવા
લાગ્યા; અને વિજયગાળા ધારણુ કરવાની ઉત્કંઠાથી દુખ્મનો સમિપે
સંગ્રામ સમય મરણુ પામ્યા હતા, તેઓની ઉત્તર ક્રિયા કરવા લાગ્યા.

દુખ્મનોને જીવતા જોઇ ઇર્ષ્યા ધરનાર નાશી ગયેલા બીલ લો-
કો નિશ્ચિંત થયા નહોતા, પણ જોવા તે નાશી છુટ્યા તેવાજ બી-
જ બીલ લોકોને એકઠા કરી સિપાઈઓ સાથે વઢી ચૈર વાળવાની
ઉત્પ્રેક્ષાથી પાછા ચડાઈ કરી ધસી આવ્યા. ફરીવાર આવેલા બી-
લ લોકોનું 'ટાણું મોટું' અને સઘળાઓએ શસ્ત્રો સજ્જતાં હોવાથી,
યાત્રાણુ સ્ત્રિ પુરૂષોનાં કોમળ હૃદય કંપવા લાગ્યાં; પછી શૂરા સિપા-
ઇઓએ તેઓને હિંમત આપી, અને ફરી દુખ્મનો સામે સંગ્રામમાં
સામેલ થયા; સ્વચ્છાતિ બધુઓને રણ ભુમી વિશે મરણુ પામેલા જો-
ઈ કોથે બરાચેલા બીલ લોકો સિપાઇઓ ઉપર નિર્દયપણે નિક્ષણુ
તિરની વૃષ્ટિ વરસાદની પેઠે વરસાવવા લાગ્યા. સગિર સમાન મુસ-
વાટી કરતાં નિક્ષણુ તિરની વૃષ્ટિવડે જામેલી જાળથી થયેલ અધ-

કારનો નાશ કરવા, શૂરા સિપાઇઓ ખુલ્લાં ખડ્ગો ધારણ કરી તુટી પડ્યા; અને દુષ્મનોનાં હૃદય બેદી તાત્કાળ પ્રાણ હરણ કરનારી બંદૂકમાંથી છુટતી ગોળીઓની વૃષ્ટિવડે બીલ લોકોના સૈન્યમાં હાહા-કાર વર્તાવી જળરો જીલમ ગુન્નરવા લાગ્યા. શૂરા સિપાઇઓ સંગ્રામ સમય શત્રુઓને સંહારવા શક્તિવાન હતા, તોપણ તેઓના કમ કિસ્મતના યોગે દારૂ ગોળી થઈ રહ્યાં, જેથી લુચ્ચા લુટારાઓને લુંટી લેવાનો લાગ સારો ફાવ્યો. કેમકે દારૂગોળીની તંગાશને લીધે બંદૂકો ફાડવી બંધ પડી, એટલે તુર્તજ બીલ લોકો ધરી આવ્યા, અને સિપાઇઓને પકડી પછાડી પદપ્રહારે પ્રાણહન કરવા લાગ્યા. આમ થવાથી કેટલાએક સિપાઇઓ મરણ પામ્યા. અને કેટલાએક વિર પુરૂષો ધાયેલ થયેલા લડવાને અશક્ત હોવાથી પૃથ્વીપર પડ્યા પડ્યા “ મારો મારો, કાપો કાપો ” એવા બચંકર શબ્દો કરી રહ્યા હતા. છેવટ શૂરા સિપાઇઓ રણ ભુમીમાં રખડી પડ્યા, એટલે બીલ લોકોએ યાત્રાળુ માણસો આગળથી તમામ માલ મિલકત લુંટી લીધી, અને ચંદ્રકળાને પણ સાથે લઇજવા લાગ્યા; ચંદ્રકળાને છોડી મુકવા નિતીસાગર વિગેરે સંઘનાં સઘળાં માણસોએ અધાગ આજીજી કરી, પણ તે ધાતકી અને નિર્દય બીલોનાં કઠોર હૃદયમાં કશી અસર થઇ નહીં. ચંદ્રસેન પોતાની પ્રાણુપ્યારી પ્રિયાને પાપી પુરૂષોના પંજામાં પડવાથી પીડા પામતી જોઈ કોધે કંપવા લાગ્યો, અને જીજ્ઞાસુ શત્રુઓને સંહારવા ધુનવા લાગી. પછી પૃથ્વીપર પડેલાં સ્વર્ગવાસી સુરાઓનાં શસ્ત્રોમાંથી એક મજબુત સમશેર ગૃહણ કરી શત્રુ સમીપે સંગ્રામમાં સામેલ થયો, અને જેમ ચપળ ચક્ષુવાળાં મૃગો મારવા કેસરીસિંગ કુદે છે, તેવીજ રીતે દુષ્મન દળ કટક

સંહારવા તુટી પડ્યો. અને બીજા લોકોને કતલ કરવા લાગ્યો. અતુર ચંદ્રસેનનું અદ્ભુત આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારું યુદ્ધ જોઈ હરામી લોકો ના હાથગાંથી હથિઆર હેડા પડ્યા, અને ભયભિત થઈ ભાગી છુટવાની તક શોધવા લાગ્યા. પણ શૂરા ચંદ્રસેને તેઓને પકડી પાડ્યા, અને ચળકતી તલવારની તિક્ષણ ધારવડે ગસ્તકો છેદી નાંખ્યાં. છેવટ બે ભીસો જોઓ જળમી થયા નહોતા તેઓ ચંદ્રકળાને ઉપાડી ભાગવા લાગ્યા. ચંદ્રસેને પોતાના પિતા માતા વિગેરે સંધનાં સંધનાં માણસોને નજદિકના શહેરમાં જવા રસ્તે રવાના કર્યાં. અને પોતે એક મોટા તેજ તુરી ઉપર ચડી ચંદ્રકળાની શોધ સારૂ ભાગેલા ભીસોની પાછળ પડ્યો.

કોમળાંગી ચંદ્રકળાનું હરણ કરી ભાગેલા ભીસોને પકડી પાડવા ચંદ્રસેને પુષ્કળ પ્રયત્ન કર્યો, તથાપિ તેઓ સાંજ સુધી ક્ષાપ આવી નહીં. પછી નિરાશ થયેલો ચંદ્રસેન અશ્વ ઉપરથી ઉતરી એક વડના થડ સાથે અશ્વ બાંધી પોતે પણ હેડો બેઠો. કુમળાં કમળોની શય્યામાં સુનારા ચંદ્રસેન ઉપર ઇશ્વરી આકૃપાએ આકસ્માત આવી અસહ્ય આફતો આવવાથી અને અરણ્યમાં અથડાઈ અથડાઈને થાકી જવાથી જોવા તે હેડો બેઠો, તેવોજ તેને નિદ્રાદેવીએ પોતાના પંજામાં પકડી પાડ્યો. કહેવતછે કે:—

ચંદ્ર વેરી વાદળાં, જળવેરી શેવાળ;

ગનુષ્ઠ વેરણુ નિદ્રા, મચ્છની વેરણુ જળ.

ગનુષ્ઠ ચાહે તેવા અતુર અને હુશિઆર હોય તો પણ જ્યારે નેત્રોમાં નિદ્રા દેવી નિવાસ કરે છે, ત્યારે તેની સંધળી શક્તિ વ્યર્થ જાય છે. તેથીજ રીતે ચંદ્રસેન પણ બાર નિદ્રામાં સુતો હતો, તેવા-

માં એક અજગર આવ્યો, અને તેને પોતાના પેટમાં પચાવી પાડવા પગ પકડી ગળવા લાગ્યો. આ વખતે તેને સ્થાયકારક કોઈ નહોતું; તેથી તે પાપી પ્રાણી પોતાના પાપી પ્રયાસમાં પાર પડ્યો; અને કાર્ય સિદ્ધી કરીને (ચંદ્રસેનને ગળીને) પાછો પોતાના સ્થાનક તરફ જવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

ચંદ્રકળાનું હરણ કરી ભાગેલા બીજોએ તેને દુરાગ્રહ દર્શાવી દુઃખ દેવામાં કાંઈ ખામી રાખી નહીં. તે પણુ પ્રાણુાંત પર્યંત પતિ-વૃત્તપણું પાળનારી પત્નણીએ પોતાનું શુદ્ધ શિયળવૃત્ત ખંડન કર્યું નહીં. છેવટ કોષે ભરાયેલા બીજ લોકોએ કેટલોએક માર મારી, દુર્દેશાએ પહોંચાડી; અને એક અધારી ઝુપડીમાં પુરી મુકી. દુઃખ દરિયામાં ડુબેલી ચંદ્રકળા માથે આશ્વતનાં વાદળાં તુટી પડવાથી આકુળવ્યાકુળ થવા લાગી, પણ હિમન હારી નહીં. અને તેઓ દુઃખે શું કરે છે, તે જોવા લાગી. થોડીવાર બીજ લોકોએ લડાઇની વાતો કરી. પણ પછી રખડી રઝળીને થાકી ગયેલા હોવાથી સુઈ ગયા. દુઃખને તેને નિદ્રાવશ થયેલા જાણી ચંદ્રકળા ઝુપડીનું બારણું તોડી બહાર આવી. અને શંકરનું સ્મરણ કરતી સંગ્રામ સ્થળતરફ ચાલવા લાગી. અધારામાં અડવડીઆં ખાતી જુલોને પાંપણુ સાથે પછડાતી તિક્ષણુ ધારવાળા કાંટાનાં ઝરડાંના ઉઝરડાથી નીકળેલ લોહી લુછતી અને ચંદ્રસેનનું ચિંત્વન કરતી, ચંદ્રકળા ચાલતી ચાલતી પેલા વડ જાથે બાંધેલ અશ્વ આગળ આવી પહોંચી કૃષ્ણ પક્ષની

અટ્ટમી હોવાથી મધ્ય નિશા વિત્યા પછી ઈંદુએ અવની ઉપર ઉજ-
વળતા આચ્છાદન કરી મુકી હતી. જેથી વૃક્ષ તળે બાંધેલો અશ્વ
અને તેની જોડે પડેલું શત્રુઓના આશ્રિતથી ખરડાએલું ખુલ્લું ખ-
ડગ ચંદ્રકળાની દ્રષ્ટિએ પડ્યું. આવા અધોર અરણ્યમાં એકાએક
ઉભેલો અશ્વ અને તેની પાસે પડેલું ખડગ, પોતાને લાડ લડાવનાર
લાડીજાની ગેરહાજરીથી નિસ્તેજ થયેલાં જોષ ચંદ્રકળાના ચિત્તમાં
ચિંતા થવા લાગી; પછી પાસે જઈ જુએ છે તો પોતાના પતિની
પાંધડી પડેલી જોષ વધારે વિસ્મય થઈ શોક કરવા લાગી.

(સૈયર દુઃખ શું દાખવું એરાગ)

પ્રાણુ પ્રિય તુજ પાંધડી, પડીછે નિરાધાર;
તે જોષને મુજમન વિશે, હાય થાયછે ઝાળ. પ્રાણુ૦
સ્વામિ સંતાયા હો રોશથી, આવી મજો આવાર;
નહીં તો તજીશ પ્રાણુ માહારા, ઝુરી ઝુરી હું નાર. પ્રાણુ૦
શું રે થયું સ્વામિ તમતણું, નથી ખબર લગાર;
ક્યાં જવું ને હવે શું કરું, અબળા જાતી આ વાર. પ્રાણુ૦
કરો કરૂણા મુજ ઉપરે, વેગે આવો હે નાથ;

દુઃખ દધીમાંહીં દુખતાં ગૃહો દાસીનો હાય. પ્રાણુ૦

આવીરીતેકરૂણાકારીવિલાપ કરતીચંદ્રકળા, પોતાનાપતિનીઆસપાસ
તપાસ કરતી હતી; તેવામાં પેલો પાપી અજગર તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યો;
અને તેને જોતાંજ તેનું હૃદય ભયથી કંપવા લાગ્યું; એટલુંજ નહીં
પણ અજગરનું ધીરુંધીરું આલવું, મોઢું વિકાળ અને પેટ પુષ્ટ થ-
યેલું જોષ, ચંદ્રકળાના મનમાં વિવિધ વિચારો થવા લાગ્યા. કારણ
કે તેણે સુકવિઓએ કરેલ કથાઓ અને ઈતિહાસો પુષ્કળ વાંચ્યાં

હતાં; જેમાં કોઇ અંથમાં એમ પણ લખ્યું હતું કે અજગર
પ્યને ગળી જાયછે; આવાત યાદ આવવાથી તેણે તપાસ કર્યો, અને
કેટલાંએક કારણથી નક્કી થયું કે ચંદ્રસેનને પણ અજગરેજ ગળ્યો હશે.

જેનું મન વિજળીના ચળકાટથી અને વર્ષાદનાગાજવાથી રોશ-
ની રાજીત રંગમહેત્રાતમાં પણ બય પામતું હતું. અને જેણે આ-
વું બિકટ અરણ્ય સ્વપ્નાંતરમાં પણ જોયું નહોતું. એવી ચંદ્રકળા
આ વખતે પૃથ્વીપર પડેલું ખડગ ધારણ કરી, પોતાના પતિને પેલા
પાપી પ્રાણીના પંઝામાંથી મુક્ત કરવા માટે કુદી પડી, અને વાલા-
ના વિયોગવડે વ્યહવળ થયેલી વનિતા ક્રોધાવેશમાં આવી અજ-
ગરને મારવા લાગી; ઈશ્વર ઈચ્છાએ અજગર મરણ પામ્યો એટલે
ચંદ્રકળાએ આસ્તે આસ્તે નિર્ભવ અજગરનું પેટ ચીરી નાખ્યું.
અને જુએ છે તો લોહી લુહાણથી ખરડાયેલો ચંદ્રસેન તેની દ્રષ્ટિએ
પડ્યો. વારમવાર પરિશ્રમ પડવાથી પીડા પામી, મરણ તોલ થયેલા
ચંદ્રસેનને કાળના કલેવરમાંથી ઉપાડી આસના વાસના કરવા લાગી;
થોડીવાર પછી સુધ્ધીમાં આવેલો ચંદ્રસેન ચંદ્રકળાને જોઈ, આશ્ચર્ય
પામી બોલ્યો, અહા ! ! પ્રિયા, તું આહીં ક્યાંથી અને પેલા પાપી
ભીષ્મલોકો ક્યાં ગયા ? ! (ચંદ્રકળા સહવિસ્તર હકિંત કહી સંભળા-
વે છે. તે સાંભળીને)

દોહરા.

(અહા !) અદભૂત લીલાઈશની, કોઈ ન પામે પાર;

સુખ દુઃખ મળવું મનુષ્યને, પ્રભૂ તણે આધાર.

રણ ભુમીમાં શત્રુ સમિપે, સ્હાય મુજને કીધી;

અજગરથી ઉગારી લિધો, અભય પદવી દીધી !

આવી રીતે કુદરતી કૃતિથી આશ્ચર્ય પામેલો ચંદ્રસેન, ચંદ્રકળા સાથે શોકાનંદની વાતો કરતો હતો, તેવામાં પેલા પાપી ભીલો ચંદ્રકળાને પકડી પાડવા માટે અતિ ઉતાવળા ઉતાવળા આવતા હતા. (તેઓને જોઈને) પ્રિયા, પેલુ કાણુ આવેછે?

ચંદ્રકળા—(જોઈને) હાય, હાય, હવે શું કરશું ? અરે ! તેઓ પાપીઓ પાછા ક્યાંથી આવ્યા ! ? હરિહરિ ! ! ! સ્હાયકર, રહાયકર; તેઓ દુષ્ટોને દ્રષ્ટિથી દુર કર, દુર કર.

દોહરો.

ભયભીત થઈ તે ભામની, થરથર ધૂળે પાય;

શું કરવું ને ક્યાં જવું, સુએ નહીં ઉપાય.

પોતાની પ્રિયાને કદમાંત કરતી જોઈ, ચંદ્રસેન બોલ્યો, પ્રિયા નિશ્ચિંત થા, નિશ્ચિંત થા હું તેઓ પાપીઓને પુરે પડીશ; તું શીકર નહીંકર. ચંદ્રકળા બોલી, નહીં નહીં, મારા પ્રિય પ્રાણુધાર, આપ એ દુષ્ટો સાથે નહીં લડશો; કારણ કે તે ધાતકી અને નિર્દય ભીલો જીંડા છે, માટે ચાલો આપણે નાશી જઈએ. ચંદ્રસેન (મનમાં) આહા ! સ્ત્રીઓનાં હૃદયકમળ કેવાં કામળ અને ગિહીકણુ છે? (ચાસન) પ્રિયા, એ તું શું કહે છે, શું હું નાશી જઈ ? નહીં નહીં, કદિ નહીં નાશું. કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

ભુક્ષામોપિજરાકૃશોપિશિથિલપ્રાયોપેકષ્ટાંદશા ।

માપન્નોપિવિપન્નદીધિતિરપિપ્રાણેષુનશ્યત્સ્વપિ ॥

મત્તેર્ધેદ્રવિભિન્નકુંભકવલગ્રાસૈકબદ્ધસ્પૃઃ ।

કિંજીર્ણતૃણમંતિમાનમહતામગ્રેસરઃકેસરી ॥

અર્થ:—સિંહ જે ક્ષુધાથી આકુળવ્યાકુળ થયો હોય, જરાથી જીર્ણ થયો હોય, ચાલવાને અશક્ત હોય, પ્રાણ ગભરાટ ભરેલો હોય, ધણાંજ કષ્ટથી વખત ગુજારતો હોય, તેજક્ષીણ થયેલો હોય, અને પ્રાણ જતા હોય, તો પણ ઉન્મત ગળે'દ્રના શાડી નાળેલા કુંભસ્થ-જનો કાળીઓ કરવા, જેની ઇચ્છા બંધાણી છે, એવો જે સિંહ જીવું ધાસ ખાશે કે શું ? કદિ નહીં ખાય. એજ પ્રમાણે માનવા-જા પુરૂષો પણ ગમેતેવી સ્થિતિમાં આવી પડે, તો પણ તેઓ હ-લકું કામ કરતા નથી.

ચંદ્રસેનનું પ્રાકૃમ બીલ લોકો જાણતા હતા, તો પણ કાળને વશ થયેલા પાતકી પ્રાણીને કાંઈ વિચાર સુઝયો નહીં, અને એકદમ ચંદ્રસેન ઉપર ધશી આવ્યા. શત્રુઓને પરાજય પમાડવામાં સિંગ-સમાન બળવાન ચંદ્રસેન ખડ્ગ લઈ કુદી પડ્યો, અને બીલ લોકો-ને અસહ્ય માર મારવા લાગ્યો. ચંદ્રસેનનો પ્રાણઘાત કરી ચંદ્રકળા-નું હરણ કરીજવાની જીડી જીજ્ઞાસા રાખનાર બીલોમાંના એક શ-ખ્સે એક તિર એવા જોરથી ફેંક્યું, કે તે ચંદ્રસેનને નહીં લાગતાં ઘોડાના કપાળમાં લાગવાથી તાત્કાળ ઘોડો ધુમરી ખાઈ પૃથ્વીપર ગચ્છી પડ્યો. અને જેવો તે બીજું તિર ચડાવો ફેંકવા જાય છે તેવોજ શૂરા ચંદ્રસેન તેને કતલ કરી યમપુરીએ પહોંચાડી દીધો; અને બીજા બીલને પણ તેવીજ રીતે દુર્દશાએ પહોંચાડ્યો.

બયંકર બીલોના બયથી મુક્ત થયેલ “ દંપતિ ” કેટલોએક વખત ત્યાંજ બેઠાં, પછી જ્યારે નિશાકર નિસ્તેજ થયો, અને અર્ક-

નાં ઉજ્જ્વળ કિરણો પ્રસાર પામવા લાગ્યાં, ત્યારે તેઓએ ત્યાંથી ચાલી અન્ય સ્થળ તરફ ચાલવા તૈયારી કરી. આ વખતે તેઓ ક્રુધા અને તૃષ્ણા વિગેરે વિવિધ વ્યાધીવડે એવી પીડા પામતાં હતાં, કે તેઓનામાં ચાલવાની પશુ તાકાદ રહી નહોતી, અને તદ્દન અશક્ત થયેલાં પતિ પત્નિ પૃથ્વી સાથે પગ ધસડતાં પરાણે પંથ કાપતાં હતાં. મધ્યાનકાળ સમય આકાશના મધ્યસ્થ આવેલા અરુણનાં જીર્ણ કિરણોથી ઉત્પન્ન થતો અગ્નિ તેઓને વ્યાધીમાં વૃદ્ધી પમાડતો હતો; થોડે એક દુર જતાં, ચંદ્રકળાથી ચાલી શકાયું નહીં, જેથી જેમ જળજંતુ જળથી જુદું પડી પીડા પામે છે, તેમ તે પશુ તરફડીઆ મારી પૃથ્વીપર પડી ગઈ; ચંદ્રસેને તેની આગતાસ્વાગતા કરી ઉભી કરવા અનેક યત્ન કર્યા, તથાપિ તે તાપથી તપેલી અને તૃષ્ણાતુર થયેલી બાળો બોલી શકી નહીં. પછી ધૈર્ય ધારી કષ્ટથી કસાએલ શૂરા ચંદ્રસેને તેને ત્યાંથી ઉપાડી, એક વૃક્ષના છાંયાતળે સુવાડી, પોતે આસપાસ પાણીની તપાસ કરવા લાગ્યો. થોડે એક દુર જઈ જુએ છે, તો એક સુંદર વૃક્ષોની ધટાવાળું અને નિર્મળ જળથી ભરેલ સરોવર તેની દૃષ્ટિએ પડ્યું. પછી પાઠોવળી પેલા વૃક્ષતળે સુતેલી કામળાંગી ચંદ્રકળાને ઉપાડી સરોવરના કિનારા ઉપર લઈ ગયો; અને ત્યાં જઈ જળપાન કરાવી બેશુદ્ધ બનેલી બાળાને સુદ્ધીમાં આણી પોતે પશુ પાણી પી શાન્તી પામ્યો.

દેહાકુરો.

જળ શીતળ પીધા પછી, શાન્ત થયું શરીર;

સચેત દેખી સુંદરિ, હર્ષિત થયો રણધિર.

પોતાની પ્રિયાને સુધ્ધીમાં આવેલી જોઈ, ચંદ્રસેનનું હૃદય પ્રફુ-

હિત થવા લાગ્યું, અને પ્રેમાવેશમાં સકળ સંકટ વિસરજન કરી પોતાની પ્રિયાના ગુલાબી માલતું ચુમ્બન કરવા લાગ્યો. (અહા ! પ્રેમ મધનો નિશો કેવો છે ?) પોતાના પતિનો પ્રેમ જોઈ રિત હાસ્ય વડે પ્રમોદ પમાડનારી પદ્મણી ચંદ્રકળા, ચંદ્રસેન સાથે રસ ક્રિડા કરવા લાગી. થોડીવાર પછી જન્નો પતિ પત્નિ બેઠેલે સ્થળેથી ઉઠી સરોવરની આસપાસ ઉગ્રેલાં આમૃ, આસો પાલવ વિગેરે, પરોપકારી વૃક્ષોનાં પાકેલાં ફળો એકઠાં કરી, એક સ્થળે બેસી આહાર કર્યો, અને ફરી જળપાન કરી શાન્તી પામી એક વૃક્ષ નીચે બેઠાં.

કમળતંતુ પશુ કરમાયેલો જેના શરીરને સ્પર્શ થવાથી ખેદ ઉત્પન્ન થતો હતો, તેઓ દંપતિ આ વખતે કષ્ટ સિંધુના તરંગો સાથે અણગાઈ અણગાઈને વ્યાકુળ થયેલાં, મંદમંદ અને સુમધી સમિરની લહેરો લાગવાથી વજ્ર સરખી કઠોર જમીન ઉપર પશુ નિદ્રાવશ થઈ દળી પડ્યાં. નિદ્રા દેવીના પંડામાં પડેલાં પતિપત્નિ ખીજા દિવસનો પ્રાતઃકાળ થયો તો પશુ તેઓ જાગૃત થયાં નહોતાં; તેવામાં તેનાં કમ કિસ્મતના યોગે એક મોટો મણીઝર નાગ આવ્યો, અને ચંદ્રસેનના ચરણે કરડી ચાલવા લાગ્યો; જેવો તે કરડીને ચાલવા લાગ્યો તેવોજ ચંદ્રસેન નિદ્રાથી જાગૃત થયો, અને જુએછે તો નિદોષ પ્રાણીઓના પ્રાણુ હરણુ કરનાર પેલો પાપી સર્પ તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યો. પછી સુતેલી ચંદ્રકળાને જાગૃત કરી પોતાને સર્પ કરડ્યાની વાત કહેવા જાયછે, ત્યાંતો સર્વોગે વિષ વ્યાપી જવાથી બોલી શક્યો નહીં; અને જેતાંમાંજ અચેત થઈ અવની ઉપર ગળડી પડ્યો.

સ્વસ્થાભિ સંયોગ સમય વેશન વનમાં પશુ સ્વર્ગ સમાન સુ-

ખંશાન્તિ પામનારી ચંદ્રકળા ચંદ્રસેનને વિષ વ્યાધીવડે વ્યાકુળ થ-
યેલો જોઈ કહેવા લાગી; અહા, દૈવ ! આશો કોપ ! ! અરે મારા
જીવનહારની આ શી દશા ! ! ! હાય હાય ! હવે હું શું કરું ? !
(ચંદ્રસેન પ્રત્યે) ઓ મારા પ્રાણુ પ્યારા પતિ આપની આ શી દ-
શા ! હરિહરિ ! ! સ્હાય કર, સ્હાય કર. અરે ! ઓ જગનિયંતા જગ-
દિશ્વર ઇશ્વર ! ઓ સર્વ શક્તિમાન માહાન પિતા ! ! મારા પ્રાણુવક્ષભને
શું થયું ? ! અરે તેઓની અચ્ચાનક આ શી ગતી ! ઓ દૈવ ઓ દૈવ
ઓ દૈવ ! ! ! રક્ષા કરો, રક્ષા કરો. (મુઠાખાઈ પડી જાયછે.)

દોહરા.

ચંદ્રકળા ચિત ભ્રમિત થઇ, ફૂટે છાતી શિશ;
ગણી ગયે મણિઝર ઝુરે, તેમ ઝુરે આ દીશ.
બાન લુલી તે બામની, સાન ગયું સમૂળ;
જન તણી દરકાર તણ, માથે નાખે ધૂળ.
નેત્ર કમળ જળ ઉજ્જુળિંદુ, શ્રવે સરિતા સમાન;
કેશવેણી કર ગૃહી, તાણી તોડે બામ.
કર કમળ માં કેશ કાંપા, પડિઆ પારી ધાર;
શ્રોણિત વહે મુખ નાકથી, વરત્યો હાહાકાર;

ચંદ્રકળા હાયપીટ કરતી, મોટી યુમો મારતી, પૃથ્વીપર પડતું
મુકીને અતિશય કરણાકારી, અને હૃદય ભેદક વાણીવડે વિલાપ ક-
રવા લાગી.

સંક્ષિપ્ત છંદ.

અરર હાય રે, યાય સ્હાય રે;
પ્રિય પતી વિના, જીવ જાય રે;

ઉજડ રાનમાં, એકલી ગને,
 તજિ જવું નથી, યેઝ્ય આપને.
 સરવ દેવના, દેવ શું કર્યું;
 ગરિય નારતું, રત્ન તેં હર્યું;
 જિવન માહરું, ધુળ રે થયું,
 સકળ સુખ તો, આજથી ગયું.
 અરર નાથજી, હાય શું થયું,
 દુઃખ નથી જતું, મૂજથી સહ્યું;
 રચવ આપનો, સ્વર્ગમાં થશે,
 અરર માહરી, શી વલે થશે.

આવી રીતે શોક જનક બનાવ બનવાથી અને ચંદ્રકળાના રૂ-
 દનાલાપથી, સરોવરની સઘળી સુંદરતા નાશ પામી, જે જેવ્વે અ-
 ને પુલ જાડ જોઈ ચંદ્રકળાનું ચિત્ત પ્રસન્ન થતું હતું, તેજ પ્રક્ષો અ-
 ને પુલ જાડ જોઈ ખેદ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યો. પછી શોક સિધુમાં
 હુબેલી ચંદ્રકળાએ કાઠ એકઠાં કરી ચિતા ખડકી અને ચંદ્રસેનને
 સુવાડી પોતે પણ પતિવ્રતપણાના પ્રભાવે પરમ પ્રભુના પવિત્ર પદ
 પામવા સ્વસ્વામી સંગે બળી મરવા તૈયાર થઈ; અને શંકરની સ્તુ-
 તિ કરવા લાગી.

લાવણી.

જય જગ કરતા, દુઃખને હરતા, બિડ બંજન ભવ છો બોળા;
 રમ્ય ગિરી કૈલાસ બિરાજે, ભસ્મ તણા ધરીને ગોળા.
 પાસે બેઠા નંદી, બ્રહ્મા ગણપતિ ગુણ ગાયે સારા;
 અકાળ ગતિ છે ઇશ આપની, કોઈ કવિ નહીં કળનારા.

મુગટ મણીમય શિરપર રાજે, કાને કુંડળ ઝળકે છે;
 રત્ન જડીત દેવળ દિપે, ધ્વજ મણીમય ફરકે છે.
 ડાફ ડમર ત્રિસુળ, શૃંગી કર, કંઠે શોભે રૂઢમાળા;
 આક, ઘતુરો વાલો શિવજી, ઉપવિત છે મણીધર કાળા.
 સભા કરી શિવરાય બિરાજે, દેવ સહુ ત્યાં આવે છે;
 પ્રેમે પુજા કરવા દારણ્ય, ભારે ભેટયું લાવે છે.
 મેઘાડંબર, છતર, ચામર, રત્ન જડીત આસન ધરીયું;
 ધંદ્ર છડી કરમાં લઇ ઉભો, થેઈ થેઈ નાચ કરે પરીયું.
 બ્રહ્મા મુખથી વેદ ઉચારે, નારદ બેન બળવે છે;
 સનકાદિક સુખ સરખા જોગી, શિવ ટાંડવ ત્યાં ગાવે છે;
 ઉમા સહિત ત્યાં ધરા તણી, બહુ શોભા દિસે સુખકારી;
 કહે સુંદરજી દિયો સદાશીવ, ભક્તિ તમારી ભયહારી.

હે સકળ બ્રહ્માંડાધીપતિ, હે સર્વેશ મહાન પિતા, તારી ગ-
 હન ગતિનું વર્ણન કરવાને બ્રહ્માની વાણી પણ પાર પામતી નથી,
 તો હું અલ્પ પ્રાણી કાણુ માત્ર ? કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

અસિતાગિરિસમંસ્થાત્કજ્જલંસિંધુપાત્રે ।

સુરતરુવરશાખાલેખનીપત્રમુર્વી ॥

લિખતિયદિગૃહીતાશારદાસર્વકાલં ।

તદાપિતવમુણાનામશિપારંનયાતિ ॥

અર્થ:—હે ઈશ્વર, કાળા પરવત જેટલું કાળજી સમુદ્રરૂપી ખ-
 ડીઆમાં નાખે, અને કલ્પવૃક્ષની મોટી શાખાની લેખણ કરીને સર-

સ્વતી પોતે સર્વકાળ પૃથિવ રૂપી કાગળ ઉપર લખવા માંડે તોપણ તમારા ગુણનો પાર પામે નહીં; આવી રીતે સાક્ષાત્ સરસ્વતી સરખી દેવી પણ જોનો મહીમા જાણવાને અશક્ત છે, એવા અપાર મહીમાવાળા હે મહાદેવ હું આપના ચર્ચારવિંદને વિશે વંદન કરું છું, અને હવે હું આ મોહજાળ રૂપી અસાર સંસારનો ત્યાગ કરી, મારા પ્રાણ પતિ સાથે તારા કૈલાસ ધામમાં આવવા માગણી કરું છું કારણકે જીવનહારની જીદાર્થથી જુરીજુરીને દિવસો નિર્ગમન કરવા તેના કરતાં આ નિરર્થક શરીરને સ્વામિસંગે બાળી નાખવું, એકૃત્યમ છે; માટે હે દેવાધીદેવ મહાદેવ હું અનુચરી આપ આગળ દૂધ કર જોડી, પ્રાણાંત કાળે માત્ર એટલુંજ માગુ છું કે મને મારા સ્વામિ સહવર્તમાન આપના ચરણ કમળમાં રાખજો.

આવી રીતે ક્ષણભંગુર શરીરનો મિથ્યા મદત્યાગી ચંદ્રસેખરના ચરણને વિશે મળતુ સ્વર્ગાધીક સુખની ઈચ્છા રાખનારી ચંદ્રકળા શંકરનું સ્મરણ કરી રહ્યા પછી અગ્નિ દેવની આરાધના કરતી હતી, તેવામાં એક વિપ્ર આવ્યો, અને ચંદ્રકળાને આવી સ્થિતિમાં જોઇ બોલ્યો; અરે ઓ દેવાંગના તું કાણુ છો? અને આવા બિકટ અરણ્યમાં એકાએક કાષ્ટ ચિતા ખડકી શું કરે છે? ચંદ્રકળા બોલી; હે વિપ્ર, હું મારા પ્રાણ પતિ પાછળ સતિ થાઉં છું. (એમ કહી પોતાપર પડેલ વિપત વિદિત કરી રડવા લાગી) 'શ્રાક્ષણ બોલ્યો; અહા સતી ! તારા કબની તો કાંઈ હદ નથી, તોપણ બળાકારે પ્રાણ નહીં કાઢવા, અને સંસારના સુખદુઃખ સહન કરવાં. એ વધારે સાંઝે છે; કારણ કે સુખ દુઃખ મનુષ્ય માથે વારાફરતી અમલ ચલાવ્યાજ કરે છે, માટે ગુણુ મનુષ્યો શોચ કરતા નથી. કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

સંપત્સુમહતાંચિત્તંભવત્યુત્પલકોમલમ્ ॥

આપત્સુચમહાશૈલશિલાસંઘાતકર્કશમ્ ॥

અર્થ:—સંપતિના વખતે મોટા ભોઠાના મન, કમળના પુષ્પ જેવાં નાગ્નુક થાય છે, અને વિપત્તીના વખતે મોટા પહાડના પથરાનો સમુદાય હોય, તે પ્રમાણે કઠોર થાય છે. સત્પુરુષોને સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે ગરીબ ભોઠાનાં દુઃખ દુર કરે છે; અને તેમને વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે ધૈર્યથી બધી વિપત્તિને તરે છે. માટે હે શાશ્વી સુંદરી તું પણ ધૈર્ય ધારી શંકરના સ્મરણમાં દિવસો ગુજારજે; પણ આત્મહત્યા કરવાનો હઠ છોડી દે, કારણ કે કષ્ટ પ્રાપ્ત થવું અથવા મોજ મળવી એ સધળું દૈવાધીન છે, પણ મનુષ્યોની ગરજ મુજબ થતું નથી.

લાવણી.

શા માટે તું શોચ કરે છે, પ્રભુ કરશે તે થાશે;
ધારેલ મનના મનસુગા, તે સરવે ફાકટ બશે.
પ્રભુ ઈચ્છા વિણ કાંઈ નથી બનતું, કરતા હરતા જગસ્વામિ;
મન બાંધે છે મેં કરીયું, પણ કરનારો અંતરજામી.
પાંચ ભાઈ જે પાંડવ કીજે, જેના સારથી જગકરત્ત;
તેવા નર પણ મહા સુખ મુકી, દુખીઆ થઈ વનમાં ફરતા.
રાજપાટ ને રીઢી સિઢી, સરવે બેઠા તે હારી;
પાંચે ભાઈ પધાર્યા વનમાં, સાથે પંચાળી નારી.
હરિશ્ચંદ્ર મહા બળીઓ, રાજ રૂડી રીતે કરીયું;

પણ પરમેશ્વર કોપ્યા ત્યારે, નિચ ઘેર રૈ જળ ભરીયું.
 નળ રાજ સતવાદી કૈએ, જેની દમયંતી રાણી;
 અરધે વસ્ત્રે વનમાં બમીઆં, નવ મળતાં અન્ન ને પાણી.
 જો સતિ સિતાજી મોટાં, જેના જગકરતા સ્વામિ;
 તેતું રાવણ હરણ કરી ગયો, ત્યારે તે મહા દુઃખ પામી.
 એવા મોટાને દુઃખજ પડીઆં, ખીજને તો શું કહેવું;
 કહે સુંદરજી કરી વિનતી, હરી રાખે તેમજ રે'વું.
 આવી રીતે ઇશ્વરી અકૃપાથી આવેલી આકૃતો મોટા મોટા
 નૃપાળોએ પણ સહન કરેલ છે, તો આપણે કાણ માત્ર ? વળી ક-
 હું છે કે—

કોહરો.

મોત ન મેલે કાઢને, ખૂશી ધરો કે ખેદ;
 તો દિલગિર દિલ શિદ થવું, હરમાં ધરો હમેદ.
 પડ્યું જગત મુખ કાળને, કડા મોર જનાર;
 ધંટીને ગાળે પડ્યા, દાણા કોટ થનાર.
 ધાણી કુટે તાવડે, ધાણી તલ પીલાય;
 ગ્રાણી એમ પલક પળે, જાણી જો મરી જાય.
 ખાતાં ભોજન ભાવતાં, રાતા માતા રૂપ;
 જતા જોયા જમપુરે, ભાતા વિષ્ણુ બહુ ભુપ.

માટે હે પુનિત પતિવ્રત પાળનારી પદ્મણી હવે તું આહે તેટ-
 લો અપશોષ કરીશ તો પણ તારો સ્વર્ગવાશી સ્વામિ સજીવ થશે
 નહીં; કારણ કે આ પંચભુતની કાયા માયાના યોગે ઉત્પન્ન થાય છે,
 ને પાછી નાશ પામે છે; માટે હે અંદ્રની અળકતી કાન્તિનો તિરસ્કાર

કરનારી તારણી તું તારો અમુલ્ય આત્મા અગ્નિને અર્પણ કરવાનું
આજ્ઞાશીળ, અને આ આખી અવનીને ઉત્પન્ન કરનાર એક અવિ-
નાશી હૃદયરત્ન આરાધન કરી આયુષ્યનો અંત આણવા ઇચ્છા રા-
ખ; કારણ કે બળાત્કારે પ્રાણ કાઢવા જેવું ભયંકર કૃત્ય ખીજું કાઈ
પણ નથી, અને જે માણસ આપઘાત કરી પોતાનો પ્રાણ પિંડથી
પરાણે જુદો પાડે, તેના જેવો પાપી પણ ખીજો કોઈ નથી; તો હે
દેવાંગના, તું તારા સ્વામિની ઉત્તર ક્રિયા કરી મારી સાથે ચાલ; હું
તુને તારા સાસુ, સ્વસૂર વિગેરે સગાં સખંધીઓ સાથે સંયોગ કરા-
વી ચાલ્યો જઈશ. ચંદ્રકળા બોલી; મહારાજ, તમારી દયા દ્રષ્ટિથી
હું સંતોષ પામું છું, તો પણ હે પવિત્ર વિપ્ર, પ્રાણપ્યારા પતિ વિના
જીવવું વ્યર્થ છે. કહ્યું છે કે:—

શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ.

અંગે સૌ શણુગાર સાજ સજતાં અંગાર લાગે કિરા,
રાતે ચંદ્રનિ ચંદની વરસતાં અગ્નિની વૃષ્ટિ વિરા;
છે મીઠાન વિષાન્ન તુલ્ય ન ગમે મંદીરમાં માલવું,
સૌ સંસાર પતી વિભોગયિ સૂનો હે ! શકે કહે ક્યાં જવું.

વસંતતિલકા છંદ.

માતા પિતા ભગનિ ભાઈ સગાં બિભ્ભઓ,
જેઠાણિ જેઠ વળી દિયર લાડવાયો;
સાસુ સ્વસૂર નણુદી સખી શાણી સારી,
સર્વે ભલે તદપિ નાયનિ વાત ન્યારી.
રાખે ખુશી દહિં દુધે સિંચી નિત્ય નિત્યે,

કોઈ કદી પુલ ડિચે દુભવે ન પ્રીતે;
તેવું છતાંય ડગલે ડગલે સ્વભાવે,
સ્વામિ વિભોગી સતિને મન ઓછું આવે.

પવિત્ર બ્રાહ્મણે ચંદ્રકળાને નહીં બળી મરવા વિશે, અનેક યત્ને સમજાવી, તથાપિ પ્રેમાલિન થયેલી ચંદ્રકળાએ કશું માન્યું નહીં; જેથી વિપ્ર ચાલવા લાગ્યો, તેવામાં એક મહાત્મા યોગીંદ્ર આવ્યો, જેના કપાળમાં અર્ધ ચંદ્રાકાર ત્રિપુંડ ઝળકી રહ્યું હતું, મસ્તક ઉપર જટા મોટી અને વિભુતીથી ખરડાયેલી હતી, તેમજ નેત્રો નિર્મળ પશુ જરા રક્ત હતાં; આ મહાત્મા પુરૂષે ચંદ્રકળાને દુર્દશામાં આવવાનું કારણ પૂછ્યું, પશુ ચંદ્રકળા બોલી શકી નહીં, અને રડવા લાગી. પછી પાસે ઉભેલા બ્રાહ્મણે સહવિસ્તર હકિકત કહી સંભળાવી. તે સાંભળીને યોગીંદ્ર (મનમાં) અહા ! ધન્ય છે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને કે જેઓ પોતાના પતિ પાછળ પ્રાણુની પશુ દરકાર રાખતીઓ નથી. (આસન) નહીં નહીં તું રડીશ નહીં ઈશ્વર ઈચ્છાથી હું તારા સ્વામિને વિષ વ્યાધીથી મરણ પામેલો હશે તો શાન્તિ કરીશ; તું નિશ્ચિંત થા. આટલું બોલી તે મહાત્મા પુરૂષે ચંદ્રસેનને ચિતામાંથી ઉપાડી લીધો, અને એક વૃક્ષ નિચે સુવાડી, સર્પડંશની જગાએ કાંઈ ઔષધ લગાવ્યું, જેથી ઇશ્વર ઈચ્છાએ ધીમે ધીમે શરીરમાં આપેલું વિષ ઉતરવા લાગ્યું; અને થોડીજવારમાં ચંદ્રસેન આજસ મરડી ઉભો થયો. (અહા! ઈશ્વરની કેવી ગહન ગતિ છે) આ જખત ચંદ્રકળાના હર્ષનો તો પારજ રહ્યો નહીં; તેના અંતઃકરણમાં આનંદના ઉભરા ઉપરા ઉપરી આવવા લાગ્યા, પછી પ્રેમ મધના નિશાર્થી એભાન બનેલી બાળા ચંદ્રસેનને વળગી પડી.

(૭૧)

સવૈયો.

થાય પ્રકુલ સરોજ સહુ જ્યમ, અર્ક તણા ઉગવાથી કરીને,
વન અને ઉપવન ખીલે જ્યમ, વારી તણી અતિ ધારે કરીને,
વાઘે ખુશાલી કૃપણ તણે દિલ, દ્રવ્ય તણા મળવાથી કરીને;
તેથી વધુ મન મોહ મળ્યો, પ્રિય પ્યારી તણા મળવાથી કરીને.

કાળના પંજામાંથી આબાદ રહેલ ચંદ્રસેને યોગીને અને બ્રા-
હ્મણને પ્રણામ કરી સ્તુતિ કરી, તેથી તેઓ પ્રસન્ન થઇ આશિષ
આપી પોત પોતાને સ્થાનકે આધ્યા ગયા.

પ્રકરણ ૯ મું.

બ્રાહ્મણ અને મહાત્મા યોગીંદ્ર ગયા પછી ચંદ્રસેનને ચંદ્રકળા
સરોવરમાં જળક્રિડા કરવા લાગ્યાં. કેટલો એક વખત તેઓ દંપતિ
જળ મથન કરી શિથિલ થયાં એટલે બહાર નિકળવા વિચાર કર-
તાં હતાં તેવામાં અકસ્માત એક મોટો મધર આવ્યો, અને ચંદ્રક-
ળાનો પગ પકડી પાણીમાં તાણી જવા લાગ્યો, અને જોતાંમાંજ પા-
પી અને પ્રચંડ મધર, કામળાંગી ચંદ્રકળાને પાણીમાં તાણી ગયો.
આ દુઃખદાઇ અને બચંકર દેખાવ દેખી, ચંદ્રસેન કલ્પાંત કરી, ક-
હેવા લાગ્યો; હાય હાય ! ! હવે હું શું કરું ? ! અરે ઓ પ્રભુ આ
શો કોપ કર્યો ! ? અરે મારી પ્યારી ક્યાં ગઇ ! ? અરે ઓ નેત્રા-
નંદજનક મનહર સુતિ ક્યાં ગઈ ! ? અરે ઓ શશિની સુંદરતા
હરણ કરનારી શાણી સુંદરીને શું થયું ? ! અરે હે દિલો જન હે

રસિકા, હે મૃગનેશ્વી, તું ક્યાં છે ? ! ! કેમ બોલતી નથી ? ! હા-
ય હાય શો કાપ, શો જીલમ, શો ગજબ, શિવ શિવ, શિવ ! ! !
(મુઠા ખાઈ પડી જાય છે, ને પાછો ઉભો થઈ કંઈલાપ કરે છે)

લલિત છંદ.

અરર હાય રે, કેર શો થયો;
સુખ તણો શશી, અસ્ત થૈ ગયો.
પુરવ પાપની, ખાણુ જખણી;
નિગર જાય રે, હાય રે બળી.
અરર શું થયું, શું હતૂ થયો;
દિવસ દુઃખના, શી રિતે જશે.
રસિક પ્યારિનો, પ્યાર સાંભળે;
અરર ચીતડું, માણસં બળે.

સંકટ સાગરમાં ડુબેલો ચંદ્રસેન ચંદ્રકાનાનું સ્મરણ કરી, હાય
પીટ કરતો પોતાનું મસ્તક પૃથ્વિપર પછાડી, અતિશય આકંઠ કરતો
હતો. તેવામાં એક ખાખી આવ્યો. અને ચંદ્રસેનને આવી દુઃખદા-
ઈ સ્થિતિમાં દેખી કહેવા લાગ્યો. અરે ઓ ખુબસુરત પુરુષ તું કે-
ણુ છે? અને આવી રીતે રૂદનાલાપ શામાટે કરે છે? તેમજ પ્યા-
રી પ્યારી શબ્દો કોને કહે છે? આ સાંભળી ચંદ્રસેન બોલ્યો. ઓ
મહાત્મા પુરુષ હું મારી દિલોજન પ્યારી સાથે આ સરોવરમાં
જળક્રિડા કરતો હતો. તેવામાં એક મધર આવી મારી પ્યારી-
નો પગ પકડી પાણીમાં તાણી ગયો. હાય હાય શો ગજબ !! (એ-
ટલુ બોલી બે શુદ્ધ બની પૃથ્વિપર પડી જાય છે) ખાખી (આ-
શ્ચર્ય પામીને)

શ્લોક.

કાતેત્યુત્પલલોચનેતિવિપુલશ્રોણીભરેત્યુમુકઃ ।

પીનોત્તુંગપયોધરેતિમુમુક્ષાંભોજેતિમુમૃરિતિ ॥

દૃષ્ટ્વામાદ્યતિમોદતેતિરમતેપ્રસ્તૌતિજાનન્નપિ ।

પ્રસક્ષાશુચિપુત્તિકાંસ્ત્રિયમહોમોહસ્યદુશ્ચેષ્ટિતમ્ ॥

અર્થ:—પુરુષ પ્રત્યક્ષ જાણે છે કે સ્ત્રીઓ અપવિત્ર વસ્તુની બનેલી છે. તો પણ તેને જોઈને ગાંડો બની જાય છે, ખુશી થાય છે રમે છે. હે! ખુબસુરત હે! કમળનેણી, હે! મોટા નિતંબ-વાળી હે! પુષ્ટને ઉંચાં સ્તનવાળી હે! સારા મુખ કમળવાળી હે! સારી બ્રહ્મકીર્તિવાળી એ રીતે ઉમંગથી વખાણે છે. અહા હા!! મોહવું કેવું દુરાચરણ છે! વળી કહ્યું છેકે:—

શ્લોક.

શ્રુતાભવતિતાપાયદૃષ્ટાચોન્માદર્વાદિની ॥

સ્પૃષ્ટાભવતિમોહાય,સાનામદયિતાકથમ્ ॥

અર્થ:—જેના સાંભળવાથી તાપ ઉત્પન્ન થાય છે, જોવાથી ઉન્માદ ઉત્પન્ન થાય છે. અને સ્પર્શ કરવાથી મોહ ઉત્પન્ન થાય છે, તો તે સ્ત્રી ખ્યારી કેમ કહેવાય?

ખાખીનાં વાક્યો સાંભળી ચંદ્રસેન જોડ્યો. હે મહાત્મા પુરુષ સ્ત્રીઓમાં જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. તેવું સુખ સ્વર્ગમાં પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. કહ્યું છેકે:—

શ્લોક.

પિનસ્તનીચંદનચાર્ચિતાંગી ।
 વિલોલનેત્રાતરુણીસુકેશી ॥
 નાડડલિંગિતાપ્રેમભરેણયેન
 વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

અર્થ:—તેજ નેનાં ચપળ છે, સ્તન કઠણુ છે, તેમજ નેનું
 અંગ ચંદનથી લેપાયેલું છે, એવી સારા કેશવાળી નવયોવન સ્ત્રીને
 નેણે પ્રેમ સહિત આલિંગન દીધું નથી. તેનો જન્મ આ જગત-
 ને વિશે ફાકટ છે. એટલુંજ નહીં પણ,

શ્લોક.

મત્તેભકુંભદલનેભુવિસંતિશૂરાઃકેચિત્પ્રચંડમૃગરાજવધેપિદક્ષાઃ॥
 કિંતુબ્રવીમિવલિનાંપુરતઃપ્રસહ્યકંદર્પદર્પદલનેવિરલામનુષ્યાઃ॥

અર્થ:—મદોન્મત ગજેન્દ્રના કુંભસ્થળને ફાડી નાખનારા પૃ-
 થિવ ઉપર ફેટલાએક શૂરવીરો છે. તેમજ સિંહનો વધ કરનારામાં
 ચતુર એવા પુરૂષો પણ છે. પરંતુ બળવાનોની આગળ હું કહું છું કે
 બળાત્કારથી કામનો ગર્વ ટાળવામાં વિરલ માણસ હશે. કારણ કે:—

શ્લોક.

વિશ્વામિત્રપરાશરમૃતયોવાતાંબુપર્ણાશનાસ્તેપિ ।
 સ્ત્રીમુલ્લપંકજંસુલલિતંદંત્ત્વૈમોહંગતાઃ ॥

શાલ્પક્ષંસઘૃતંપયોદધિયુતંભુંજતિયેમાનવા ।

સ્તૈષામિદ્વિયનિગ્રહોયદિભવેદ્વિધ્યસ્તરેત્સાગરમ્ ॥

અર્થ:—પવન, પાણી, અને પાંદડાં ખાનારા વિશ્વાભિન્ન, પ-
રાસર વિગેરે રૂપીઓ પણુ ખુબસુરત સ્ત્રીઓના મુખ રૂપી કમળ
જોધનેજ મોહ પામ્યા. ત્યારે ધી, દહીં, દૂધ સહિત ચોખ્ખા ખાનારા
જે લોકો તેઓ જો ઇન્દ્રિઓનો નિગ્રહ કરી શકે તો વિંધ્યાચળ સ-
મુદ્રને તરે.

શ્લોક.

સન્માર્ગેતાવદાસ્તેપ્રભવતિસનરસ્તાવદેવેન્દ્રિયાણાં ।

લજ્જાતાવંદ્વિધત્તેવિનયમપિસમાલંબતેતાવદેવ ॥

મૃચાપાકૃષ્ટમુક્તાઃભવણપથગતાનીલપક્ષ્માણર્ણવે ।

યાવજ્જીલાવર્તીનાંનહદિઘૃતિમુષોદષ્ટિત્રાણાઃપતંતિ ॥

અર્થ:—પુરૂષ સારા મારગમાં ત્યાં સુધી રહે છે, તેમ ઈન્દ્રિ-
ઓ પણુ ત્યાં સુધી વશ રાખી શકે છે. શરમ પણુ ત્યાં સુધી રા-
ખે છે. વિવેકનો આશ્રય પણુ ત્યાં સુધી રાખે છેકે ન્યાં સુધી બ્ર-
હ્મ રૂપી ધતુપથી ખેંચીને મૂકેલાં કાન સુધી પહોંચેલાં કાળી પાં-
પણુરૂપી પાંખવાળા ધીરજતાનો નાશ કરનાર સ્ત્રીઓની દ્રષ્ટિરૂપી
ખાણુ હૃદયમાં નથી વાગતાં ? વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

ઊરસિનિપતિતાનાંસસ્તથમ્મિલ્લકાનાં ।

મુકુલિતનયનાનાંકિંચિદુન્મીલિતાનામ્ ॥

સુરતજનિતલેદસ્વિન્નગંડલ્લીના ।

મધરમધુવધૂનાંભાગ્યવંતઃપિબંતિ ॥

અર્થ:—જેના કેશ છુટા છે. આંખો જરા વિંચેલી છે. તથા જરા ઉઘાડી છે. સંભોગથી ઉત્પન્ન થયેલા શ્રમને લીધે જેના ગાલમાં પરસેવો વળ્યો છે. એવી છાતી ઉપર પડેલી સ્ત્રીઓના અધરોષ્ટનો રસ ભાગ્યવાન હોય તેજ પીએ છે. વળી કહ્યું છેકે:—

શ્લોક.

દ્રષ્ટવ્યેષુકિમુત્તમમૃગદ્દશાંપ્રેમપ્રસન્નમુખં ।

ઘ્રાતવ્યેષ્વપિકિંતદાસ્યપવનઃશ્રાવ્યેષુકિંતદ્વચઃ ॥

કિંસ્વાત્રેષુતદોષ્ટપલ્લવરસઃસ્પૃસ્યેષુકિંતત્તનુ ।

ધ્યેયંકિંનવયૌવનમુહુદયૈઃસર્વત્રતદ્વિભ્રમઃ ॥

અર્થ:—જોવાલાયક પદાર્થોમાં ઉત્તમ શું ? મૃગ સરખી દ્રષ્ટિવાળી સ્ત્રીનું પ્રીતિવડે પ્રસન્ન મુખ જોવું તેજ. સુધવામાં ઉત્તમ શું ? સ્ત્રીના મુખનો માધુર્ય ભરેલો પવન. સાંભળવામાં ઉત્તમ શું ? સ્ત્રીનું વચન. સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓમાં વધારે સ્વાદવાળી કંઈ વસ્તુ ? સ્ત્રીના ઓષ્ટ પલ્લવનો રસ. સ્પર્શ કરવામાં ઉત્તમ શું ? સ્ત્રીનું અંગ. ધ્યાન કરવા યોગ્ય શું ? સ્ત્રીનું નવિનયોવન અને સ્ત્રીઓના વિલાસ એ સર્વ રસિક પુરુષોએ હમેશાં યાદ કરવા યોગ્ય છે.

ખાખી ચંદ્રસેનના શબ્દો સાંભળી સ્તબ્ધ થઈ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—

(૮૨)

શ્લોક.

આવર્ત્તઃસંશયાનામવિનયભવનપત્તનસાહસાનાં
દોષાણાંસન્નિધાનકપટશતમયક્ષેત્રમપ્રસયાનામ્
સ્વર્ગદ્વારસ્યવિઘ્નનરકપુરમુખંસર્વમાયાકરંડં ।
સ્ત્રીયંત્રંકેનસૃષ્ટિવિષમમૃતમયંપ્રાણિનાંમોહપાશમ ॥

અર્થ:—સર્વ સંશયની ધુમરી, અવિવેકાઇનું ધર, સાહસનું શહેર, સર્વ દોષનો ભંડાર, અનેક કપટની મૂર્તિ, અવિશ્વાસનો આધાર, સ્વર્ગના પારણાનું વિઘ્ન, નરકની નગરીનું દ્વાર, સર્વ માયાનો કરંડીઓ, પ્રાણીઓને મોહનો પાસ, અમૃત મિશ્રિત ઝેર રૂપ એવો સ્ત્રીરૂપી યંત્ર કોણે કયો હશે? (આસન) હો ભોળા માણસ તું જેનાં વખાણ કરે છે. તે કેવું નિંદવા લાયક છે તે સાંભળ:—

શ્લોક.

સ્તનૌમાંસગ્રંથીકનકકલશાવિત્યુપમિતૌ ।
મુખંશ્લેષાગારંતદપીચશશાંકેનતુલીનં ॥
સ્ત્રવન્મૂત્રાક્લિન્નકરિવરશીરસ્પર્દિજયનં ।
મુહુર્નિદ્યરૂપકવિજનવિશેષૈર્ગરુકૃતમ્ ॥

અર્થ:—જે સ્તનો માંસના ગોળા છે; તેને હેમના કળસ બનાવ્યા; અને લાળ લીંટથી ભરેલું મુંબ છે તેને ચંદ્રની સમાન બનાવ્યું; અને મળમૂત્રથી ભરેલ પેડુ તેમજ કટી પશ્ચાત્તભાગ તેને હાથીના કુંભસ્થળ સમાન બનાવ્યું; આતું પ્રરી પ્રરીને નિંદવા લાયક શરીર તેને કવિઓએ અતિશય સાદું અને મોટું કહી બતાવ્યું.

બું છે. માટે હે અસાની મુંઠ પુરૂષ તેમાં આશક થવા જેવું કાંઈ નથી. માટે આળપ'પળ છોડી આપ અને ચાલ મારી સાથે. ચંદ્રસેન બોલ્યો, મહારાજ આપ દયા રાખો કારણ કે પ્રાણ પ્યારી વિના મને કાંઈ પણ ગમતું નથી હું આ વખતે સધળાં સુખ સંકટ સમાન સમજું છું. કહ્યું છેકે:—

શાફૂલ વિક્રીડિત છંદ.

લાગે સેજ ચિતા સમી સદન સૌ, શમશાન જેવું દિશે;
ભાસે રાન સમાન વસ્તી સધળી, નિદ્રા ન આવે નિશે;
આવે તર્ક વિતર્ક કામ ન સુઝે, ખાવું પિવું ના ગમે;
હા! હા! બ્હાલિ વિયોગનો વખત આ પ્રાણાંત જેવો મને

વસંત તિલકા છંદ.

મોટા વને વસવું ધાતકિ પ્રાણિ સંગે,
આહાર કંઈ મુળનો તર છાલ અંગે;
સૂવું સદા કંઈ ધાસ પથારિ માથે,
તે સર્વ સાફ ગણું સુંદરી હોય સાથે.
રંગીન મ્હેલ વસવા પકવાન ખાવા,
પોશાક સુંદર સુગંધિ પાણિ નાવા;
સૂવા પલંગ પુલ વેષ્ટિત કર્મ યોગે,
લાગે મને દુઃખદ પ્રાણપ્રિયા વિયોગે.
પ્રીતીનું સત્વ અમૃત તત્વ વાળો,
કેતાં બરાય મુખ રત્ન સમો રૂપાળો;
દિવાણી કામળ મનોહર સધ મ્હેલો,
કાણે “ પ્રિયા ” રસિક શબ્દ હશે રચેલો.

હે પવિત્ર સાધુ આંખ આપને રસ્તે ચાલ્યા જાય. મને ત-
મારું જ્ઞાન લાગશે નહીં. કારણ કે:—

શ્લોક.

સતિપ્રદીપેસસ્યગ્નૌસત્સુતારારવિંદુષુ ॥

વિનામેઘગજાવાક્ષ્યાતત્તોભૂતમિદંજગત્ ॥

અર્થ:—દીવો, અગ્નિ, તારા, સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રકાશઘટાં પ-
ણ મૃગના બચ્ચાંના જેવી આંખવાળી સ્ત્રી વિના આ જગત મને
અધકારમય લાગે છે.

આ સાંભળી ખાખી બોલ્યો, અરે! ઓ અગ્નિની જડ મતિ
જીવ, આ અસાર સંસારમાં સાર સમજી, નરકની નગરીનું દાર
દેખાડનારી પિશાચણી પ્રમદાના પંઝામાં પડી ફેંકટ ફજેત શા માટે
થાછ? અને ઈશ્વરને શામાટે નથી ભજતો?

દોહરા.

પરલોકે સુખ પામવા, કર સારો સંકેત;
હજી બાજી છે હાથમાં, ચેત ચેત નર ચેત.
જોર કરીને જીતવું, ખરે ખરું રણ ખેત;
દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત.
ગાફલ રહી ગમાર તું, ફેંકટ થઇશ ફજેત;
હવે જરૂર હુશિયાર થઇ, ચેત ચેત નર ચેત.
તન ધન તે તારાં નથી, નથી પ્રિયા પરણેત;
પાછળ સૌ રહેશે પડ્યાં, ચેત ચેત નર ચેત.
પ્રાણ જશે જ્યાં પિંડથી, પિંડ ગણાશે પ્રેત;

માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત.
 રહ્યા ન રાણા રાણ્યા, સુરનર મુની સમેત;
 તું તો તરણા તુલ્ય છે, ચેત ચેત નર ચેત.
 રજકણુ તારાં રખડશે, જેમ રખડતી રેત;
 પછિ નરતન પામીશ ક્યાં, ચેત ચેત નર ચેત.
 માટે મનમાં સમજીને, વિચારિને કર વેત;
 ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જવું, ચેત ચેત નર ચેત.
 (આટલું બોલી ખાખી આવ્યો ગયો)

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ચંદ્રકળાનું ભક્ષણ કરી તૃપ્ત થવાની જીજ્ઞાસાથી મધર તેણી-
 નો પગ પકડી પોતાના પેટમાં ઉતારી ગયો, ત્યારે તેના મનને ન-
 ક્કી થયું કે હવે આ આયુષ્યનો અંત આવ્યો; કારણ કે આ વિ-
 કાળ કાળના સુખમાંથી આપ્તાદ રહેવું ધણું મુશ્કેલ છે. તોપણ ક-
 હેવત છેકે “ મનુષ્ય પ્રયત્ન ઈશ્વરકૃપા ” તો મારે પણ પ્રયત્ન ક-
 રવો જોઈએ; એમ ધારી ચંદ્રકળા હાથવતી મધરનાં આંતરડાં તો-
 ડવા લાગી, પેટમાં પગ પછાડવા લાગી, અને તેનો પ્રાણ ગભરા-
 ટમાં પડવાથી આકુળવ્યાકુળ થઈ ઉછાળા મારવા લાગી. આમ થ-
 વાથી મધર મુઝાણો અને અતિશય પીડા પામવા લાગ્યો; જેથી તે
 પાણીમાં ટકી શક્યો નહીં, એટલે તુર્તજ નાહોશ થઈ કિનારા ઉ-
 પર પડ્યો. આ વખતે શુરો ચંદ્રસેન પોતાની પ્યારીના વિયોગવડે

ઉત્પન્ન થયેલ શોકાગ્નિની જ્વાળાથી દગ્ધ થયેલો ખુલ્લું ખેડું મેં
સ્તક માથે ગારી આયુષ્યનો અંત આપ્યુવા ધરાદો કરતો હતો તે-
વામાં પેલો પાપી મધર ચંદ્રકળાના ઉદ્ભાદથી અકળાઇને નિર્બળ
થયેલો તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યો. મદ્મસ્ત મધર મરણુતોલ થયેલો જોઇ ચં-
દ્રસેને તેને કતલ કરી નાખ્યો, અને ઉદર ચીરીને જુએ છે, તો શ્રો-
ણિત વિગેરે મળસુત્રથી રગદોળાયેલી ચંદ્રકળા તેની દ્રષ્ટિએ પડી; પ-
છી મરેલા મધરના પેટમાં પડેલી ચંદ્રકળાને આસ્તે આસ્તે ઉપાડી
લીધી. અને ઉછરંગમાં લઇ આસનાવાસના કરવા લાગ્યો. ધૃશ્વ-
ર ધૃગ્ધાથી બેશુદ્ધ બનેલી બાળા શુદ્ધીમાં આવી એટલે બન્નેએ
ત્યાંથી ચાલી અન્યસ્થળ તરફ ગમન કરવા તૈયારી કરી. કંટલેએક
દુર જતાં વિચિત્ર રંગની બહારવાળો અને પક્ષીઓના કાલાહલથી
રમણ્ય લાગતો બાગ તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યો. બાગના મધ્ય ભાગમાં એ-
ક દેવાલય હતું. જેમાં ચંદ્રચુડામણી મહાદેવની મનહર મુર્તિ પ્રકાશ
પામી રહી હતી. શિવાલયની આસપાસ જાંઘ, જુઈ, મોગરો, માલ-
તી, ગુલાબ, પારી જાત, બોરસલી, ચંપો, ચંબેલી, ડાલર, મરવો,
કેતકી, ગુલકાવદી અને જસુદ વિગેરે સુગંધી પુષ્પો ખીલી રહ્યાં
હતાં; તેથી તે દેવાલય કૈલાસપુરી સમાન સુશોભિત દેખાતું હતું.
ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકળા પણ ચાલી ચાલીને થાકી ગયેલાં હોવા-
થી ત્યાંજ ઉતરી પડ્યાં, થોડીવાર પછી થાક ઉતર્યો. એટલે ચંદ્રસે-
ન શંકર સમિપે કર સંપુટ કરીને સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

કુમરી.

(રથપે જહનંદન આવત હે) એ રાગ.

મુજ રંક પરે કરણાજ કરી;

શિવ સંકટ સર્વ લિઓને હરી. ટેક.

તમે દાસતણાં સદા કામ કરો,
આવે શર્ણુ તેને લિલા લે'ર કરો. મુજરંક.

મારૂં ચિત્ત ચોટયું તવ ચર્ણુ વિશે,
નહીં અન્ય કો મારગ મુને દિશે. મુજરંક.

છો ભક્ત તણા પ્રતિ પાળ તમે,
અતિ અપરાધી તો છૂએ અમે. મુજરંક.

કરી મે'ર પાપ નિવાર્ણુ કરો,
હોય દોષ તે મારો માફ કરો. મુજરંક.

તમે શિવ દયાળુ છોજ અતિ,
કહો સુંદરજી કરીને વિનતી- મુજરંક.

ભુજંગી છંદ.

અહો ધરા હું આપને પાય લાગું,
કરી ભક્તિ તારિ સદા મુક્તિ માગું;
નહીં અન્ય કો મુજને વસ્તુ પ્યારી,
દિઓ ભક્તિ શંભૂ સદાયે તમારી.

સહુ દેવના દેવ તું દેવ મોટો,
કરે ભક્તિ તારી ન રે કાંઈ ટોટો;
બળે ભાવથી આપને જગત સારી,
દિઓ ભક્તિ શંભૂ સદાયે તમારી.

પુરા પ્રેમથી જે કરે તૂજ શેવા,
મળે તેહને તો સદા મિષ્ટ મેવા
વળી પાપના પુંજ નાખો વિદારી,

દિઓ ભક્તિ શંભૂ સદાયે તમારી.
 દયા લાવિને દાસનાં દુઃખ કાપો,
 અહો નીશ ભોળા તમે સૂખ આપો;
 છળી આપની મૂળને ખૂળ પ્યારી,
 દિઓ ભક્તિ શંભૂ સદાયે તમારી.

દોહરો.

શેવા કરતાં શીવની, ઉપજે અતિ ઉલ્લાસ;
 સુંદરજી સાચું કહે, અંત મળે કૈલાસ.

આખી રીતે શંકર સ્તુતિ કરી રહ્યા બાદ ચંદ્રસેન ઉપવનમાંથી
 પ્રાગૃચ વિગેરે કંદમુળ લાગ્યો, અને પોતાની પ્રિયા સહવર્તમાન
 એક વૃક્ષ તળે બેસી આરોગવા વિચાર કરતો હતો, તેવામાં કેટ-
 લાએક ઘોડેસ્વારો તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યા. આ સમયે સ્વારો
 કાંચનપુરનાજ રહેવાશી હતા, જેથી ચંદ્રસેને તેઓને ઓળખ્યા
 એટલે તુર્તજ પાસે જઈ પુછવા લાગ્યો. બાઈઓ તમે
 કોણ છો, અને ક્યાં જાઓ છો? (ચંદ્રસેનને ઓળખ્યા પછી
 સ્વારો આશ્ચર્ય પામીને) અરે! આપ આંહીં ક્યાંથી? અમે આપ-
 ને શોધવા સાડ નીકળ્યા છીએ; અમે તો વનોવન અને ગિરિ ગુ-
 શાઓ બાટકી બાટકીને થાકી ગયા. તોપણ તમારો પતો ક્યાં છલા-
 ગ્યો નહીં એટલે નિરાશ થઈ પાછા કાંચનપુર જતા હતા; પણ હી-
 ક થયું કે આપ આંહીં મળ્યા; હવે ચાલો જલદી જઈએ. કારણ કે
 પ્રધાનજી સાહેબ વિગેરે (નિતિસાગર વિગેરે) આપના વિયોગવડે
 અતિશય પીડા પામે છે; તેઓ તમો જુદા પડ્યા પછી ખાતા પી-
 તા પણ નથી. અને આપનું સ્મરણ કરી ઝુરી ઝુરી દિવસો નિર્ગમન

કરે છે. ચંદ્રસેન ગોડ્યો; તેઓ છે તો કુશળ ? સ્વારો ગોડ્યા; હા સાહેબ છે તો કુશળ પણ આપ વિના અતિશય આક્રંદ કરે છે. માટે હવે આપ સત્વર આવો તો ઠીક. ચંદ્રસેન પોતાના પુત્ર્ય પિતા માતાના કુશળ સમાચાર સાંભળી ખુબ ખુશી થયો, અને સિપાઇ-ઓને શાળાશી આપવા લાગ્યો; પછી તેઓ સઘળા ત્યાંથી ચાલી કાંચનપુર ગયા. ચંદ્રસેનને ચંદ્રકળાને જોઇ નિતીસાગર ગુણ સુ-દરી વિગેરે તમાગ માણસો ખુશી થવા લાગ્યાં. પુત્ર વિયોગવડે દુઃખ દરિયામાં ડુબેલો નિતીસાગર પોતાના પ્રિય પુત્રને હૃદયસા-થે ચાંપી ચુંખ્યન કરવા લાગ્યો. ગુણસુદરી ચંદ્રકળાને ભેટી પડી, અને વારંવાર છાતીસાથે ચાંપી ખુશી થવા લાગી. આ વખતે સ-ઘળાં માણસોનાં હૃદય હર્ષાનંદમાં મગ્ન થઇ ગયાં હતાં. અને એક ણીજ અરસ પરસ ચંદ્રસેનની બહાદુરીની વાતો કરી વખાણુ કર-તા હતા. પછી નિતીસાગરે પોતાના પ્રાણુધિક પુત્રને આવાં અ-સહ્ય સંકટોથી આળાદ રહેલો જોઇ કેટલાંએક કંગાલ માણસોને અન્ન વસ્ત્રાદિ આપી સંતુષ્ટ કર્યાં; અને ચંદ્રસેનને શોધી લાવનાર સિપાઇઓને કેટલુંએક ઇનામ આપી ખુશી કર્યા; એટલુંજ નહીં પ-ણું જોયો નિરાધાર અપંગ પ્રાણીઓ અન્ન વસ્ત્રોની વ્યાધિવ-ડે દુર્દશામાં દિવસો નિર્ગમન કરતા હતા. તેઓને જીંદગીપર્યંત પા-લણુપોષણુ કરવાનો બંદોબસ્ત કરી અભયદાન આપી નિર્ભય કર્યા. નિતીસાગર, ગુણસુદરી, ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકળા ધર્મ નિતીના પ્રભા-પોતાના દિવસો પરમાનંદમાં નિર્ગમન કરવા લાગ્યાં.

“ધર્મેજયતિ”

ઇતિ શ્રી સુદરજ પુન્નમાર્ગ વિરચિત ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકળાનું
આખ્યાન સમાપ્ત.

અવસથી ગ્રાહક થઇ આશ્રય આપનાર સાહેબોનાં મુખ્યારક નામ.

ભુજનગર

૨૦ મહારાજા ધીરાજ મીરાંમહારાઓ
શ્રી સર સવાઈ બહાદુર ખેંગારજી સાહેબ

ધાંગધરા.

૧૫ રા. રા. જમનાદાસ વિ. પોપટભાઈ
૨૫ રા. સોની લીલાધર ગોરધન
૨૦ મી. જગન્નાથ દયારામ મેહેતા
૫ રા. ત્રિભાવન લક્ષ્મીભાઈ
૫ રા. જમીયતરામ દેવશંકર મહેતા
૨ રા. માણિકલાલ છગનલાલ વ્યાસ
૨ જમનાદાર લાડભાઈ દાદમંહમદ
૨ ઠંકર લવજી ડાહ્યાભાઈ. રકોઢર

૨ દવે કાનજી પ્રભાશંકર
૨ મી. નયુભાઈ કુલશંકર
૨ ભટ કૃશવલાલ રેવાશંકર
૨ મી. કરસન શામજી
૨ પા. દેવશી કાનજી
૧ વૈધ હેમરાજ હરીભાઈ
૧ સોની જીવજીલાલ જુહાભાઈ
૧ સોની ગોરધન નયુભ
૧ પચકોસી ફોજદાર જુહાલાલભાઈ બા-
પાલાલ
૧ રા. મુળજીભાઈ છગનભાઈ
૧ જોસી જીવજીલાલ ખુશાલદાસ
૧ દવે મહાવિમ્નુ જગન્નાથ
૧ મેહેતા વિહલદાસ મોનદાસ
૧ મી. મણીશંકર કચ્ચાણજી રો. ઝો.કા

૧ વક્રીલ કાળીદાસ હરજીવન
 ૧ વક્રીલ હરીવલ્લભ કાસીરામ
 ૧ વક્રીલ અમૃતલાલ કુશવલાલ
 ૧ વક્રીલ પોપટલાલ ડામરભાઈ
 ૧ વક્રીલ હરચંદ કાળીદાસ
 ૧ વક્રીલ સુદરદાસ વેણીદાસ
 ૧ વક્રીલ ગોવિંદજી હરજીવન
 ૧ સા. કાળીદાસ દેવચંદ
 ૧ પા. વ્રજલાલ દામોદરદાસ
 ૧ મી. અકુભાઈ દુર્લભજીભાઈ
 ૧ વોરા ભાષ્યંદ ઝવેરભાઈ
 ૧ ભટ આદિતરામ ઉમાશંકર
 ૧ નેશી ભાઈલાલ માવજી
 ૧ નેશી મોરારજી ખુશાલ
 ૧ મી. ઝોધડલાલ રામકૃષ્ણ
 ૧ મહેતા અમૃતલાલ મેધજીભાઈ
 ૧ સા. ઉજ્જવશી ધારશી
 ૧ ભટ જગન્નાથ મુળજી
 ૧ મહેતા રામચંદ્ર લક્ષ્મીદાસ
 ૧ યાગવાન ઉમર રેમુ
 ૧ પારેખ વલ્લભચંદ ઝવેર

૧ મી. કેશવલાલ લક્ષ્મીશંકર
 ૧ નેશી હિથરલાલ ગીરધર
 ૧ જાની પીતાંબર જોડરસન
 ૧ મગન દેવજી ઝોબર પો.પ.
 ૧ ઝોઝા ઝોધડલાલ ભગવાનજી
 ૧ ઠકર દયારામ માલજી
 ૧ પાઠક પ્રભાશંકર પુરૂષોત્તમ
 ૧ શેખ નથુ દાદાભાઈ
 ૧ ભુટલેલ અમી નથુભાઈ
 ૧ શેઠ પીર મહમદ નુર મહમદ
 ૧ ખુરેશી જમવલીભાઈ વઢવાણ
 ૧ જરીર ચાણુંદજી જીવરામ
 ૧ પારેખ પોપટ મહાદેવ
 ૧ સા. દુલચંદ કુવરજી
 ૧ ઠકર ખુશાલ હીરજી
 ૧ ઝોઝા પોપટ પ્રભાશંકર
 ૧ પટેલ ઝવેરભાઈ જીવાભાઈ
 ૧ દવે શંકરલાલ અંબારામ
 ૧ મી. હેતરામ ભુખણ
 ૧ સા. અમુલખ માણિકચંદ
 ૧ ગાંધી સુખલાલ કમ્પુર

૧ ઠકર વિઠલ ભગવાનજી જીવા પો. પ.

૧ સોની ખીમચંદ બોધાભાઈ

૧ ઠકર કુબેર ત્રીકમ

૧ પારેખ ભગવાનજી હરજીવન

૧ ઝોઝા કાનજી પ્રભાશંકર

૧ મેતા ભોલા વીઠલ

૧ સોની માવજી મોતી

૧ ગઢવી હલુ ઠાકરશી

૧ ખવાસ ગલુ બેચર

૧ ગઢવી બેચર પુંગ્ન

૧ સોની પોપટ બુદ્ધા

૧ દવે દયાશંકર વિશ્વનાથ

૧ સા. લાલચંદ કલ્યાણજી

૧ મણીચાર મગનલાલ મોતી

અમદાવાદ.

૨૦ રા. રા. ચીસ્તર ઝોમ. ટી.

વડોદરા.

૫ આ.મે.રા.ખ. મણીભાઈ જસભઈ

૧ ઠકર ભદવજી હીરજી

લાવનગર અંદર.

૫ રા. રા. પ્રભાશંકરભાઈ ગવરીશંકર

તથા વિજયશંકર ગવરીશંકર

૧ રા. પ્રભાશંકર લાલજી જોશી

પાળીયાદ.

૫ રા.રા. ડોચર મણીશંકર જગન્નાથ

રાજકોટ.

૪૧ રાજકુમાર કોલેજમાંથી માસ્તર ગો-

વીંદજી માવજી મારફત

૫ મહારાજ ઓફરકોલાપુર

૩ કુમાર શ્રી શીવસિંહજી મુંડેડી

૩ કુમાર શ્રી સુજીવાળા જતેપુર

૨ કુમાર શ્રી બાવાવાળા વડીઆ

૨ રાજ સાહેબઔર વાંકાનેર

૨ કુમાર શ્રી રામસીંહજી નાંદોદ

૨ કુમાર શ્રી કીરીટ સિંહજી ”

૨ કુમાર શ્રી વિભ્ય સિંહજી પોરણંદર
 ૨ કુમાર શ્રી લખુભા નંમનગર
 ૨ કુમાર શ્રી અખેરાજજી વળા
 ૨ કુમાર શ્રી ગીગાવાળા અગસરા
 ૨ કુમાર શ્રી બાલુભા ગોંડલ
 ૨ કુમાર શ્રી ભાઉભા
 ૧ કુમારશ્રી નરસંગ સિંહજી નાંદોદ
 ૧ કુમારશ્રી દિગવિભ્ય સિંહજી
 ૧ કુમારશ્રી રાણીંગ ખાચર જસદણુ
 ૧ કુમાર શ્રી ચમ ખાચર
 ૧ કુમારશ્રી રાવત ખાચર
 ૧ કુમારશ્રી ગંભીર સિંહજી પેથાપુર
 ૧ કુમારશ્રી તપ્તસિંહજી વાસણા
 ૧ કુમારશ્રી મુળવાળ કોટડા
 ૧ કુમારશ્રીવળેસિંહજી લાહી
 ૧ " હમીર સિંહજી વીન્ધુર
 ૫ મે. સા. શેઠ કુંવરજી કાયાજી
 ૧ ભાઇ મોરાજી દેવજી
 ૧ ભાઇ દેવશી લાધાભાઇ
 ૧ ભાઇ દામોદર લાધાભાઇ
 ૧ ભાઈ ડાહ્યા દેવજી

૧ ભાઇ રામજી દેવજી
 ૧૧ રા. રા. માનશંકર ગણેસજી મારશ્વત
 ૨ સુનીતિવિદ્યોદય સોસાઈટીના પ્રે-
 સીડેન્ટ સાહેબ દુર્લભજી જટાશંકર
 મંકોડી
 ૧ સુ. વિ. સો. ના સેક્ટરી સાહેબ
 અંબાશંકર જીવાભાઈ ધોલકીયા
 ૨ માનશંકર ગણેસજી અંબરીઆ
 ૧ સુ. વિ. સો. ની મેનેજીંગ ક. ના
 મેમ્બર છગનલાલ જટાશંકરમંકોડી
 ૧ સુ. વિ. સો. નીમે. ક. ના મેમ્બર
 ઉમેદલાલ ઉમયાશંકર ધોળકીયા
 ૧ સુ. વિ. સો. નીમે. ક. ના મેમ્બર
 મહાશંકર જમીયતરામ છાયા
 ૧ સુ. વિ. સો. ના મેમ્બરસાહેબ પ્રે
 મશંકર શંભુશંકર ધોળકીયા
 ૧ સુ. વિ. સો. નામેમ્બરસાહેબ છેલ-
 શંકર લક્ષ્મિશંકર ધોળકીયા
 ૧ સુ. વિ. સો. નામેમ્બરસાહેબ રણુ-
 છોડલાલ દુર્ગાશંકર વસાનડા
 ૧ રા. રા. વકીલ ગોરધનદાસ લાધાભાઈ

૧ શેષ હુસેનભાઇ ખુદાળખસ
 ૧ ઠંકર રણછોડલાલ ગીગાભાઇ
 ૧ ઠંકર ડાહ્યા હંસરાજ
 ૧ ઠંકર માધવજી હંસરાજ
 ૧ મી. હુલેભજી બદવજી
 ૫ ઠંકર તળસી સવજી મારફત
 ૨ ઠંકર તળસી સવજી
 ૧ ઠંકર વીહલ કાનજી
 ૧ ઠંકર દયાળજી ઓધવજી
 ૧ ઠંકર ખોડા નાગજી
 ૧ મી. હરીભાઇ સન્નભાઇ
 ૧ મી. કરસન ચવજીભાઈ
 ૧૬ ટ્રેનીંગકોલેજ માંથી મી. જગન્નાથ દ-
 ચારામ મારફત
 ૧ રત્નાલર જીવજીરામ ત્રીભોવન
 ૧ " મણીશંકર નાનજી
 ૧ " ત્રીભોવનદાસ બેચર
 ૧ " મોહનલાલ જીવન
 ૧ " બકોર જયશંકર
 ૧ " પ્રભાશંકર બેચર
 ૧ " પુરશોતમ કેશવજી

૧ રત્નાલર જટાશંકર જગજીવન
 ૧ " પ્રભાશંકર મયાશંકર
 ૧ " રંગનાથજી ભાઈજી
 ૧ " રામદાસ હરીદાસ
 ૧ " મુળશંકર ચતુર્ભૂજ
 ૧ " જટાશંકર વલભરામ
 ૧ " ભાઇલાલ મોહનલાલ
 ૧ " લક્ષ્મિચંદ હેમશી
 ૧ " દેવજી માધવજી
 ૧ " મોહનલાલ ઉમેદચંદ
 ૧ " કર્ણશંકર મકનજી
 ૧ " મનજી વશરામ

વિવધવાણુ સીવીલરેશન.

૨ રા. રા. ઠંકર મુળજી હંસરાજ સી.
 રટે. થા. ના સીરસ્તેદાર
 ૧૧ રા. ભગવાનજી કેશવજી મારફત
 ૧ કુમાર શ્રી તપ્તસિંહજી ભગવત
 સિંહજી વેળાવદર
 ૧ કુમાર શ્રી હરીસિંહજી ગજસિંહ-
 જી ભડકવા

૧ કુમારશ્રી અમરાવાળા કોટડા પીડા
૧ કુમારશ્રી નમસિંહજી વણા
૧ કુમારશ્રી કેસરીસિંહજી દજીભા પં.
ચાશીયા

૧ કુમારશ્રી જસવતસિંહજી લાહી
૧ કુમારશ્રી ગુમાનસિંહજી રાજપુરા
૧ કુમારશ્રી ખાચર જેઠેસુર માણસુર
આનંદપુર

૧ કુમારશ્રી ખુમાનસિંહજી છોટાહટેપુર
૧ વ્યાસ જગન્નાથ અંગારામ વ.સી.
૧ પંડયા. જટાશંકર ભગવાનજી કીડી
૧ રાણાશ્રી પ્રતાપસિંહજી જેસિંહજી કીડી
૧ ભાઈ ચતુર કલ્યાણજી પો. પ. કીડી
૧ પીરભાઈ જગાલભાઈ કીડી

બામનગર.

૧૩ ગોસાંઈકરસનગરજી મનોરગરજી
મારફત.

૧ ગોસાંઈ કરસનગરજી મનોરગરજી
૧ કંદોઈ સુળજી કલ્યાણજી

૧ ગોસાંઈ મોતીગરજી પીતાંબરગરજી
૧ પટણી જમ્બાદાર નથુભીરાંજી
૧ દવે કરણાશંકર સુળશંકર
૧ ડકર ભના પરશોતમ
૧ શેઠ મોનજી મદનજી
૧ ભાવસાર નારણજી મકનજી
૧ ખવાસ પ્રાગજી કેસા
૧ હસન અલીભાઈ
૧ વાઢેર ભોજરાજ આપુભાઈ
૧ જોશી ઘેલુ દામોદર
૧ ગોસાંઈ જગદીશગરજી પ્રતાપગરજી

રાધનપુર.

૭ રા. રા. જમનાલાલજગજીવનદાસ મા.
૩ રા. રા. જમનાલાલ જગજીવનદાસ
૧ ઠાકોર ચંદુલાલ હરીલાલભાઈ
૧,, શીવલાલ ખુશાલભાઈ
૧,, રામલાલ ઝવેરભાઈ
૧ પટેલ બાબરભાઈ ભુલાભાઈ
૬ પુરાણી મહાવિશ્વનુ જગન્નાથ મા.

૧ રા રા. નંદકીસોરલાલ બળરામ
 ૧ " તથોળી પ્રભુલાલરામચંદ્રભાઈ
 ૧ " માધવલાલ રઘુભાઈ
 ૧ " દોલતસિંહજી કારકુન
 ૧ " હકીમજી રામચંદ્રભાઈ લક્ષ્મી-
 ચંદભાઈ
 ૧ સોની નાનચંદ પુરષોતમ

ઘોલેરા બંદર.

૧૦ રા રા. છગનભાઈ ગલુભાઈ મા.
 ૧ છગનભાઈ ગલુભાઈ
 ૧ બુકરીશ્વર બાપુ નોરાણુ
 ૧ ઠંકર હેમરાજ ગોકળભાઈ
 ૧ સુકલ અંબાલાલ કલ્યાણજી
 ૧ શા. અમૃતલાલ કુમેરદાસ
 ૧ શા. મનોર મોતી
 ૧ ઠંકર રામજી વશરાગ
 ૧ પારેખ ઉજ્જવશી ગોપાળદાસ
 ૧ વૈવ કુમેરદાસ દોલતરામ
 ૧ ઝોળી લીલાધર ભંગવાનજી

જેતપુર.

૬ આ. મે. પુર્વ થા. રેવાશંકરભાઈ માન-
 ૧ રા રા. રેવાશંકરભાઈ હીરાચંદભાઈ
 ૧ વેજલપર પો. પ. ગોર્વીદરામ નથુ
 ૧ રા. કુસળચંદ અંદરજી કારકુન
 ૧ કુમાર શ્રી હરીસિંહજી લાકડીઆન-
 વાળા
 ૧ રાણા શ્રી સરદારસિંહજી મેરામ-
 જીજી.
 ૧ જુઠા અંદરજી ગાળા. પો. પ.

સીથા

૫ રા રા. સુંદરજી ત્રિભોવન મા.
 ૧ સુંદરજી ત્રિભોવન
 ૧ શુક્લાખચંદલક્ષ્મીચંદ
 ૧ મોરારજી આત્મારામ
 ૧ માધવજી ગોખર
 ૧ મહોદેવ પ્રભુરામ
 ૧ મેથાણુ.
 ૧ રાણા શ્રી સરદારસિંહજી

૨ પંચોળી કાનજી કેશવરામ

૧ શા. વીરવંદ પ્રાગજી

૧ દોસી નાગર હરીભાઈ

કુંડેડો.

૧ શા. લક્ષ્મીવંદ મલુકવંદ

૧ મોરારજી જસરાજ

સાણુંદ.

૬ રા. રા. મંગળદાસ દેવકરજીભાઈ મા.

૩ રા. રા. મંગળદાસ દેવકરજીભાઈ

૧ રા. હુગરસી પાનાવંદ

૧ પટેલ ગુલાબવંદ ભાઈજીદાસ

૧ વાઘેલા ચેલાજી જગુજી

હલિવંદ.

૧ રા. રા. પીતાંબરદાસ કીપાશંકર

૧ રા. રા. પ્રભાશંકર રતનજી

બળાણી

૬ રા. રા. માધવજી લખુભાઈ મા.

૧ માધવજી લખુભાઈ

૧ શા. હઠીસંગ નગીનદાર

૧ શા. દેવવંદ માધવજી કચોળીઆ

૧ હંકર ભગવાન લાલજી

૧ મોદી આંબારામ ડોસા

૧ સીપાઈ ચાંદા કમા બળાણી

૬ હંકર ડાયા લાલા મા.

૧ હંકર ડાયા લાલા

૧ મલેક ઉમરખાન જોડાજી

૧ પુત્રરા રણછોડ જીવજી

૧ જોખદાર આલમ મુસા

૧ મોચી વશરામ કેબેર

૧ લંધા હાલા જસા

મોરબી

૧ નાનવંદ હરજીવન ટોળીઆ

૧ મહેતા શામજી પોપટ

૧ કોઠારી જમનાદાસ ઝોકળદાસ

૧ જોઝા માહાદેવ ધ્રુવર

વિરમગામ

૧ છોટાલાલ જીવરામ દવે કાં. સ્ટે. એ.

જીનડાઈવર

જાહેરસ્વર.

સરવે સુશિલ સદ્ગૃહસ્થોને સુચના આપવાની કે નિચે લખેલાં
તકે ધાંગધરામાં મારે ત્યાંથી અને રાજકોટમાં ઠકર મોરારજી દેવ-
। ત્યાંથી મળશે. માટે જોઓને જોઈએ, તેઓએ પૈસા અવલ-
મોકલીને યાને વેલ્યુપેબલ પાસેલથી મંગાવવાં.

સુખોધ ગાયન કિમ્મત ૧ આનો.

વ્યભિચાર દુઃખદર્શક નાટક કિમ્મત ૬ આના.

ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકળાતું આખ્યાન કિમ્મત ૮ આના

(દરેકતું પોપ્ટેજ જુદું સમજવું)

લી. ઠકર. સુંદરજી પુંજભાઈ

ગ્રંથ કર્તા

નવી જાહેર સ્વર.

કમલા કુમારી અને સૂર્યસિંહનું ચમત્કારી ચરિત્ર

।ત અવલથી ગ્રાહક થનાર સાહેબો પાસેથી બારઆના પાછળ-

।વારપીયો; વિશેષ હકિકત હેન્ડબીલમાં આપીશું.

લી. ઠકર. સુંદરજી પુંજભાઈ.

પુસ્તક રચનાર.

નોટીસ.

આ નોટીસથી ચંદ્રસેન અને ચંદ્રકળાનાં અવલથી થયેલ ગ્રાહ-કોને વિનંતી કરવાની કે જેઓ સાહેબે આ પુસ્તક અવલથી ખરીદ કરી ઉત્તેજન આપ્યું છે. તેમાં જેઓ સાહેબ આગળથી પૈસા પેહેલા લીધા નથી. તેમજ જેઓને વેલ્યુપેપલ પણ નથી મોકલેલ તેઓએ કૃપા કરી પૈસા તુરત વસુલ કરવા જેઓના તરફથી પુસ્તક પહોંચ્યા પછી આઠ દીવસની અંદર પૈસા નહીં વસુલ થાય તેઓની પાસેથી દોઢી રૂ લેવામાં આવશે.

લી. ઠંકર સુંદરજી પુંજભાઈ

ધાંગધરા સીથાગેઈટ.

